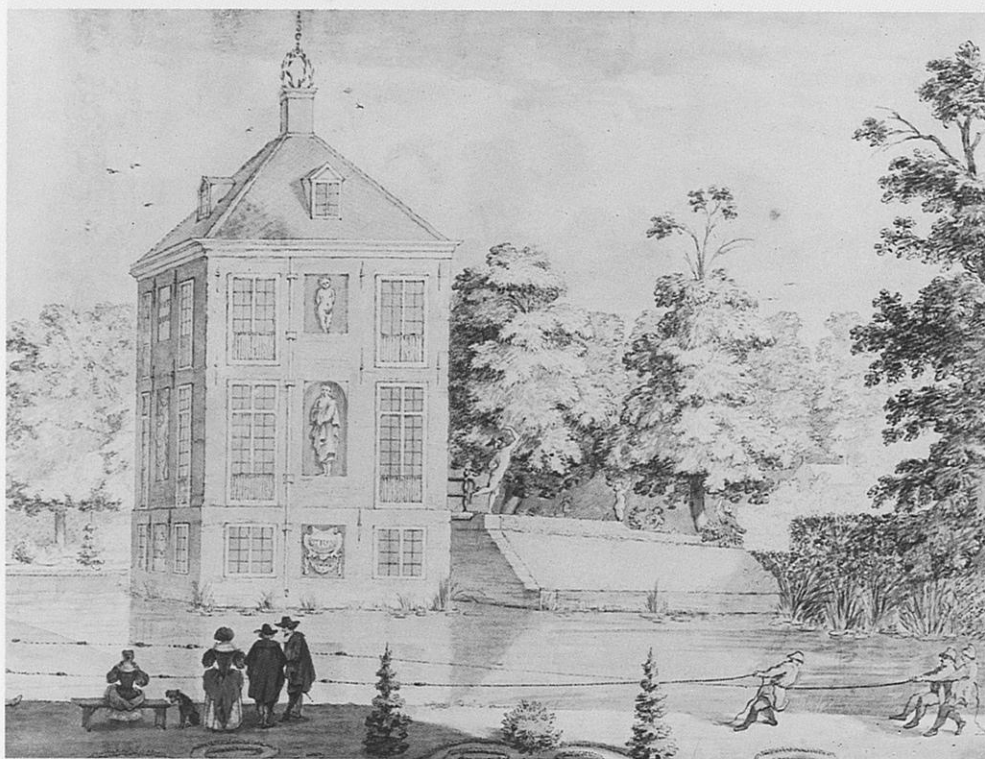

V **HISTORISCH** VOORBURG

Tijdschrift van de Historische Vereniging Voorburg

- **Constantijn Huygens en Voorburg**
een hoveling en zijn hofstede
- **Constantijn Huygens op Hofwijck**
een hoveling als hovenier
- **Constantijn Huygens in Den Haag**
een hoveling in de hofstad

Jaargang 2 ■ Nummer 2 ■ 1996

Constantijn Huygens

4 september 1596 – 28 maart 1687

*Zwanen bij Hofwijck,
zomer 1996.
Foto auteur*

Themanummer

Woord vooraf	4
Constantijn Huygens en Voorburg	5
Constantijn Huygens op Hofwijck	8
de herschepping van het paradijs	
een paradijs naar Gods beeld en gelijkenis	
een paradijs als een hof des levens	
een paradijs met een verborgen melodie	
een paradijs met bomen	
een paradijs van gastvrijheid, vermaak en bezinning	
een paradijs met kwaadsprekers, aarzelingen en wijze lessen	
een paradijs als hofdicht	
een paradijs in Voorburg	
een paradijs voor komende generaties	
Constantijn Huygens in Den Haag	68
het geboortehuis in de Nobelstraat	
het huurhuis op de Vijverberg	
twee huizen aan het Voorhout	
het huis in de Houtstraat	
het grote huis op het Plein	
Bijlagen	85
bijlage 1: Notariële aankoopakten	
bijlage 2: Fragment uit het testament van Constantijn Huygens	
Bronnen	87
Colofon	88

Woord *vooraf*

*'Beminde Saterdag,
zijt ghij nog verr' van komen?
Spoedt toch, en helpt mij weer
aen Hofwijcks soeter droomen'*
verzuchtte Constantijn Huygens in een van zijn gedichten, gewijd aan zijn buitenplaats Hofwijck. De naam Hofwijck maakt de functie van de buitenplaats duidelijk: de bekende 17e-eeuwse dichter, diplomaat en musicus ontweek er zijn veeleisende werkzaamheden aan het Haagse hof. In Voorburg was het goed toeven. Het stuk grond dat Huygens kocht, was landelijk gelegen aan de Vliet met prachtige vergezichten op de weilanden van Nootdorp en Delft. Met de trekschuit of per koets was het slechts een uur gaans van het drukke Den Haag.

Aan Hofwijcks grondplan kwam verrassend veel symboliek te pas. De geleerde Huygens baseerde zich onder andere op klassieke theorieën van de Romeinse architect Vitruvius en de wiskundige Pythagoras. Twee van de beroemdste 17e-eeuwse bouwmeesters, Jacob van Campen en

Pieter Post, begeleidden de wording van Hofwijck. De tuin - verdeeld in een wilde en een tamme tuin - telde een groot aantal boomsoorten en trok vele (zelfs buitenlandse) bezoekers. In het 'hart' van de tuin stonden fruitbomen en Huygens trakteerde zijn goede vrienden graag op de vruchten van zijn eigen land.

Gastvrijheid was en is op Hofwijck een belangrijke deugd. Constantijn dichtte over de Lindelanen waarmee hij zijn gasten kon 'omhelsen en onthalen'. Anno 1996 ontvangt Hofwijck jaarlijks duizenden bezoekers voor tentoonstellingen, museumlessen, rondleidingen, lezingen, concerten en andere culturele evenementen.

Huygens hield van Hofwijck, hij dichtte er bloemrijk over in zijn hofdicht en bracht er zo veel mogelijk tijd door. Over zijn leven in Voorburg en op Hofwijck gaat deze publicatie. Ter viering van Huygens vierhonderdste geboor-

tedag zijn de sporen die hij heeft nagelaten in het 'dorp dat geen gelijk en kent' grondig onderzocht door Kees van der Leer. In dit indrukwekkende themanummer van de Historische Vereniging Voorburg heeft hij vele wetenswaardigheden bijeengebracht en worden ook nieuwe feiten onthuld. Ook oude tekeningen blijken verrassende details te onthullen.

Natuurlijk werd tevens de kans aangegrepen om de resultaten voor een groot publiek zichtbaar te maken in een aansprekende tentoonstelling *Beminde Saterdag*, een gemeenschappelijk initiatief van de Historische Vereniging Voorburg, Huygensmuseum Hofwijck en Museum Swaensteyn.

Een mooiere herdenking van zijn vierhonderdste geboortedag had Huygens zich niet kunnen wensen.

Marjolein de Boer

Huygensmuseum Hofwijck, 1996

Foto omslag:
*Constantijn Huygens met gasten
op Hofwijck.*

*Tekening vermoedelijk
F. de Moucheron, eind 17e eeuw
Huygensmuseum Hofwijck*

Constantijn Huygens en Voorburg

een hoveling en zijn hofstede

Constantijn Huygens was zeer verknocht aan Voorburg. De reden daarvoor heeft hij vele keren bezongen in zijn gedichten. In een van die gedichten noemt hij Voorburg een dorp zonder weerga. Iedere dag weer kijkt hij in zijn fraaie monumentale huis in de hofstad Den Haag uit naar het moment dat hij met paard en koets richting Voorburg kan vertrekken. Meestal is dat pas op zaterdag, als hij tenminste als hofdienaar niet met de prins van Oranje elders op pad is. De komst van Constantijn naar Voorburg heeft opmerkelijke sporen nagelaten. Een gedeelte daarvan is anno 1996 nog herkenbaar. Die sporen in Voorburg en de verhalen en geschiedenissen daaromheen vormen de kern van dit themanummer.

Toen Constantijn 400 jaar geleden op 4 september 1596 in Den Haag werd geboren, belandde hij in een turbulente eeuw. De 80-jarige oorlog van de Nederlanden tegen Spanje was nog lang niet uitgestreden en maakte de eerste helft van de 17e eeuw tot een voortdurend strijdtoneel. Tegelijkertijd bezorgde de florierende handel Holland een sterk toenemende rijkdom, maar meteen ook een groot aantal problemen. De bevolking groeide sterk, de steden kregen ruimtegebrek en werden haarden vol onrust. Toen Constantijn op

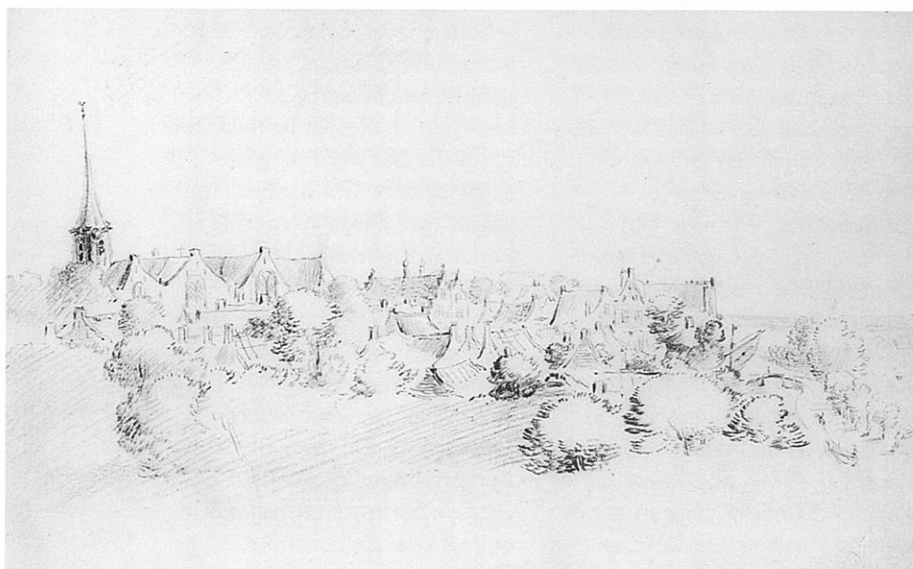
28-jarige leeftijd secretaris werd en vijf jaar later ook Raad en Rekenmeester van de stadhouder, de Oranjeprins Frederik Hendrik, kwam hij dichtbij het bestuurscentrum te staan en daarmee midden in de turbulentie en de tegenstrijdigheden. Geen wonder dat hij heel zijn leven hartstochtelijk op zoek was naar harmonie en naar momenten van rust en stilte. Die harmonie vond Constantijn bij Vitruvius, een Romeins architect uit de klassieke Oudheid. Die meende dat harmonie vooral te vinden was in het voorbeeld van het menselijke lichaam. De rust en de stilte hoopte Constantijn te vinden in de natuur. Daarom laat hij omstreeks 1639 zijn oog vallen op Voorburg, landelijk gelegen aan de Vliet op korte afstand van Den

Haag. Daar wil hij een 'buiten' scheppen, een 'hofstede', een paradijsje van rust, stilte en bezinning. Dat paradijsje kon echter pas volmaakt zijn als daarin ook de harmonie van Vitruvius gestalte zou kunnen krijgen. Bij stenen gebouwen was dat inmiddels perfect gelukt. Maar zou ook de levende natuur zich willen schikken in de menselijke vormen van Vitruvius? Dat werd de grote uitdaging voor Constantijn. Het uitgezochte plekje in Voorburg leende zich gewillig, haast van nature voor dit experiment. Constantijn bedenkt een bijzondere naam voor zijn buitenplaats: 'Hofwijck'. In die naam leeft hij ten volle zijn passie voor woordspelingen uit. De naam Hofwijck 'herbergt' vele betekenissen die voor de oprechte zoeker veel onthult over de buitenplaats.

*Constantijn Huygens op 27-jarige leeftijd.
Gravure W. Delff naar
M. van Miereveld, 1625
Foto Iconografisch Bureau
Den Haag*

***Gezicht op Voorburg vanuit het
zuid-zuidoosten ca. 1645.***

*Tekening P. Moninckx
Rijksmuseum Amsterdam*

Dat geldt in nog sterkere mate voor de Latijnse naam: Vitaulium. De buitenplaats zelf wordt ook heel bijzonder. Hofwijck wordt een paradijs naar Gods beeld en gelijkenis. Een wandeling door dat paradijs blijkt tegelijk een tocht door het leven zelf. Hofwijck wordt ook een paradijs waarin vele melodieën klinken, zelfs een verborgen melodie. Hofwijck moet een paradijs vol bomen worden, als entourage voor gast-vrijheid, vermaak en bezinning. Helaas blijft ook dit paradijsje niet vrij van kwaadsprekers en aarzelingen, maar de wijze levenslessen krijgen toch de overhand. Hofwijck wordt tenslotte door Constantijn ook nog beschreven en vastgelegd in een prachtig hof-dicht. Met vele andere gedichten is dit hofdicht een goudmijn voor vasthoudende speurders in het niet eenvoudige taalgebruik van Constantijn. Zo wordt Hofwijck uiteindelijk een paradijs dat

uitstekend past in Voorburg, een paradijs ook bedoeld voor toekomstige generaties.

Omdat Constantijns aanwezigheid in Voorburg centraal staat, begint het verhaal in dit themanummer in 1639. Dat is het jaar waarin Constantijn de grond in Voorburg aankoopt. Daarmee is het in feite allemaal begonnen. Constantijn wordt in dat jaar 43. Zijn grote veelzijdigheid is dan al gebleken. Hij is een bekwaam diplomaat, toegewijd secretaris, spitsvondig dichter, begaafd musicus en componist, getalenteerd kunstkenner en ontwerper van architectuur. Twee jaar daarvoor was zijn grote huis aan het Plein in Den Haag gereed gekomen. Een impone-rend gebouw, geheel door hem-zelf ontworpen volgens de menselijke maat van de zo be-wonderde Vitruvius. Daar zou Constantijn gaan wonen, met zijn vrouw Suzanne van Baerle, hun

vier zonen Constantijn, Christiaan, Lodewijck en Philips, en een vijfde kind dat op komst was. Het is een zeer gelukkig huwelijk waarin Constantijn zijn geliefde Suzanne dichterlijk en liefkozend de ere-naam 'Sterre' geeft. Maar vrijwel op hetzelfde ogenblik dat het nieuwe huis feestelijk in gebruik zou worden genomen, slaat het noodlot toe: Suzanne overlijdt op dat moment in 1637, kort na de geboorte van het vijfde kind, een dochtertje dat naar moeder Suzanne wordt genoemd. Het betekent het einde van tien mooie huwelijksjaren. Met haar overlijden verdwijnt Constantijns beminde 'Sterre' voorgoed uit zijn leven. De gedachte aan de dood heeft Constantijn daarna nooit meer losgelaten. De schaduwen van die dood heeft hij zelfs nadrukkelijk een plaats gegeven in zijn geliefde Hofwijck. Dat zou hij kort daarna voltooien. Was die voortdurende gedachte aan de dood een van de belangrijkste redenen dat Constantijn alles minitieuus opschreef wat hij zag, deed en dacht? Honderden dagboeknotities, brieven* en gedichten* zijn bewaard gebleven. Ook de versregel die hij schreef toen hij 54 jaar was: ***Mijn sterven weet ick met lang leven niet te weeren.*** Zelfs een lang leven kan de dood niet tegenhouden. Hij kon toen niet vermoeden dat hij 90 jaar oud zou worden. Meer dan de helft daarvan zijn de jaren waarin hij genoot van zijn hof-stede Hofwijck in Voorburg. Met het overlijden van Constantijn in 1687 eindigt hoofdstuk I.

Hoofdstuk 2 geeft een korte terugblik op de jeugdijaren van Constantijn, zijn opvoeding en andere wetenswaardigheden voorafgaand aan Constantijns komst naar Voorburg. Daarbij wordt in het huidige Den Haag stil gestaan bij de plekken waar Constantijn heeft gewoond. Constantijns Voorburgse sporen blijken wortels te hebben in zijn jeugd, opvoeding en verdere verblijf in Den Haag.

Enkele jaren voor zijn overlijden schrijft Constantijn eigenhandig zijn testament. Daaruit blijkt zijn grote zorg voor het voortbestaan van Hofwijck na zijn dood. Met klem verzoekt hij zijn erfgenamen zijn geliefde Hofwijck in de familie te houden en de bomen zorgvuldig te verzorgen. Wat er van die bede en van Hofwijck na Constantijns overlijden uiteindelijk is terecht gekomen, is een verhaal apart. Dat zal uitvoerig worden beschreven in een afzonderlijk deel twee van dit themanummer.

Voor dit moment keren we terug naar 1639.

Constantijn Huygens ca. 1639.
Krijttekening J. Lievens
British Museum Londen

* Begin deze eeuw werd de correspondentie van Constantijn beschreven en chronologisch gerangschikt door dr. J. A. Worp. Het geheel werd gepubliceerd in zes omvangrijke delen, waarbij de inhoud van veel brieven door Worp samengevat werd weergegeven. Wanneer uit die verzameling wordt geciteerd, wordt tussen haken het nummer vermeld dat Worp aan die brief heeft gegeven. Eind vorige eeuw had dr. Worp ook al de gedichten van Constantijn, eveneens chronologisch gerangschikt, uitgegeven. Wanneer uit deze verzameling wordt geciteerd, wordt tussen haken het jaar aangegeven waarin Worp het gedicht heeft geplaatst.

Kees van der Leer kwam al vroeg door de bestudering van oude geschriften en documenten over zijn familie aan moederskant (familie Bax) op het spoor van Constantijn Huygens. Belangstelling voor historische tuinen en Hofwijck in het bijzonder was het tweede spoor dat hem opnieuw bij dezelfde Constantijn Huygens bracht.

Het Constantijn Huygens herdenkingsjaar 1996 was de kans bij uitstek om zich nogmaals te verdiepen in Hofwijck en zijn bijzondere bouwheer. Eerdere publicaties getuigen eveneens van zijn belangstelling voor plaatselijke geschiedenis, zoals te lezen was in zijn artikel over Jonkheer Henry van Sypesteijn en het oude hek van Hoekenburg (1995), en in zijn publicatie over de tuinen van Meerdervoort (1994).

Constantijn Huygens op Hofwijck

een hoveling als hovenier

8

Constantijn Huygens ca. 1639.

Gravure L. Vorsterman

naar J. Lievens

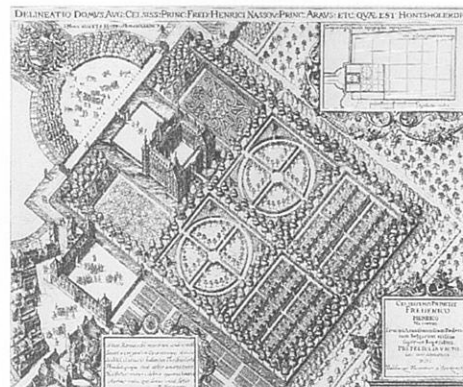
*Huygensmuseum Hofwijck
Voorburg*

Hofwijck, de herschepping van het paradijs

Eindelijk leek het dan toch te gaan lukken. In 1639 vindt Constantijn Huygens de lang begeerde plek midden in de landelijke rust aan de Vliet bij Voorburg. Na het gereedkomen van zijn fraaie woonhuis op het Plein in Den Haag was Constantijn naarstig op zoek gegaan naar zo'n plek in de vrije natuur buiten Den Haag om het hof te kunnen ontvluchten. Hij was daarmee overigens niet de enige. Vele in de Gouden Eeuw rijkgeworden kooplieden kopen in die tijd buiten de stad oude

hofsteden op om daar in een arcadische entourage fraaie buitenplaatsen van te maken. Dat is voor hen een aangename methode om hun nieuwverworven status uit te stallen. De oude adel was overigens ook niet achtergebleven. Onder aanvoering van Oranjeprinsen worden diverse buitenverblijven aangelegd, weelderige lusthoven met imponerende tuinen. Met name de kunstminnende stadhouder Frederik Hendrik is daarin buitengewoon actief, en zijn even kunstzinnige secretaris Constantijn Huygens is daar voortdurend en nauw bij betrokken. De grote waardering voor de harmonische architectuur van de klassieken hebben ze beiden gemeenschappelijk. Voor Constantijn zijn die bouwactiviteiten ongetwijfeld de aangenaamste onderdelen van zijn zeer hectische baan als Oranje-secretaris. Zo worden juist in deze periode de werkzaamheden voor Frederik Hendrik aan zijn buitenverblijven,

het jachtslot Honselersdijk bij Naaldwijk en het Huis ter Nieuburg in Rijswijk, afgerond. Daarbij speelt Jacob van Campen, inmiddels een goede vriend van Constantijn, een belangrijke rol, vooral als schilder en ontwerper van decoraties en geschilderde taferelen. Hij had zelfs in 1638 een ontwerp gemaakt voor de tuinen van het Huis ter Nieuburg, maar tegen het advies van Constantijn in, koos Frederik

Het Huis te Honselersdijk.

*Ets B. F. van Berckenrode,
ca. 1664*

Haags Gemeentearchief

Het Huis ter Nieuburg gezien vanuit het oosten.

*Tekening A. J. van der Croos,
ca. 1643*

Rijksmuseum Amsterdam

Hendrik uiteindelijk voor een ander ontwerp. In de tuinen van Honselersdijk werden wel enkele ideeën van Van Campen uitgevoerd.

Constantijn is een van de eerste hooggeplaatste Hollandse ambtenaren die ook een eigen buiten wil aanleggen. Hij wist zelfs al enigszins hoe dat er zou moeten gaan uitzien. In ieder geval niet zo protserig en niet zo weelderig als de meeste buitenplaatsen van de oude adel en de rijke kooplieden. Het moet integendeel een bescheiden buitenverblijf worden maar tegelijkertijd toch wel heel bijzonder. Die bescheidenheid was wellicht een uiting van zijn rol als de gediensstige hofdienaar, die zijn juiste plaats kent: uiteraard mocht de omvang en de buitenissigheid van zijn buitenplaats die van zijn werkgever Frederik Hendrik niet overtroeven. Wat betreft die afkeer van alles wat protserig, gekunsteld en onnatuurlijk lijkt, ook daarvan is de herkomst duidelijk. Dat werd Constantijn als kind herhaaldelijk ingeprent door zijn vader, zoals we in de verhalen over zijn opvoeding kunnen lezen. Bovendien is Constantijn volledig in de ban geraakt van de ideeën van de

Romeinse architect Vitruvius over harmonieuze verhoudingen. Het was Constantijn met enige hulp van Jacob van Campen inmiddels gelukt om deze ideeën schitterend vorm te geven in de stenen architectuur van zijn huis aan het Plein in Den Haag. Een eigen buitenplaats was nu de grote kans om deze gedachten van Vitruvius eveneens toe te gaan passen in de natuur zelf, de natuur die een onlosmakelijk onderdeel van een buitenverblijf vormde. De natuur ook die voor Constantijn veel meer betekent dan zo maar een landelijke plek met voldoende stilte om de drukte van de stad te kunnen ontwijken.

Het plekje in Voorburg dat Constantijn op het oog had, was goed gekozen. Het lag landelijk, aan de Vliet, met prachtige vergezichten over de weilanden richting Nootdorp en Delft. Van diverse kanten, ook komend uit Den Haag, was het via diezelfde Vliet met de trekschuit goed

bereikbaar. Over land was dat aanvankelijk minder gemakkelijk. Er liepen vanuit Den Haag twee niet al te beste landwegen naar Voorburg. Dat veranderde echter snel toen de Laan van Werve, zoals toen de huidige Laan van Nieuw Oostende nog heette, een openbare tolweg werd. Ook met de koets kon Constantijn dus vanuit zijn huis aan het Plein in Den Haag het uitgekozen plekje bereiken. Nog voordat de koop van die Voorburgse grond definitief is, laat hij alvast een rijtuig maken. Constantijn is echter nogal vaak van huis, op (oorlogs)pad met Frederik Hendrik. De 80-jarige oorlog is immers nog steeds in alle hevigheid aan de gang. Gelukkig is er zijn zwager Philips Doublet, sinds 1632 gehuwd met zijn zuster Geertruyd, die vlakbij op Huize Clingendael woont. Dus vraagt hij deze zwager om de besprekingen met de maker van de koets ('de calesmaecker') af te maken en ondertussen de beoogde grond aan de Vliet te laten

Gezicht op Den Haag vanuit het zuidoosten in de tweede helft van de 17e eeuw.

In het midden loopt de Trekvluit richting Voorburg.

Linksvoor staat de Laakmolen.

Ets C. Elandts, 1681

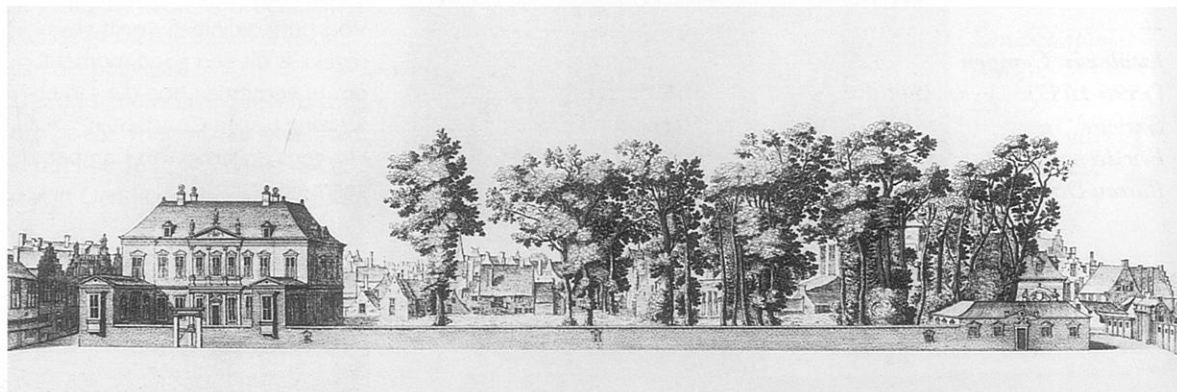
Haags Gemeentearchief

Het Huis van Constantijn Huygens aan het Plein te Den Haag.

Het Huis van Constantijn staat links. Uiterst rechts is de muur van het Mauritshuis nog net te zien.

Ets T. Matham naar P. Post

Haags Gemeentearchief

Philips Doublet (1590-1660).
In 1632 huwt Philips met
Geertruyd Huygens, de oudste
zuster van Constantijn.

10 Schildering
J. A. van Ravensteyn
Frans Halsmuseum Haarlem

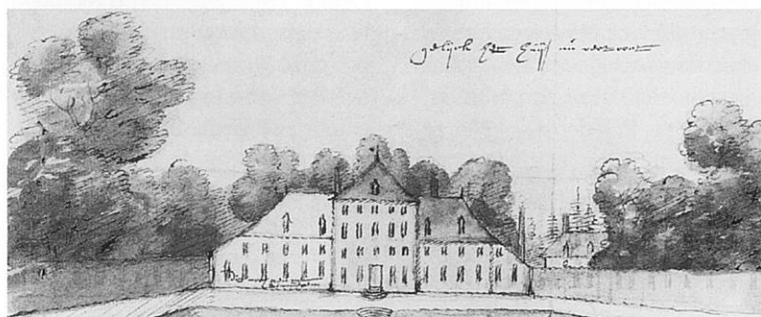
**Huis Randenbroek bij
Amersfoort.**

Tekening vermoedelijk N. Heerman,
ca. 1675
Rijksdienst voor de Monumenten-
zorg Zeist

taxeren. Op 22 juli 1639 schrijft Doublet hierover het volgende aan Constantijn: "Op uw verzoek heb ik het land laten taxeeren en zend hierbij de opgaven. Met den calesmaecker heb ik gesproken; hij eischt 300 gulden. De heer Van Campen was niet hier, anders zou hij bij die besprekingen aanwezig zyn geweest" [Worp 2179]. Een maand later laat hij weten: "Met den coetsmaecker heb ik allerlei bijzonderheden over het rijtuig besproken en den heer Van Campen heb ik geraadpleegd.

Haeghe, den 17e Aug. 1639" [Worp 2205]. Die bijzonderheden waarover met de coetsmaecker werd gesproken, staan uitvoerig in de brief vermeld: de voorbanken moeten wat lager worden dan de achterbanken, maar wel even breed en de achterbanken moeten enigszins achterover hellen. Ook wordt de kwaliteit van het hout geregeld, de plaats waar de armsteunen moeten komen, en de galg waaraan de koets komt te hangen. Voor het leerwerk wordt Marcellis de zadelmaker genoemd. Enkele weken later volgt nog een

Zeer waarschijnlijk is het eerste contact tot stand gebracht door Johan (Jan) van Brosterhuysen, een Leidse studiegenoot van Constantijn. Van Brosterhuysen is botanicus, dichter, musicus en ets-er van bomen en landschappen. Hij stuurt Constantijn zo nu en dan plantjes, zaden, botanische verzen, en adviezen voor het begieten van bloemen en het zaaien van planten in kistjes. Op 9 december 1632 schrijft hij Constantijn een brief waarin hij voor een zekere Jacob van Campen verlof vraagt om in Gelderland en

laatste mededeling van zwager Doublet. Hij schrijft nader gesproken te hebben met de rijtuigmaker en ook voor andere dingen, die voor de koets nodig zijn te hebben gezorgd [Worp 2219]. Alweer blijkt hoezeer Constantijn prijs stelt op de mening van Jacob van Campen, zelfs bij de aankoop van een rijtuig. Omdat het nog bijna een half jaar duurt voordat de aankoop van de grond bij Voorburg definitief wordt geregeld, is dit een goed moment om te vernemen hoe die samenwerking tussen Constantijn Huygens en Jacob van Campen is gegroeid.

Utrecht te mogen jagen. Jacob van Campen is een vriend van Van Brosterhuysen en had in 1626 de hofstede Randenbroek bij Amersfoort geërfd. De jacht bij die hofstede zou een welkome activiteit zijn. Nu was de jacht van oudsher alleen voorbehouden aan de adel. Maar misschien kon Constantijn als secretaris van de stadhouder toch iets regelen voor de niet-adellijke Jacob van Campen. Van Brosterhuysen weet precies de zwakke plek van Constantijn te treffen door te schrijven dat Jacob van Campen weliswaar niet van adel is, maar wel een goed architect en een

**Jacob van Campen
(1596-1657).**
Gravure
Foto Iconografisch
Bureau Den Haag

goed schilder. Voor alle zekerheid voegt hij er terloops aan toe dat Van Campen Constantijn graag een schilderij van zijn hand wil aanbieden. Als de jachtvergunning is geregeld, ontvangt Constantijn in 1634 inderdaad als tegenprestatie een portret van zichzelf, geschilderd door Jacob van Campen, vergezeld van een begeleidend schrijven van Van Brosterhuysen gedateerd 2 mei 1634. "Hier is de langh verwachte schilderij van Van Campen. Het langh draelen wijt hij alleen zijn aangeboren slofficheijdt; anders

wil hij 't niet verschoont hebben; hij hoopt evenwel, dat U.E. hiermede enichsints vernoecht sal zijn" [Worp 906].

Sinds dat eerste moment ontstaat een vruchtbare samenwerking tussen de twee geestverwanten die begeistert raken van de architectuur en de maatverhoudingen van de klassieke Oudheid. Toepassing daarvan zou de ware schoonheid creëren en een harmonisch volmaakte wereld naderbij brengen. Dus bestuderen Constantijn en Jacob van Campen samen de oude geschriften, met name die van de Romein Vitruvius, die aan het begin van onze

jaartelling als bouwmeester van keizer Augustus werkzaam was. Ook de toepassingen van Vitruvius in de gebouwen van o.a. de 16e-eeuwse Italiaanse architect Palladio worden bestudeerd en bewonderd.

Van Brosterhuysen, die omstreeks 1640 tijdelijk bij Van Campen intrekt op Randenbroek, wordt eveneens betrokken bij het project. Hij mag het omvangrijke werk van Vitruvius in het Hollands gaan vertalen. Op 6 februari 1642 schrijft hij vanuit Randenbroek aan Constantijn dat hij met de vertaling van Vitruvius is gevorderd tot de helft van het laatste boek. Als hij daarmee klaar is, gaat hij op advies van Jacob van Campen, ook nog het laatste boek van Palladio over de tempels der Ouden vertalen. Ondertussen is hij op Randenbroek een belangrijke hulp bij de aanleg van een omvangrijke boomgaard, een botanische tuin en een fraai bomenpark. Dat wordt het eerste arboretum in Nederland.

De grote verdienste van Constantijn en Jacob van Campen is dat ze het niet bij de studie alleen laten, maar de bestudeerde gedachten en idealen ook tastbaar gestalte geven, o.a. in het Huygenshuis aan het Plein. Het Haagse Mauritshuis en het Amsterdamse Paleis op de Dam zijn nog steeds mooie voorbeelden van de geslaagde concretisering van die pogingen.

Dat de samenwerking tevens tot een goede vriendschap leidt, blijkt in het jaar 1635. Wanneer in dat jaar in Den Haag de pest uit-

breekt mogen Constantijns vrouw Suzanne met haar zoontjes Constantijn en Lodewijck geruime tijd logeren op het veilige Randenbroek, dat geleidelijk aan door Van Campen wordt getransformeerd tot een echte lusthof. Uit deze periode dateert waarschijnlijk ook het dubbelportret dat

Jan van Brosterhuysen en zijn vriend Jacob van der Burgh.

Tekening D. Bailly, 1624
Teylers Museum Haarlem

Constantijn Huygens jr.
Tekening J. van Campen, 1635
Teylers Museum Haarlem

Landschap met bomen.

Ets
J. van Brosterhuysen
Rijksmuseum
Amsterdam

**Hendrik Casimir van Nassau
(1612-1640).**

***Bij de bestorming van Hulst
raakt hij zwaar gewond en
overlijdt kort daarna op
12 juli 1640.***

*Gravure J. Houbraken
Atlas van Stolk Rotterdam*

Jacob van Campen schilderde van Constantijn en Suzanne.

Nu het moment nadert dat de plannen voor de buitenplaats gerealiseerd gaan worden en ook de koets vrijwel klaar is, gaat Constantijn op zoek naar geschikte paarden. Hiervoor doet hij een beroep op graaf Hendrik Casimir van Nassau. Dat levert een aardige briefwisseling op die veel laat zien van de wijze waarop in die tijd een graaf en een hofdienaar elkaar vriendelijk bejegenen. Op 29 september 1639 schrijft Constantijn aan graaf Hendrik: "Wil Uwe Exc. eens denken aan de beide merries, waarover wij spraken? Mijn kleine karos is bijna gereed" [Worp 2251]. De graaf schrijft direct als antwoord: "Ik

heb voor u naar Friesland geschreven en hoor, dat er twee mooie zwarte paarden van vier of vijf jaar te koop zijn. Een mijner vrienden heb ik opgedragen, ze te gaan zien en, als ze goed zijn, ze voor u te koopen" [Worp 2252]. Toch duurt het blijkbaar nog enkele maanden voor de zaak is geregeld. Eerst op 6 februari 1640 schrijft Constantijn aan de graaf: "Uw koetsier heeft mij de beide merries gebracht, waarom ik u lastig heb gevallen. Zij zien er goed uit. Ik dank u zeer voor uwe hulp. Maar de koetsier heeft niet gesproken en in uw brief staat ook niets over betaling. Ik zal geen rust hebben, voordat ik de dieren betaald heb; anders zou ik mij al te zeer schamen over mijne brutaliteit, en ik wil liever voor een domoor dan voor een schurk gehouden worden" [Worp 2310]. De graaf stelt Constantijn dezelfde maand nog in hoffelijke bevoordingen gerust: "Het kleine geschenk, dat mijn koetsier u gebracht heeft, is slechts een klein bewijs van mijne genegenheid voor u en verdient geene fraaie woorden van dank. Integendeel ik hoop, dat gij mij de vrijmoedigheid, waarmede ik het aanbood, niet ten kwade zult duiden" [Worp 2316]. Met een even hoffelijk antwoord bedankt Constantijn voor het zeer gewaardeerde, onverwachte geschenk: "Ik dank Uwe Exc. zeer voor het schoone geschenk. Mijn toon is nu heel anders dan in mijn vorigen brief, maar toen vreesde ik een der ergste verwijten, die een fatsoenlijk man kunnen treffen. Nu gij mij

het zwijgen oplegt, moet ik wel gehoorzamen. 24 Feb. 1640" [Worp 2317].

Op 25 december 1639 wordt de eerste aankoopakte van het stukje grond aan de Vliet ondertekend. De akte is nog steeds in het Oud-rechterlijk archief van Voorburg aanwezig. Jacob van Adrichem uit Delft is de verkoper. Wellicht had Van Adrichem problemen met de aflossing van de hoge hypotheek die op zijn grond rustte en was hij min of meer gedwongen tot verkoop. Uiteraard wordt de oppervlakte van de grond aangegeven en worden de aangrenzende eigenaren genoemd. Ook wordt een opsomming gegeven van de jaarlijkse lasten zoals erfpacht en renten die op de grond rusten. Tenslotte wordt de betaalde prijs vermeld. Omdat die akte een belangrijke mijlpaal in de geschiedenis van Hofwijck markeert, volgt hieronder de (vrijwel) volledige tekst.

"Wij Cornelis van Vliet, schout, Maerten Cornelisz. van der Speck ende Jan Maertensz., schepenen inden ambachte van Voorburch, oirconden ende kennen dat voor ons gecomen ende gecompareert is den E.mr. Jacob van Adrichem, woonende binnen der stede van Delft, ende bekende hij comparant voor hem ende zijnen erven bij desen wel ende wettelijken vercocht, opgedragen ende getransporteert te hebben ten behoeve vanden Ed. heere Constantin Huijgens, riddere, heere van Zuijlichem, secretaris ende raed van zijne hoocheijt,

seekere vier mergen, een hont ende negen endertich roeden, soo teelant als weijlant, gelegen inden voorsz. ambachte van Voorburch, met potinge ende plantinge daer op staende. Belent zijnde in't geheel ten oosten Cornelis Dircxz.Veen, als getrouwt hebbende de weduwe van Walraven Maertensz. vande Vliet, totten Heerwech toe ende van daer voorts de laen vande hoffstede vande Werve genaempt Mathenes, ten zuiden de Vliet, ten westen d'erffgenamen van Thonis Jeroensz. ende mede totten Heerwech toe ende van daer voorts Cornelis Claesz. ende ten noorden den Lijtweg, ende dat mitte laste van een erffpachte van twintich stuivers 'sjaers toecomende den eijgenaer vande voorsz. hoffstede vande Werve staende op elff hont van't voorsz. lant, noch drie gulden 'sjaers renten toecomende de Pastorie tot Voorburch ende noch een rente van dertich stuivers 'sjaers toecomende de Kercke aldaer, die welcke van nu voortsien tot des voorn. Ed. heere coopers laste sullen staen (...) ende bekende hij comparant vande voorsz. coope ende opdracht al wel ende loffelijck voldaan ende betaelt te sijn den lesten penning mitten eersten ende dat mitte somme van ses duisent guldens tot XL grooten den gulden bij hem in goede comptante penningen ten vollen ontfangen. Alles sonder fraude. Des ten oirconde hebbe ick schout voornt. desen brieffe met mijn uijthangende zegel bevesticht ende bij mij ende de voorsz. sche-

penen soo desen als ten prothocolle elcx onderteijckent. Gedaen opten XVten December anno XVIc ende negen endertich."

(Oud-rechterlijk archief Voorburg, invent.nr. 4 fol. 203-v)

Overigens houdt Constantijn zelf ook een nauwkeurige administratie bij van al zijn aankopen en bezittingen. Op de omslag van dit eigenhandig bijgehouden boekje schrijft hij 'Staat en Administratie der Goederen van Constantijn Huygens, Heer van Zuilichem, etc.' Dit boekje is bewaard gebleven zodat we vele wetenswaardigheden kunnen nalezen. Zo vermeldt Constantijn in dit aantekenboekje ook wie de tuinlieden waren die hij belastte met het onderhoud van de buitenplaats en met het toezicht. Maar daarover straks meer.

Het perceel 'teelant en weijlant' in december 1639 gekocht van Jacob van Adrichem is het stuk grond waarop Constantijn uiteindelijk de hoofdvorm van zijn buitenplaats zal realiseren. De aanleg van de buitenplaats wordt dan ook direct, begin 1640 gestart volgens een nauwkeurig uitgemeenten plan. Toch voegt Constantijn in de volgende jaren nog enkele

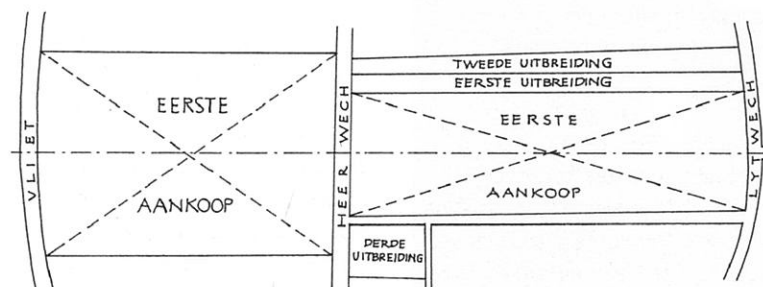
kleine aangrenzende stukjes grond toe aan zijn Voorburgse bezit. Zo koopt hij op 26 december 1640 voor 'negenhondert gulden' van Cornelis Claesz. een belendend stukje grond gelegen aan de noordkant van de Heerwech, ten westen van het eerder verworven perceel van Van Adrichem. De volledige tekst van deze akte staat in bijlage 1a afgedrukt. Volgens de verkoopakte is de oppervlakte van dit perceeltje 'teelant', waarvan de begrenzingen ook weer nauwkeurig worden omschreven, vermoedelijk 3 hont. In zijn 'Staat en Administratie' schrijft Constantijn dat het stukje grond in werkelijkheid 4 hont en 77 roeden was. Dat was gebleken uit een name-ting, in 1637 gedaan door de landmeter Floris Jacobs, en vastgelegd in een document dat Constantijn in zijn bezit had. Aan dezelfde noordwestzijde vindt op 17 maart 1642 nogmaals een uitbreiding plaats. Jonkvrouwe Dorothea Clara de Jonghe verkoopt Constantijn 3 hont 'teelants met potinge ende plantinge daer op staende' ook voor 'negenhondert gulden'. Deze akte is in bijlage 1b na te lezen. Ook dit stukje grond is volgens een notitie van Constantijn in werkelijkheid groter, even groot als het in decem-

De in de akten gebruikte oppervlakte- aanduidingen zijn Rijnlandse maten waarbij 1 morgen = 6 hont = 600 roeden = 0,8515584 bunder.

Plattegrond van Hofwijck met aanduiding van de aangekochte percelen.

De afgebeelde wegen lopen nog steeds op de aangegeven plaatsen. Wel zijn de namen gewijzigd. De Heerwech heet tegenwoordig op de weergegeven plek Westeinde en de Lytweg wordt tegenwoordig Prinses Mariannelaan genoemd.

Tekening R. Jongepier, 1996 gebaseerd op de plattegrond uit de gravure bij het gedicht Hofwyck, 1653

ber 1640 gekochte perceeltje. Hoe deze laatste aankopen uiteindelijk zinvol worden aangeschoven aan het oorspronkelijke plan voor de buitenplaats zal verderop nog ter sprake komen. De reeks aankopen voor de buitenplaats van Constantijn wordt op 20 maart 1642 afgerond met een laatste en zeer nuttige aanschaf. Constantijn koopt op die dag van Cornelis Claesz. Nestman voor 'elff hondert gulden' een huis en erf, direct gelegen naast de hoofdbegrenzing van de buitenplaats aan de oostkant (zie bijlage 1c). Dat huis lag precies op de plek waar de Laan van Werve eindigde en uitliep op de Heerwech te Voorburg. Dat huis werd natuurlijk de stalling voor paarden en koets van Constantijn, en tevens de woning van de tuinman die belast was met het onder-

houd van de tuin en het toezicht op de gehele buitenplaats waarvan de aanleg inmiddels was voltooid.

De buitenplaats van Constantijn werd, juist door zijn eenvoud, inderdaad heel bijzonder. Dat bijzondere werd vooral bereikt door de hoofdrol die de natuur zelf kreeg toebedeeld in het plan van Constantijn.

Die natuur is voor Constantijn en veel van zijn gelovige tijdgenoten veel meer dan een simpele mogelijkheid om het stadsgewoel vol onrust, onrecht en achterklap te ontvluchten. Zoals de Bijbel, het Boek der boeken, Gods geschreven Woord is, zo is de natuur Gods levende Woord. Constantijn rekent daarom ook de natuur tot het 'Boeck der Boecken'. Zo schrijft hij later in zijn gedicht 'Hofwyck' over die natuur:

*dit Boeck der Boeken
Is soo voll ondersoeks,
soo voll van soete hoecken,
Als Hofwijck bladeren
aen Boom en kruijden telt*

[Constantijn in Hofwyck]

Tuinieren op een buitenplaats, het kweken van planten, het snoeien en enten, is dan ook niet zozeer een ambachtelijke modegril van welgestelden. Het is veel meer een directe bestudering van Gods tastbare openbaring, en minstens zo belangrijk als het lezen van Gods geschreven Woord. Het is het zoeken naar het herstel van de volmaakte wereld, de herschepping van de hof van Eden, het aardse paradijs, dat door de zondeval verloren was gegaan. En

het waren de klassieken die het geheim hadden teruggevonden van de harmonieuze vormen die dat herstel dichterbij konden brengen. Zouden die klassieke vormen, die zo fraai terug te vinden zijn bij de 'heidense' Vitruvius en in de gebouwen van Palladio, inderdaad ook passen in de levende natuur, de voortgaande schepping waarin uiteindelijk God zelf zich openbaart? Het is een belangrijke uitdaging waar de buitenplaats van Constantijn het antwoord op moet geven.

Zo keren we weer terug naar begin 1640, het moment waarop de aanleg van de buitenplaats, de bouw van het huis en de aanleg van de tuin begint.

Hofwijck, een paradijs naar Gods beeld en gelijkenis

De totstandkoming van de buitenplaats van Constantijn is ongetwijfeld in nauw overleg met Jacob van Campen gerealiseerd. We zagen reeds hoe vriendschappelijk de contacten zich hadden ontwikkeld en hoezeer Constantijn prijs stelde op de adviezen van Van Campen. We zagen ook hoe ze samen Vitruvius bestudeerden en de gedachten van deze Romeinse architect bewonderden. Het ligt dan ook zeer voor de hand dat ze vaak gesproken zullen hebben over de mooie kans die de aan te leggen buitenplaats van Constantijn bood om met hulp van Vitruvius een alomvattend paradijsje van harmonie op aarde te creëren. Het was de kans bij uitstek

Jacob van Campen (1596-1657)

Gravure D.J. Sluyter
naar J.H. Maschaupt
Foto Iconografisch Bureau
Den Haag

om in één keer zowel architectuur als natuur te vatten in een totaalplan van klassieke vormen en maten. Ook dat idee kwam van Vitruvius. Die had geschreven dat huis en tuin een onlosmakelijke eenheid moesten vormen. En dat alles in fraaie onderlinge verhoudingen, even fraai als de volmaakte verhoudingen van het menselijke lichaam.

Op 15 februari 1640 overnacht Constantijn bij Jacob van Campen in Haarlem, waar Van Campen in die tijd ook nog een huis had. De realisering van de plannen voor Constantijns buitenplaats zullen daar zeker niet onbesproken zijn gebleven. Constantijn schrijft later in zijn gedicht Hofwyck dat Van Campen het ontwerp heeft gemaakt voor het Voorburgse buiten, maar dat hij zelf, Constantijn, 'een woord in 't vat' dus een belangrijke stem in het kapittel hield.

De volgende dag bezoekt het tweetal een feestavond die Pieter Cornelisz Hooft in zijn woning in Amsterdam geeft voor zijn vriendenkring. Die avond levert een aardige anecdote op en daarna een nuttige notitie over de weersgesteldheid in die periode. Toen de drukbezette Constantijn te kennen gaf het gezelschap tijdig voor de terugtocht te moeten verlaten, werd hem dat door de aanwezige dames, waaronder Maria Tesselschade verhinderd. Ze sloten hem op in hun kring en weigerden hem door te laten. Het zal de gestreelde Constantijn weinig moeite hebben gekost zich

te laten overhalen toch nog wat langer te blijven. Jacob van Campen legde het tafereeltje vast in een 'schets van Huygens door de zeven vrouwen omringd en gevangen gehouden'. De schets is verloren gegaan, maar niet de gedichten die enkele aanwezige poëten hebben gewijd aan deze spraakmakende gebeurtenis.

Pas op 22 februari keert Constantijn, blijkens een eigenhandige notitie, met paard en wagen over het dikbevoren Haarlemmermeer terug naar Den Haag. Dat zo'n tocht over een dichtgevroren meer mogelijk was, wijst op een strenge winter begin 1640. De werkzaamheden aan het buitenverblijf in Voorburg zullen dus pas later, nadat de vorst uit de grond was verdwenen, gestart zijn. Vrijwel direct daarna zal de spa in de grond zijn gegaan. Met enige spijt contateert Constantijn dat dit het einde betekent van de weide die zo overvloedig met klaver was begroeid, dat de koeien er onbeperkt van konden eten. Maar het offer van de wei diende een goed doel, dus daar moest geen probleem van gemaakt worden.

Het is de natuur zelf die de hoofdindeling van de buitenplaats in Voorburg dirigeert. De grond tussen de Lijtweg en de Heerweg blijkt uit onvruchtbare zandgrond te bestaan, waar hooguit 'vruchteloze Boomen' konden groeien. Daar zou dus de wilde tuin moeten komen, de overtuin aan de noordkant van de Heerweg. De grond ten zuiden van

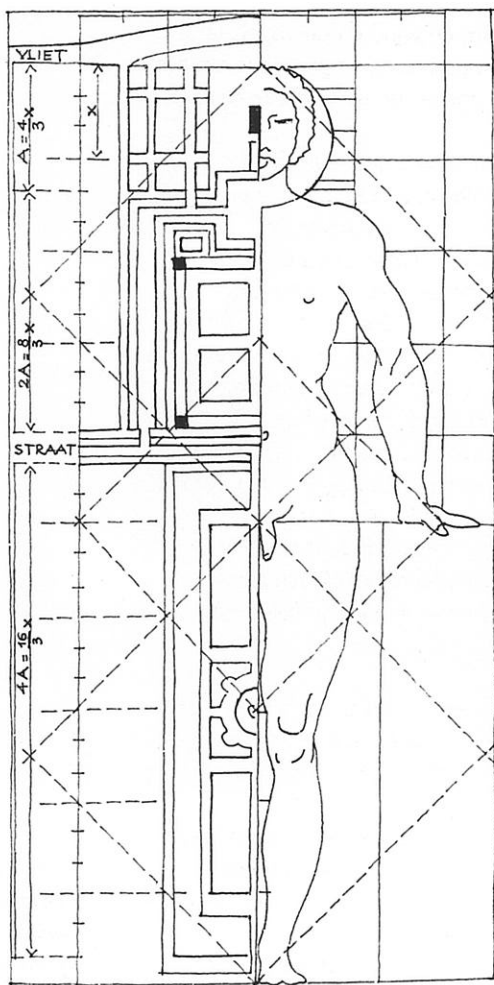

de Heerweg, tussen de Heerweg en de Vliet, blijkt vruchtbare kleigrond. Dat stuk grond is dan ook voorbestemd voor de tamme tuin, met de boomgaard. Het huis zou direct naast de Vliet worden gebouwd, in een vijver, als een stenen fles in een verkoelelnd koelvat. Deze plek zorgde tegelijk voor prachtige vergezichten over de weilanden.

En hoe stond het ondertussen in al de plannen met de toepassing van Vitruvius? Voor het huis was dat, gezien de ervaringen elders, geen probleem. Maar zou ook de levende natuur zich zo gemakkelijk laten dwingen in de lijnen van symmetrie en menselijke

**Pieter Cornelisz Hooft
(1581-1647)**

*Gravure naar J. Sandrart
Haags Gemeentearchief*

gekregen:

*Een ding dat Armen hadd
en Schouderen en Beenen,
Een redelick gestel
van 'thoofd af tot de Teenen,
Soo veel mij duncken moght,
en nu stond Boom aen Boom
Daer Boom aen Boom sou staen*

[Constantijn in Hofwyck]

Dus het is toch mogelijk, ook in de natuur, Vitruvius, van top tot teen! De symmetrisch geplaatste lanen met hun rijen bomen vormen de benen, de armen, en de schouderen. De boomgaard staat voor de borstpartij. Het huis moet het hoofd worden, met vensters als oren, neusgaten en ogen, zoals Constantijn verderop nog zou beschrijven. Zelfs de Heerwech, de scheiding tussen de wilde en de tamme tuin, past perfect in het plan. Het vormt bijna als vanzelf het middel, de scheiding tussen het onder- en het bovenlichaam:

*Gelijck de Riem
een' mann in op en onderdeel,
In Broeck en Wambas scheidt*

[Constantijn in Hofwyck]

Dat ook de symmetrie goed is gelukt, wordt nog eens apart beschreven. Links en rechts van de middellijn is alles precies hetzelfde. Als de indeling van Hofwijck op de twee schalen van een weegschaal zou worden gelegd, zou 'de tong', de wijzer, precies in het midden staan, precies op de plek waar het huis staat.

*Daer is een middel-lijn,
die Hofwijck scheidt in deelen,
Daer van de slincker
en de rechter niet en schelen:
Een' Oost' een Wester poort,*

*een Oost' een Wester laen,
Een Eiland oost, een west,
in beij gelijcke pa'en;
Een Boomgaard midden in,
een Plein, een Huijs, een Vijver,
Ten Zuijden opde Vliet
een open Tijd-verdrijver.
Dit tsamen (kost het sijn)
in 't Goud gewicht geleght,
Soo stond de tong in 't huijs,
en beij de schalen recht.*

[Constantijn in Hofwyck]

Met grote voldoening stelt Constantijn vervolgens vastbeelden vast dat nu geen twijfel meer mogelijk is. Dit is het definitieve ontwerp dat gerealiseerd moet worden. De ontwerpers en de grond zijn er klaar voor.

Terwijl de werkzaamheden aan de buitenplaats van start gaan, komt de vraag naar boven, of het niet merkwaardig is dat de Godvruchtige Constantijn in zijn bezig zijn met de Goddelijke natuur, heil durft te verwachten van de ideeën van een heidense bouwmeester, die Vitruvius natuurlijk was. Kan je met heidense idealen en gedachten wel iets van een bijbelse hof van Eden herscheppen? Dat lijkt tegenstrijdig, maar die tegenstrijdigheid is slechts schijn. Het was weliswaar de heidense Vitruvius die benadrukte dat de mooiste harmonische verhoudingen te vinden waren in het menselijke lichaam. Maar daarmee had hij een waarheid (her)ontdekt die reeds vanaf de schepping gold en door de bijbel zelf in feite ook al was verwoord. Het bijbelse scheppingsverhaal vertelt immers dat de mens de kroon van het

*Het menselijk
lichaam weerspiegeld
in de plattegrond van
Hofwijck.*

Links van de 'middellijn' is de helft van de symmetrische plattegrond van Hofwijck weergegeven, met rechts de corresponderende helft van het volmaakte menselijk lichaam. De maatverdeling links laat zien dat de wilde tuin twee keer zo lang is als de boomgaard, terwijl de boomgaard weer twee keer zo lang is als het Huis met de omringende eilanden.

*Tekening R. Jongepier, 1996
naar R.J. van Pelt*

maatverhoudingen van Vitruvius? Dat laatste blijkt niet zonder slag of stoot te lukken. In zijn gedicht Hofwyck beschrijft Constantijn hoe wel duizend lijnen bij het ontwerpen van de tuin op papier worden gezet en ook weer weggehaald. Maar dan toch, na vele pogingen, staat daar ineens het gezochte ontwerp voor tuin en bomen, mooi symmetrisch, zwart op wit, in de gedaante van een menselijk lichaam. En daarbij had iedere boom een passende plek

paradijs en van de schepping is. De mens is zelfs geschapen naar Gods beeld en gelijkenis. Mooiere vormverhoudingen zijn dus niet mogelijk. De ideeën van Vitruvius zetten letterlijk de bijbelse kroon op de herschepping van het paradijs. Juist zo'n tuin wordt zonder twijfel een paradijs naar Gods beeld en gelijkenis.

Voor alle zekerheid verduidelijkt Constantijn later nogmaals in zijn gedicht Hofwyck het grondplan van zijn buitenplaats. Wie kritiek mocht hebben op dat plan veracht in feite zichzelf, en daarmee het schoonste dat God schiep, zo schrijft hij. Immers voordat er een spa de grond in ging, had Constantijn eerst naar zijn eigen lichaam gekeken en zo was de hoofdingeling ontstaan. In zijn verdediging zit zelfs een subtiële verwijzing naar het bijbelse

paradijsverhaal. Dat bijbelverhaal beschrijft hoe God aan het eind van iedere scheppingsdag 'zag dat het goed was'. Als de herschepper van het paradijsje aan de Vliet permiteert Constantijn zich de vrijpostigheid om aan het eind van zijn verdediging soortgelijke woorden in eigen mond te nemen.

*Wie die verdeeling laeckt,
veracht voor eerst zijn selven,
En 'tschoonste dat God schiep.
eer ick bestond te delven,
Nam ick des Wijzen less
tot richtsnoer van mijn doen;
'Kbesagh mijn selven;
meer en had ick niet van doen.
Twee vensters voor 'tGesicht,
twee voor den Reuck, twee Ooren,
Twee Schouderen in 'tkruijs*,
twee Heupen daer sij hooren,
Een' Dij van wederzijds,
een' Knie, een Been, een Voet;
Is, seid ick, dat Gods werck,
soo is't volkomen goed.*

[Constantijn in Hofwyck]

*in 'tkruijs = tegenover elkaar

In deze dichtregels zit nog een leuk detail. Bij de beschrijving van zijn hoofd draait Constantijn even de rollen om, alsof hij de voortdurende verwisselingen bijna niet meer uit elkaar kan houden. Het hoofd wordt beschreven als een huis met vensters. Een hoofd met twee ramen als de ogen, twee als de neusgaten en twee als de oren. In feite beschrijft hij het huis op de buitenplaats Hofwijck dat het hoofd van het tuinlichaam moet gaan uitbeelden. Iedere verdieping van dat huis krijgt zijn eigen ogen om over de weilanden uit te kijken, zijn eigen oren

om de wind en de vogels te horen, en zijn eigen neus om het voorjaar en de herfst te ruiken.

Achteraf, als hij alles nog eens naleest, schrikt Constantijn toch wel een beetje van de ruimhartigheid waarmee hij zich heeft blootgegeven. Hij voelt zich als Adam en Eva in het paradijs, die ontdekten dat zij naakt waren, en vijgenbladeren namen om hun schaamte te bedekken. Dus verzucht Constantijn in zijn voorwoord tot zijn gedicht Hofwyck: *Nu hebb ick mij ontkleedt: waer hael ick de Vygen-bladen Tot masker vande schaemt daer med' ick stae beladen?*

[Constantijn in Hofwyck]

Veel tijd om toezicht te houden op de inmiddels begonnen werkzaamheden is Constantijn niet gegund. Het voorjaar en de zomermaanden werden immers steeds benut voor de strijd tegen de Spanjaarden. Zo ook in 1640. De 8e mei vertrekt hij met Frederik Hendrik weer op veldtocht om pas op 28 september in Den Haag terug te keren. Slechts één keer kan hij het krijgstoneel verlaten. Zo vernemen we uit de notities van Constantijn dat hij op 8 juli 1640 door Frederik Hendrik naar Den Haag wordt gezonden. Uiteraard benut hij deze unieke kans om de voortgang van de werkzaamheden op zijn buitenplaats in ogenschouw te nemen. Zeer vroeg in de morgen vertrekt hij vanuit Rotterdam, inspecteert eerst het stukje grond van zijn buitenplaats en gaat dan door

Frederik Hendrik (1584-1647).
Schildering G. van Honthorst
Rijksdienst Beeldende Kunst

Pieter Post (1608-1669).
Schildering T. de Keyser, 1643
Rijksdienst Beeldende Kunst

naar Den Haag. Het is ook mogelijk dat hij speciaal ging kijken naar het stukje grond naast zijn onlangs verworven bezit in Voorburg, het aangrenzende stukje dat hij enkele maanden later zou kopen van Cornelis Claesz. Op 10 juli moet hij weer terug naar de legerplaats. Maar ook nadat eind september de veldtocht voor dat jaar is beëindigd, wordt Constantijn weinig huiselijke rust gegund. Omdat Frederik Hendrik na veel geharrewar eind 1640 uiteindelijk toch tot stadhouder over Groningen en Drenthe wordt benoemd, behoort een inhuldigingstocht tot de verplichtingen. En zo vertrekt Constantijn op 16 november met de stadhouder en zijn gevolg, door slecht weer en langs even slechte wegen naar het noorden. Pas op 5 december is hij weer in Den Haag terug.

Overigens had Constantijn de directe controle op de voortgang van de werkzaamheden aan zijn Voorburgse buiten toevertrouwd aan Pieter Post. Dat was de

bouwmeester die vaak met Jacob van Campen samenwerkte, zoals bij de bouw van het Mauritshuis in Den Haag. Van Campen maakte dan het hoofdontwerp en Pieter Post hielp bij de uitwerking en controleerde vervolgens de uitvoering. Vaak had hij bij de uitwerking een eigen inbreng als

ontwerper. Soms zette hij de ideeën om in een realiseerbaar ontwerp. Zo gebeurde het ook bij de buitenplaats van Constantijn. In het eerder genoemde gedicht Hofwyck noemt Constantijn bouwmeester Pieter Post de vroedvrouw die via zijn tekenpen het schepsel Hofwijck ter wereld helpt komen, dat werd geboren uit het brein van Van Campen. En wat die controle op de uitvoering betreft: een prettig 'toeval' wilde dat Pieter Post toch vaak in de buurt was, want juist in 1640 waren Van Campen en hij betrokken bij de omvangrijke verbouwing van het Haagse Oude Hof tot geriefelijk Stadspaleis, het huidige paleis Noordeinde.

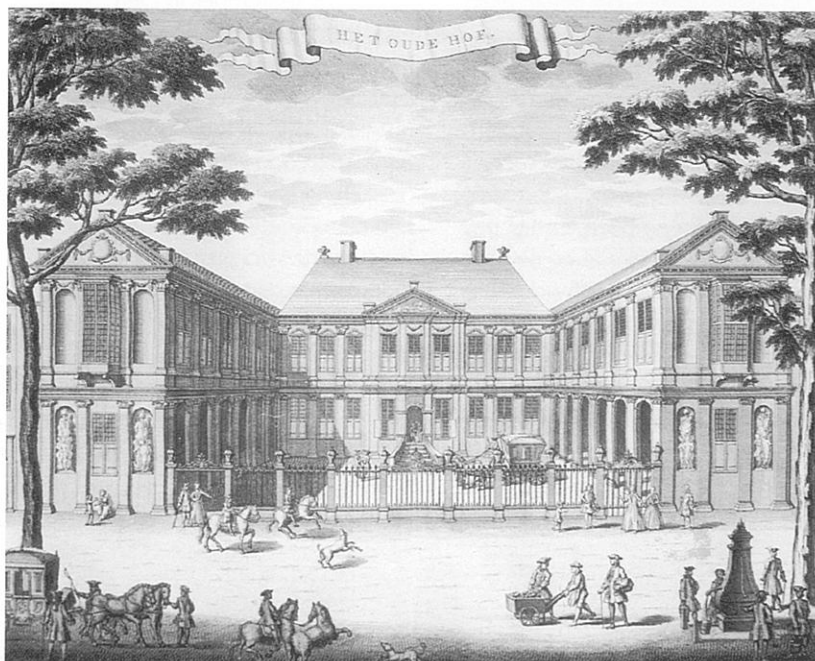
Die betrokkenheid van Pieter Post is ook af te lezen uit diverse brieven. Op 23 oktober 1640 stuurt Post de volgende brief aan Constantijn met een tekening die verband houdt met 'de plantagie', de tuin van Constantijn. Ook is er sprake van een hek, waarschijnlijk ook voor de buitenplaats in Voorburg.

"Neevens deesen wert gesonden een teijckeningh tot de plantagie. Soude wel meer daervan schrijven, dan soo ick versta dat mondeling beeter de meeningh sal doen verstaen, sal daarnaer waghten, alsoo de meeningh is met Monsr van Campen eersdaagh in den Haagh te coomen, wegens het gebouw in t Noort Eijnde, en in geval Monsr van Campen niet comt, sal ick eens moeten overcoomen. Aen t ge-teekende heck van Monsr van Campen hebbe een kleen

De oude Hof aan het Noord-einde na de verbouwing.

Gravure naar G. van Giessen
ca. 1730

Collectie auteur

memoriken gespelt, weeghens swaartten van stylen en sporten" [Worp 2558]. Blijkbaar vond Pieter Post het door Van Campen ontworpen hek te massief. Nog waarschijnlijker is dat Constantijn hem zelf had gevraagd die opmerking aan Van Campen door te geven. Verderop zal blijken dat Constantijn de hekken in zijn tuin roemt vanwege hun uitnodigende openheid. Hijzelf was daarin bewust vernieuwend: een hek mocht geen middeleeuwse barricade zijn, maar moest, bijna als een open deur, gastvrijheid en doorzicht bieden.

De tekening van Post komt niet op de verwachte tijd aan. Post informeert, ontdekt de oorzaak en schrijft: "Omdat de teijckeningh te seekerder soude overcoomen, hadt se de schipper meedegegeven. Hebbe op t ontfangen van Mijnheer sijn brieff gaen verneemen, of ick hier con verneemen de oorsaeck, dat de teijckeninghe niet ter handt gecoomen waaren, en hebbe bevonden, dat de schipper huijden morgen eerst gevaaren is ende een rijs heeft laten overgaen, waardoor teijckeninghe niet overgecoomen en sijn. Verhooppe, dat de teijckeningh voor t ontfangen van dees brieff sal ontfangen weesen. (...) In Haerlem, den 31 Octob. 1640" [Worp 2562]. In februari 1641 volgt weer een bericht van Pieter Post over de vorderingen in Voorburg. Hij schrijft van plan te zijn naar Den Haag te komen, en vraagt Constantijn dit te melden aan zijn zwager Philips Doublet, heer van

St. Anneland. Uit de brief blijkt dat Jacob van Campen ook bemoeienis heeft met de bomen op de

buitenplaats. "Soo t Mijnheer gelieft, gelieft aen den heer van s'Annelandt te laten weeten van mijn comst in den Haag. Ick hebbe aen Monsr van Campen geschreeven, soo van de boomen als van het eijser op de schoorsten (...) In Haerlem, den 24 Feb. 1641" [Worp 2654]. Wat betreft dat 'eijser' op de schoorsteen, is het goed te bedenken dat een

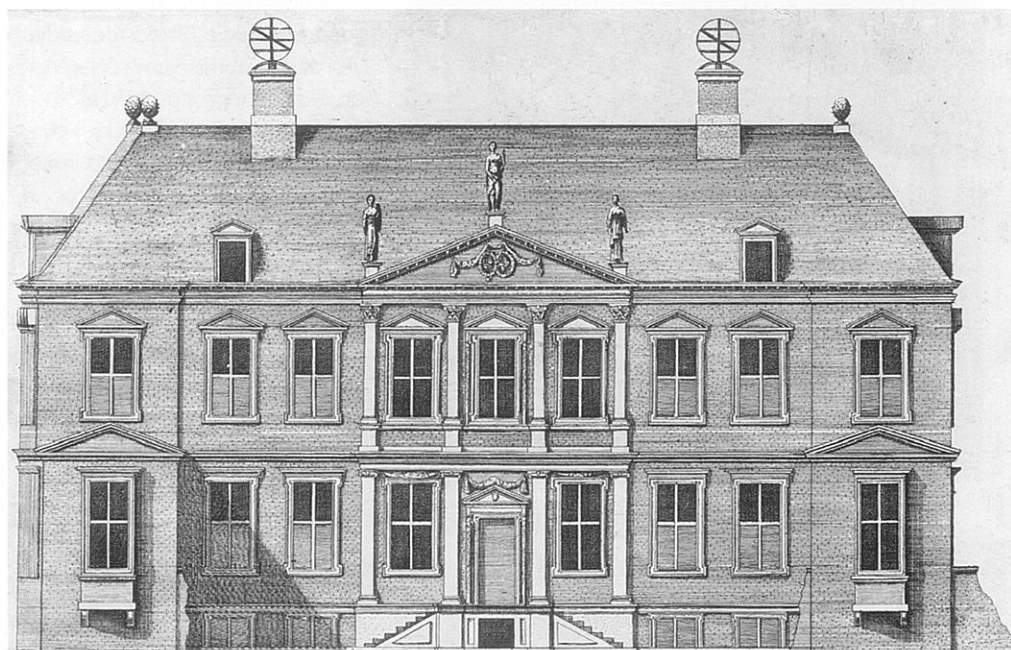
schoorsteen in de ontwerpen van Huygens en Van Campen niet alleen functioneel was maar ook als een belangrijk architectonisch onderdeel werd behandeld. Dat was ook al zo bij het Huygenshuys op het Plein. Daar werden de vier monumentale schoorstenen bekroond met vier ijzeren wereldbollen als sierijzers. Huygens vond ze zo beeldbepalend dat hij menig gedicht heeft gewijd aan deze wereldbollen. Hoe het 'eijser' waar Post over schrijft er uiteindelijk uitzag is te zien op de 17e-eeuwse tekening van F. de Moucheron. Het sierijzer is daar getekend als vier naar elkaar toe gebogen bebladerde takken die een staaf dragen met 3 kleine bollen, een soort kroon van bladeren. Andere tekeningen geven meer het idee van een opstaande lauwerkrans van bebladerde takken.

Ondertussen is Pieter Post niet de enige die de werkzaamheden in de gaten houdt. Bruno, de huismeester van de kinderen van

Hendrick Bruno.
Schildering A. van Halen
Rijksmuseum Amsterdam

De voorgevel van het Huis van Constantijn Huygens aan het Plein te Den Haag. Duiderlijk zichtbaar zijn de schoorstenen met de ijzeren wereldbollen en sierijzers.

Gravure T. Matham
naar P. Post, 1639
Haags Gemeentearchief

***De tuin naast het Huygenshuis
aan het Plein. Dit is de 'fraaien
tuin' waarin Bruno wandelde
en nadacht, zoals hij aan
Constantijn schreef.***

*Tekening J. de Bisschop ca. 1668
Haags Gemeentearchief*

Constantijn, vindt het een goed idee om zo nu en dan naar Voorburg te gaan. Zo schrijft hij op 26 juni 1640 aan Constantijn: "In uw fraaien tuin wandelende, dacht ik erover, of het niet nuttig zou zijn, dat de jongelieden elkaar telkens examineerden; men zou dat door belooningen kunnen aanmoedigen. En om dikwijls met hen naar Voorburg en in de winkels te gaan, om de namen van allerlei voorwerpen te leeren en ook de Latijnsche namen" [Worp 2423]. Als Bruno zijn voornemen heeft uitgevoerd, en regelmatig naar Voorburg is gereisd, zal hij ongetwijfeld ook de voortgang van de werkzaamheden hebben gezien. Het is

aardig om tussendoor te lezen hoe Bruno het oude opvoedkundige idee van 'beloning' in deze brief als een eigen vondst voorstelt. Zou hij niet hebben geweten hoe vaak vader Constantijn dat idee zelf ook al had gebruikt om zijn kinderen aan te moedigen?

De voortgang van de werkzaamheden zal het meest zichtbaar zijn geweest in de bouw van het huis aan het hoofdeinde van de buitenplaats. Op tekening had het huis er al bijzonder uitgezien. Een ver familielid uit Gent, Marie Lansame, douarière van Zomergheem, schrijft op 15 juli 1640 aan Constantijn: "Ik dank u voor de prenten van uw huis, maar het is geen 'holants husseken; men mochte het beter den naeme gheven het huus van bellevijderis ofte casteel" [Worp 2449]. Hoewel de kans groot is dat zij het heeft over de prenten van Constantijns huis aan het Plein, is haar reactie ook goed toepasbaar op het nieuwe buitenhuis in Voorburg. Dat wordt inderdaad geen gewoon Hollands huis. Het wordt een kubus van baksteen, op een stenen onderbouw oprijzend uit het water, met een piramidevormig dak, uitlopend in een vierkante schoorsteen, bekroond met een fraai sierijzer. Zo worden de klassieke eenvoud en de harmonische verhoudingen van Vitruvius gevangen in schoon metselwerk. Voor de decoraties worden ondiepe nissen in de muren aangebracht, in perfecte harmonie met openingen van

vensters en deur. Binnen de nissen worden grisailles op panelen geplaatst, schilderijen die uit de verte de illusie wekken dat er beelden in de nissen staan. Zodoende blijft de eenvoud van de kubusvorm in baksteen volledig onaangetast, terwijl de decoraties op enige afstand toch driedimensionaal lijken. Zo wordt dit een van de eerste gebouwen van Jacob van Campen dat geheel in ongedecoreerd baksteen werd uitgevoerd. Later zouden nog meer van dit soort gebouwen naar zijn ontwerp volgen, allemaal kerken, zoals die in Hoge Zwaluwe en Renswoude. Het uiterlijk van het buitenhuis van Constantijn lijkt overigens een mooiere uitvoering van een 'speelhuisje', een vierkant paviljoentje dat enkele jaren daarvoor was gebouwd bij het Huis te Honselersdijk. Zoals eerder besproken was Constantijn en later ook Jacob van Campen nauw betrokken bij de realisatie van dit buitenverblijf van Frederik Hendrik. Een zekere inspiratie van hieruit is dus zeker niet ondenkbaar.

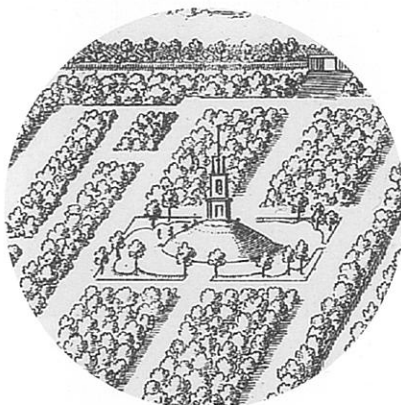
Ondertussen vordert ook de aanleg van de tuin gestaag. Vele soorten bomen worden geplant volgens het strakke, nauwkeurig uitgemeten grondplan, boom naast boom, soort bij soort. Van iedere boom was de plek in het totaal precies uitgerekend en aangegeven. Zo vervult iedere boom een onmisbare rol in het geheel. Voor zijn wilde tuin krijgt Constantijn van Frederik Hendrik

vele Mastbomen cadeau, hoge Dennen, groenblijvende naaldbomen uit de voor Holland unieke Mastbossen van de Oranjes bij Breda.

Dan ontstaat plotseling een groot probleem, dat de voltooiing van het tuinplan ernstig in gevaar brengt. De natuur toont zich toch niet zo gewillig: de herschepping van het paradijs stuit op een stukje aardse onvolkomenheid. De zandgrond in de overtuin blijkt zo slecht dat de zojuist geplante Eikenbomen in grote getale dood gaan. Het lijkt wel een duivelse zet om de terugkeer van het aardse paradijs te verhinderen. Constantijn heeft dan ook een niet mis te verstane naam voor deze bedriegelijke zandgrond. In zijn gedicht *Hofwyck* noemt hij dat zand *de Turf-asch vande hell, Die noch brandt na haer dood, en is als Kool, soo fell*. Ondanks zijn verontwaardiging kan hij in het gedicht een aardige woordspeling weer niet nalaten. Die arme bomen stonden door dat helse zand, net als hij 'op heete kolen'. En aan hun verdorde kruinen was te zien hoe erg hun voetzolen werden geroosterd.

Pieter Post adviseert echter heel nuchter dat dit helse zand dan maar moet worden afgegraven. De praktische Constantijn vraagt zich af waar al die gifgrond dan wel naar toe moet. Hij krijgt al angstvisioenen over duizenden paard-en-wagens die af en aan moeten rijden om dat vuile zand af te voeren. En waarheen? De burens zullen het vast niet willen

hebben. Een woordspeling brengt de oplossing: hij moest 'bergen'

wat hij moest afvoeren, dus maakte hij in zijn overtuin een fraaie ronde 'Berg' van al dat giftige zand. Daarover kwam een 'groene muts' van gras, veldkruid en madeliefjes. Zo werd de nood een deugd, want die hoge berg was tevens aardig voor het uitzicht. Met goede kijkers kon men vanaf de berg zelfs de zee zien liggen. En zo kwam het allemaal toch nog goed.

In 1641 is Constantijn weer vaak met Frederik Hendrik onderweg. Ditmaal verloopt de veldtocht met meer succes dan het jaar daarvoor. Eind oktober is Constantijn met de stadhouder weer in Den Haag terug. En ondertussen was de aanleg van de buitenplaats in Voorburg voltooid.

Hofwijck, een paradijs als een hof des levens

Op 12 februari 1642 begeeft een vrolijk gezelschap zich naar de nieuwe buitenplaats van Con-

stantijn om deze feestelijk in te wijden. Het gezelschap bestaat uit Constantijn, zijn broer Maurits, zijn zusters Geertruyd en Constantia, zijn zwagers Philips Doublet en David le Leu de Wilhem, en enige Haagse vrienden. Ongetwijfeld zullen ze er een feestmaal hebben genuttigd en ongetwijfeld zal Constantijn op deze gedenkwaardige dag voor zijn familie en bekenden op de luit hebben gespeeld. Tijdens deze bijeenkomst wordt ook de naam van de buitenplaats onthuld. Dat wordt 'Vitalium' in het Latijn en 'Hofwijck' op z'n Hollands. Er wordt een leuk spelletje van gemaakt. Wie de naam vergeet en niet kan nazeggen moet als boete zes pinten achter elkaar leegdrinken en vervolgens in de hal van Hofwijck of buiten in de hof op één voet staande, de verbuigingsvormen nazeggen:

De Berg in de overtuin met de uitzichtstoren.

Detail uit de gravure bij het gedicht Hofwyck, 1653

Constantijn Huygens ca. 1641. Enkele maanden na het gereedkomen van dit portret overlijdt Van Miereveld. Constantijn schrijft dan ook over dit schilderij 'dat de schilder hem met stervende hand volkomen gelijkend' heeft afgebeeld.

*Schildering M. van Miereveld
Huygensmuseum Hofwijck
Voorburg*

Maurits Huygens (1595-1642).
Schildering Rembrandt van Rijn,
1632
Kunsthalle Hamburg

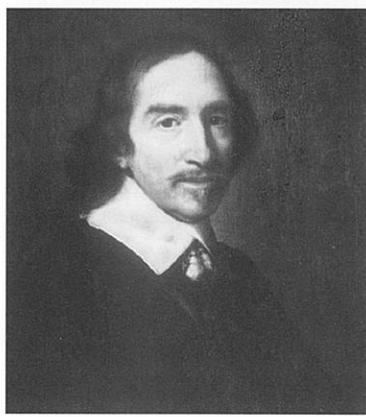
Geertruyd Huygens (1599-1680).
Schildering J.A. van Ravesteyn
Frans Halsmuseum Haarlem

Hofwijck, Hofwijcks, aan Hofwijck, Hofwijck, o Hofwijck, op Hofwijck. De geschiedenis verhaalt niet wat het moeilijkste was bij deze strafoefening: op één been staan na zes pinten bier, of foutloos met dubbele tong de verbuigingen opzeggen.

De naam Hofwijck is een vondst, een vondst met mooie woordspelingen. De naam vertelt dat de buitenplaats is bedoeld om het **hof** te kunnen **wijcken**. Maar de naam zegt tegelijkertijd nog meer. Dat **wijcken** van het **hof** voert naar een **wijck**, een plek, met een ander soort **hof**: een tuin. Welke hof met die tuin wordt bedoeld, is vooral terug te vinden in de Latijnse naam Vitaulium. Want Vitaulium betekent niet alleen wijken van het hof, (**vitaulium** = **vitare aulam** = wijken van het hof) maar tegelijkertijd hof des levens (**vitaulium** = **vitae aula** = levenshof). Dat herinnert aan de bijbelse hof van Eden die de boom des levens herbergde. Tevens doet het denken aan een hof waar het hele menselijk leven zelf doorheen trekt, van de wieg

tot het graf. Maar de naam Vitaulium onthult nog meer. Die levenshof is herschapen dankzij Vitruvius. (**vitaulium** = **vitruvii aula** = hof van vitruvius). Het kan dan ook geen toeval zijn dat de naam Vitaulium begint met de eerste letters van de grote architect die het geheim van de paradijselijke harmonie terugvond. Vitruvius staat aan het begin, aan de oorsprong van Vitaulium. Zo is die naam Vitaulium, goedbeschouwd, een nog mooiere vondst dan de naam Hofwijck. Want in die ene naam Vitaulium bergt de woordkunstenaar Constantijn alle geheimen van zijn buitenplaats. En dat waren er

David le Leu de Wilhem (1587-1658).
Schildering A. de Vries, 1646
Foto Iconografisch Bureau Den Haag

Constantia Huygens (1602-1667).
Schildering vermoedelijk J. van der Stock
Foto Iconografisch Bureau Den Haag

meer dan hij in de naam Hofwijck kon onderbrengen.

Direct na de inwijding van Hofwijck breken drukke tijden aan voor Constantijn. Waarschijnlijk had Constantijn dat al voorzien. Vandaar dat hij de feestelijke inwijding van zijn buitenplaats in februari organiseerde en het niet wilde uitstellen tot het veel aantrekkelijker voorjaar. Langdurige onderhandelingen, waar ook Constantijn bij betrokken was, hadden in 1641 eindelijk geresulteerd in een huwelijk tussen Willem II, de zoon van Frederik Hendrik, met Maria Stuart, de dochter van het Engelse koningspaar Karel I en Henriëtte Marie. Begin maart 1642 komt Henriëtte Marie met haar dochter en een groot gevolg naar Nederland. Zij komt vooral om de Engelse kroonjuwelen te verpanden en om krijgsbenodigdheden aan te schaffen. De afgesproken bruidschat heeft ze helaas niet bij zich. Het kost Constantijn vele hoofdbreken en heel veel tijd om de veeleisende Engelse hofhouding tevreden te stellen. Op 20 mei

reist Constantijn in het gevolg van Frederik Hendrik en Henriëtte Marie naar Amsterdam. Hij brengt een bliksembezoek aan Hooft en zijn vrouw, belooft plechtig later wat langer te zullen komen, en vertrekt op 23 mei weer richting Den Haag. Op de terugweg langs het 'bolle' —d.w.z. drassige veen— gaat hij naar Hofwijck, gebruikt daar met vrienden de maaltijd, en bedenkt dat hij Hooft nog moet schrijven over zijn belofte. Dus schrijft hij een gedichtje met de veelzeggende titel 'verbintnisse van besoeck aenden Heere Hooft' en verstuurt dat met een begeleidend briefje. Dat briefje is bewaard gebleven, en daarin lezen we het volgende: "In 't rijen langs 't bolle veen, daerdoor ick noch des middaghs op mijn Hofwijck quam t'eten, ontdreunde mijn hert dese obligatie" [Worp 3000]. Met die 'obligatie' bedoelt Constantijn zijn belofte, vastgelegd in het bij de brief gevoegde gedicht.

De komst van de koningin van Engeland naar Holland, levert Constantijn, behalve veel zorgen, ook nog een nieuwe vriendin op, die hij bijzonder ging waarderen. In het gevolg van Henriëtte Marie kwam Utricia Ogle mee. Utricia was geboren in Holland, had een Hollandse moeder, maar een Engelse vader. Die had haar Utricia genoemd, naar haar geboortestad Utrecht. Constantijn is verrukt over haar bijzondere, maar ongeschoolde stem, en helpt haar met zangles. Spoedig is zij een graag geziene gast die in

het bos van Hofwijck zo mooi zingt "dat zelfs het gezang van de nachtegalel verstormt, zoals de dageraad de helderste sterren doet verbleken".

Op 29 mei vertrekt Constantijn weer naar het leger. Daar is het zo rustig dat hij tijd genoeg heeft om een groot aantal puntgedichten en hekeldichten te schrijven. Op 22 september vertrekt hij echter

Maurits zal de volgroeiing van Hofwijck tot levenshof niet meemaken. Het bepaalt Constantijn weer bij de wetenschap dat de aardse levenshof altijd uitloopt op de dood en de ontmoeting met God in het laatste oordeel. Die eindbestemming van de menselijke levensloop heeft Constantijn trouwens ook in zijn buitenplaats uitgebeeld. Dat blijkt uit zijn gedicht Hofwyck waarin hij de lezer

voortijdig in allerijl naar Den Haag, na het bericht dat zijn broer Maurits ernstig ziek is. Constantijn arriveert net op tijd om, diepbewogen, afscheid te kunnen nemen van zijn broer. Maurits sterft op 24 september, amper een half jaar na de feestelijke inwijding van Hofwijck. Het sterfbed van Maurits en zijn rotsvaste Godsvertrouwen maken diepe indruk op Constantijn. Maar het verdriet is er niet minder om.

een uitvoerige rondleiding geeft over zijn buitenplaats. Die rondleiding door de tuin blijkt zeer verrassend. Want de wandeling door de tuin wordt tegelijk een wandeling door de kosmos. En daarmee wordt het ook een wandeling door het leven van de mens, de mens wiens lichaam is uitgebeeld in diezelfde lanen, waarover de wandeling voert. Die mens bestaat uit drie 'werelden': lichaam, ziel en geest. En in die

*Het huwelijk van Willem II en Maria Stuart, 12 mei 1641.
Gravure
Haags Gemeentearchief*

Vitaulium – Hofwijck. Deze vogelvluchtafbeelding toont onderaan de Vliet. Middenin loopt de Heerwech en aan het eind van de tuin aan de noordkant is de Lijtwech te zien. Linksboven in de verte is de Grote kerk van Den Haag nog net te ontwaren. De inzet toont een van de SomerHuijskens en de Uijtsitt in de Vliet. Gedeelte van de gravure bij het gedicht Hofwyck, 1653
Collectie auteur

volgorde komen we ze tijdens de wandeling in de tuin tegen. De wandeling begint in de overtuin, de wilde tuin. Het is het onderlichaam van de menselijke figuur, de meest lichamelijke kant van zijn bestaan. Het symboliseert het aardse leven, met zijn onvolkomenheden, met zijn oorlog en met zijn strijd tussen goed en kwaad. De bomen die vaak uit de 'wilde' bossen waren gehaald zoals het Mastbos bij Breda, stonden hier weliswaar keurig ingeperkt in grote vakken; toch bleef dit het gebied met de berg, waaronder het helse zand was verborgen. Wel was aanvankelijk een obelisk geplaatst op deze berg, als teken van de overwinning op het kwade; maar diezelfde obelisk droeg een gedenkteken met de schaduw van de dood, de dood van zijn geliefde vrouw Suzanne. Naast deze wilde tuin was ook de tuinmanswoning met de kas vol abrikozen en per-

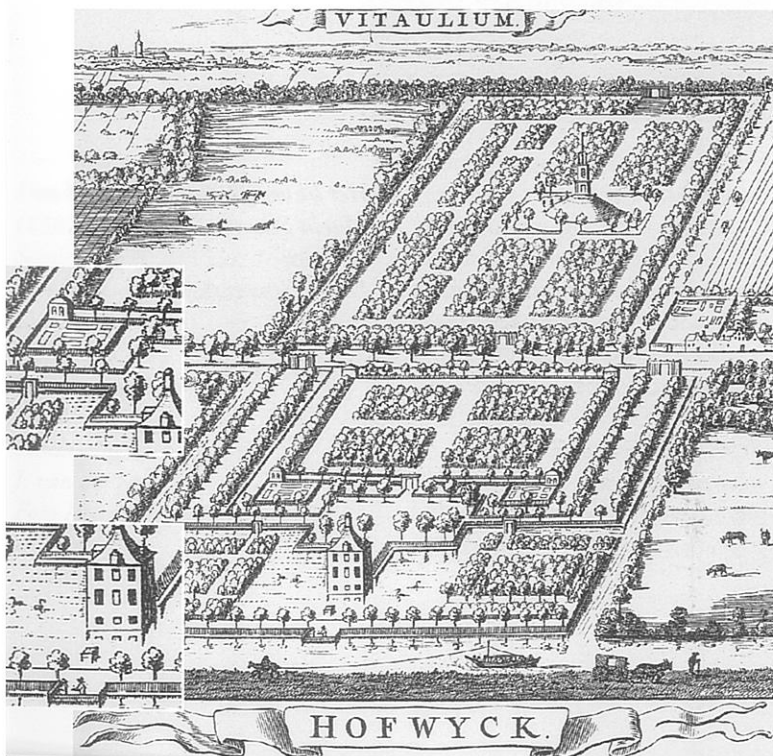
ziken. Ook daar lag het kwaad op de loer. Een vriendelijk verzoek aan nachtelijke dieven om dit fruit met rust te laten, werkt alleen maar averechts, verzucht de gastheer. Zelfs de vorm van de overtuin was niet harmonisch volmaakt. De symmetrie blijkt aangetast. De grond die Constantijn later erbij had gekocht, is aangeschoven, en verstoort in de wilde tuin bijna opzettelijk de symmetrie van het hoofdplan. Na het oversteken van de Heerwech komen we bij het bovenlichaam, de tamme tuin. Brede lanen voeren naar de boomgaard. De brug naar de boomgaard is de sleutel tot het hart van het lichaam, zegt de rondleidende gastheer. De symmetrie is er perfect. De boomgaard blijkt de weerspiegeling van het harmonische leven, volmaakt geordend volgens de harmonieuze structuur van de kosmos. Vandaar dat Constantijn in dit gedeelte wijst op de maan, de zon en de sterren. Dit is de wereld van de ziel, die volgens de oude verhalen werd geleid door die hemellichamen. Het is tevens de wereld ook van de vruchtbare Rede, het verstand waarmee de mens kan doordringen in de openbaring van God in het 'Boeck' van de natuur. Zijn eigen zoon Christiaan zal daar later een voortreffelijk bewijs van leveren, door zijn ontdekkingen in die wereld van de hemellichamen. Verder is de boomgaard natuurlijk als vanouds de liefdestuin, de tuin waar geliefden elkaar treffen. Vandaar dat Constantijn in dit gedeelte vrijmoedig verhaalt over

de eerlijke vrijage tussen de boerenzoon Kees en de door hem aanbeden Trijntje. Van die vrijage was Constantijn getuige toen hij, naar zijn zeggen, in een van zijn vier 'SomerHuijskens' zat, op de hoek van de boomgaard. Die vier identieke zomerhuisjes met koepeldak symboliseren de vier elementen waaruit de kosmos is opgebouwd: aarde, water, lucht en vuur. Waarschijnlijk zijn deze huisjes zogenaamde groen-kabinetten, begroeide staketsels in de vorm van een open prieel met vaak een koepelvormig dak. Constantijn zat er graag in zijn eentje, als een echte kluisenaar. Verscholen achter de klimop en de kamperfoelie kon hij zo ongezien de voorbijgangers over de Heerwech gadeslaan en beluisteren.

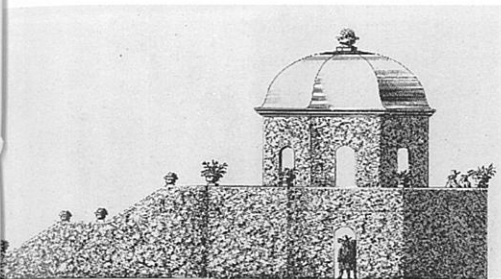
Tenslotte worden we meegenomen via de eilanden, langs de Vliet naar het huis zelf, het hoofd van de tuin. Op de brug naar het huis staan vier kinderfiguren, die de vier jaargetijden uitbeelden.

**Vier naeckte kinderen,
 all konnen sij niet praten,
 Beduijden hier die leer:
 de Lente staet voor aen,
 Met vroege Blommekens
 van 'tjonghe jaer gela'en;
 De Somer volgh't'er op
 en pronckt met Coren-aeren;
 En dan de rijpen Herfst
 met smakeliche waren;
 De Winter luij en leegh,
 met schaetsen aenden voet,
 Seght datter eens een tijd
 van leegh-gaen wesen moet.**

[Constantijn in Hofwyck]

Dit is de plaats van de geest, de plek van de inkeer tot God. De ramen van het huis, de ogen, kijken dan ook niet uit over de tuin vol afleiding maar richten de blik vooral op de oneindige verte aan de andere kant. Het is nu ook het moment waarop de avond valt, en Constantijn nadenkt over het laatste oordeel. Het huis wordt

de plaats van de slaap, de slaap doet denken aan de dood, een dagelijkse dood op een 'peluw', een slaapkussen. Zo wordt het huis een graftombe, staande in een vijver zonder vis, dood water. De vier kinderfiguren op de brug worden symbolen van de voortdurende cyclus van leven en van dood.

*Het slaepen houd ick
voor geen menselick vermaeck;
En, als ick kieser moght,
ick wenschte mij noch vaeck
Noch slapen opgeleght.
Foeij, dagelickse sterven,
Foeij, platte peluw dood,
foeij, quistigh tijd-verderven*

[Constantijn in Hofwyck]

*De wereld sterft eens 'sjaers.
Staets' inden herfst op 't glippen,
Des winters is sij dood:
te weten diep in slaep,
Totdat se 'tvoorjaer weck',
soo dat se geew en gaep;*

**En inden Somer kom'
vollkomentlick aen 'twaken**

[Constantijn in Hofwyck]

Toch krijgt de dood voorlopig niet het laatste woord. Aan het eind van het gedicht is Constantijn terug bij de realiteit van de toekomst: de kinderen zijn er ook nog, en komen op bezoek. Die zijn altijd welkom, ook al zetten ze Hofwijck op z'n kop, en ook al doen ze met hun vijven tegelijk Hofwijck nog nauwer lijken dat het nauwe (nog steeds bestaande) Achterom-straatje in Den Haag.

*Dit vriendelick gesinn
onthael ick, sonder pruijlen
Van dat sij d'eenigheid*,
daer in ick soeck te schuijlen,
Verstooren met haer jeughd,
en roeren Hofwijck om,
En maken 't nauwer
dan de Straet van 'tAchterom*

[Constantijn in Hofwyck]

*eenigheid=alleen zijn

Daarom is het maar goed dat de

koeien in de wei aan de overkant hem vroeg in de morgen uit de 'peluw-dood' van de slaap doen ontwaken. Met hun geloei roepen ze hem uit de veren, 'uijt de pluim'. Denkend aan hun gespleten hoeven noemt Constantijn die koeien zeer beeldend 'wandelars met vier gekloofde voeten'.

**En duitsend wandelaers
met vier gekloofde voeten,
Die Hofwijck met den dagh
beleefdelick begroeten
En loeijen mij 'tbett uijt,
en roepen in haer' spraeck,
'Op, luojaert, uijt de pluim,
en schaemt u vanden vaeck***

[Constantijn in Hofwyck]

*vaeck=slaap

Het loeien van de koeien blijkt dus weliswaar van praktisch nut, toch waren het niet de meest welluidende klanken die op Hofwijck werden gehoord. Muziek en muzikale klanken moeten op Hofwijck een grote rol hebben gespeeld. Dat kan niet anders met de zo begaafde Constantijn.

**Groen-kabinet in de hof van het
Huis ten Bosch.**

Ets J. Mathijs naar P. Post, 1655
Haags Gemeentearchief

**Riviergezicht met links een
hooiwagen. Rechts aan de
Vliet staat Hofwijck. De
schoorsteen met het sierijzer
torent markant bovenop het
dak.**

Tekening J. van Goyen, 1653
Museum Boymans van Beuningen
Rotterdam

Hofwijck, een paradijs met een verborgen melodie

Hofwijck zat vol melodieën, vanaf de vroege ochtend tot de late avond. Het was de natuur zelf die daar voor zorgde. Want naarmate de jaren verstreken en de vele bomen groter werden, werd Hofwijck een paradijs voor de vogels. Tot grote vreugde van Constantijn die altijd al veel belangstelling had gehad voor die 'vlugge fluijtertjens'. Reeds in zijn jeugddicht Batava Tempe beschrijft hij de vele vogels die de hoge Lindebomen van het Voorhout bevolken. Ieder laat zich zien en horen op zijn eigen wijze. Constantijn noemt ze allemaal: de spreeuw, het quackeltien, de nachtegaal, de distelvinck, de tortelduyf, de lijster, de kauw, de kraey, de reiger, de oyevaer, de swaluw en de koeckoeck. Helaas is de stad vol herrie en lawaai van mensen, paarden en wagens. Dat stoort al die vogels natuurlijk. Maar dat lawaai krijgt nu een aar-

dig effect, schrijft Constantijn. Door die herrie worden de vogels de stad uitgejaagd en die komen nu allemaal naar Hofwijck om daar in de vele bomen te nestelen. Vooral de Lindelanen zitten vol. En als ze de Lindebomen zat zijn, zijn er genoeg andere bomen om uit te kiezen. Als dank zingen de vogels het hoogste lied. Tevreden somt hij de namen op van de vele soorten die hij inmiddels op Hofwijck heeft gezien en gehoord.

*Hier in gaet Hofwijck voor,
in 'tsGravenhaegsche Pand
Is niet als Lindenhout
bij Lindenhout geplant,
En dan een' steene buert,
daer Mensch en Peerd en Wagen
De vlugge fluijtertjes
den soeten Haegh uijt jagen.
Danck heb' het vuijl gewoel
van Wagen, Mensch en Peerd;
Sij jagen Hofwijck toe
dat Hofwijck meest vereert.
Den Goudvinck is van 'tminst,
de Keu, de Spreew, de Lijster,*

*Hier sitt de Nachtegael
en gorgelt met sijn' vrijster,
De Koeckoeck slaet de maet,
en roemt van sijn bedrijf,
In volle vrijheid, want
de Land-heer heeft geen wijf:
In Sté en doet hij niet
dan mans en vrouwen tergen,
En menigh lacht'er om
diens haeren staen te bergen.
Hier danst dat vrije volck
van d'een' op d'ander'tack,
En, is't de Linden moe,
het kiest een ander dack.*

[Constantijn in Hofwyck]

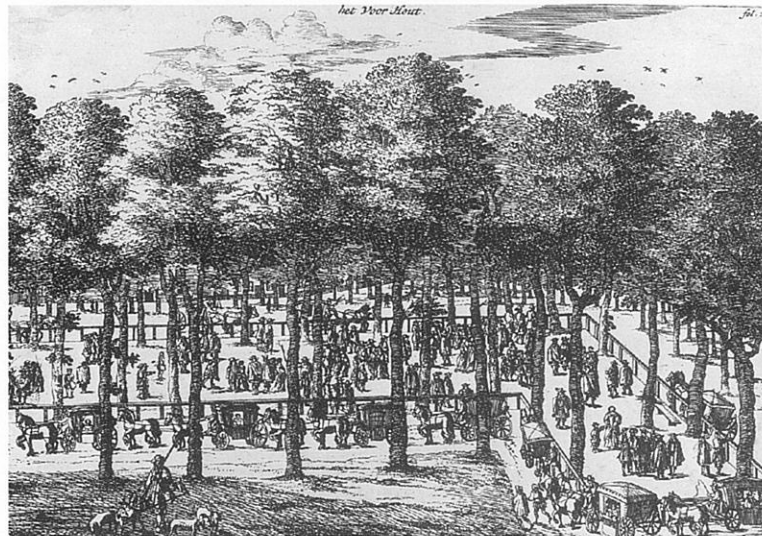
Toch is er een moment dat al die vogels vol ontzag zwijgen. Dat is wanneer de mooie Utricia Ogle op Hofwijck komt zingen in het bos. Daar kon geen nachtegaal tegen op. Constantijn wijdt aan haar vele lovende gedichten. Vaak noemt hij haar vertederend 'Ogeltje', en laat dat dan rijmen op 'ghy tooverende vogeltje'. Als hij op een keer de krachtige stem van zijn Ogeltje hoort en dat vergelijkt met het 'gegorgel' van de nachtegaal valt hem een leuke woordspeling in:

*'T is geen Ogel na die gorgel:
'T scheelt een'letter; 't is een orgel.*

[Constantijn in Korenbloemen]

Het is geen wonder dat de enige publicatie van Constantijns muzikale composities aan Utricia wordt opgedragen. Dat is de 'Pathodia Sacra et Profana occupati', 'Gewijde en wereldlijke gevoelige liederen van een drukbezet man'. De bundel wordt in 1647 te Parijs uitgegeven.

Een andere gewaardeerde vriendin van Constantijn die ongetwijfeld Hofwijck heeft bezocht, is

Maria Casembroot, de dochter van Leonart Casembroot en Anna Schadé. Waarschijnlijk is zij familie van Reijnier Casembroot, 'Commis van Finantie', die in 1641 de Voorburgse buitenplaats Vlyenburch tussen de Vliet en de Broeksloot had gekocht. Constantijn kende Reijnier Casembroot uit zijn jeugdijaren. Reijnier woonde toen in Den Haag naast de Sint Joris Doelen, niet zo ver van het huis van Constantijns moeder aan het Voorhout. Dat de families elkaar kennen, blijkt wanneer broer Maurits en zijn twee zusters in 1624 een bruiloft bijwonen in huize Casembroot. Constantijn bevindt zich op dat moment als gezantschapssecretaris in Engeland, anders was hij ongetwijfeld ook van de partij geweest. Maria Casembroot wordt door Constantijn omschreven als 'wijs, fris, fraai en ongetrouwd'. Haar muzikaliteit wordt door

hem zeer geprezen. Zij vergezelt Constantijn vaak naar Antwerpen, op bezoek bij de zeer muzikale familie Duarte. Bij de Duartes ontmoet Constantijn ook zijn derde muziekvriendin Beatrix de Cusance, hertogin van Lotharingen. In het fraaie huis van de Duartes aan de Meir wordt veel gemusiceerd. Het klavecimbel, Maria's specialiteit speelt daarbij een belangrijke rol. Soms speelt Maria samen met Constantijn. Over dat samen spelen heeft Constantijn een prachtig gedicht geschreven: 'Twee ongepaarde handen op een clavecimbel'. Dat spel, waarbij de man met de linkerhand en de vrouw met de rechterhand eenzelfde muziekstuk speelt op eenzelfde klavecimbel, is als een goed huwelijk. Man en vrouw zijn verschillend. Maar door een goed samenspel tussen de echtelieden ontstaat een harmonieuze huwelijksmelodie. Constantijns gevoelens voor Maria slaan duidelijk om in verliefdheid. Maar hij beseft al snel dat zij 25 jaar jonger is. In die tijd stuurt hij haar vooral psalmverzen en een stichtelijk boek. Hun vriendschap duurt levenslang. Hebben ze wellicht ook op Hofwijck samen klavecimbel gespeeld? Constantijn zelf heeft regelmatig op Hofwijck gemusiceerd, vooral als er gasten waren. Hij bespeelt immers met kundigheid en met bezieling vele instrumenten, met name de luit, maar ook de knieviool, theorbé, gitaar en klavecimbel. Ook de kinderen waren muzikaal geschoold, waarbij vooral Christiaan uitblonk.

Naast al die hoorbare melodieën bezat Hofwijck nog een verborgen melodie, een melodie die Constantijn zelf in zijn tuin heeft aangebracht. Dat had alles met de aloude Pythagoras te maken. Vitruvius was niet de enige die zich had bezig gehouden met het zoeken naar harmonische maatverhoudingen. Honderden jaren eerder had de Griekse wijsgeer Pythagoras daar ook al naar gespeurd. Vitruvius vond de harmonie van de menselijke lichaamsverhoudingen als oplossing. Pythagoras had een andere, ook originele oplossing. Die vond een verband tussen onderling welluidende klanken en de lengte van een snaar. En zo berekende hij de harmonische maatverhoudingen

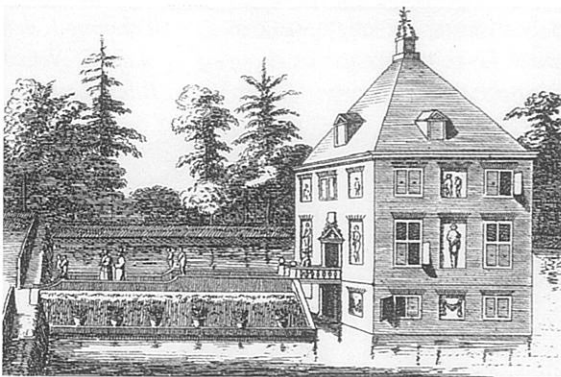
Maria Casembroot (1621-?)
Schildering vermoedelijk P. Nason
Foto Iconografisch Bureau
Den Haag

Utricia Ogle (1617-1674).
Tekening J. de Bisschop
naar C. Netscher
Bibliotheek Turijn

Het Huis Hofwijck met de opgang naar het huis. Aan de voet van de 'gemuerde dijk' staan de stenen potten met rozen. Op de muur van de opgang staan vier beelden, vier kinderen die elk een jaargetijde symboliseren. Twee grote beelden, Hermes en Perseus voorstellend, ontbreken op deze afbeelding. Die worden enkele jaren later aangebracht, naast de houten valbrug bij de toegangsdeur.

Gedeelte van de gravure bij het gedicht Hofwyck, 1653
Collectie auteur

als de 'afstand' tussen die welluidende klanken. Hij meende dat dit uiteindelijk een weerspiegeling was van de beweging van de hemellichamen en de kosmische harmonie, de zogenaamde harmonie der sferen. In de 16e en 17e eeuw ging men vooral in Italië deze gedachten gebruiken om harmonische gebouwen te ontwerpen. In Engeland is het Robert Fludd en in Holland o.a. Simon Stevin die de muzikale harmonieën probeerden uit te werken. In 1622 schreef Fludd een verhandeling getiteld 'Monochordum Mundi', wat zoveel betekent als

de enkele snaar van de wereld. Daarin beweerde hij dat de harmonieuze muzikale verhoudingen in feite terug te vinden waren in de afstand tussen de planeten, in de menselijke proporties en in klassieke gebouwen als de tempel van Salomo. Hij doet zijn best om de muzikale maatverhouding te berekenen voor de drie sferen, lichaam, ziel, en geest. Dat zijn dezelfde drie sferen die ook door Constantijn werden uitgebeeld in zijn tuin. Zeer waarschijnlijk is Constantijn op de hoogte van al

deze muzikale harmonie-gedachten. Hij voerde een intensieve correspondentie met Mersenne en Descartes. Dat waren vooraanstaande wiskundigen en tegelijk musicologen. Die hebben zeker geweten van de muzikaal-welluidende maatverhoudingen van Pythagoras en zijn latere volgelingen. Naar alle waarschijnlijkheid kende Constantijn de 'Monochordum Mundi'. Zoon Christiaan bezat een exemplaar van deze verhandeling die hij wellicht uit de bibliotheek van zijn vader Constantijn had verkregen. Binnen het grondplan volgens Vitruvius zal Constantijn voor zijn tuinontwerp een maatverdeling hebben gebruikt, die een weerspiegeling geeft van welluidende klanken. Zo is bijvoorbeeld de maatverdeling van de octaaf (1:2:4) gebruikt voor de lengteverhouding tussen de in de tuin gesymboliseerde onderdelen lichaam, ziel en geest. De overtuin is namelijk twee keer zo lang als de tuin met de boomgaard. En die laatste is weer twee keer zo lang als het huis met omringende eilanden en voorplein. Zo ontstaan mooie klankharmonieën, verborgen in de maatverhoudingen van de tuin. Maatverhoudingen die valse tonen opleveren, zal Constantijn zeker hebben vermeden. Constantijn vindt die muzikale harmonie in zijn tuin zo belangrijk dat hij in zijn gedicht Hofwyck aangeeft dat onmuzikale gasten daar niet welkom zijn. Die zouden immers alleen maar als dissonanten, als valsklinkende tonen ronddwalen.

Onmuzikaal is voor Constantijn per definitie onharmonieus. Godsdienstige of politieke twistgesprekken rekent hij ook tot de valse noten, en zijn dus ook verboden in zijn tuin. Ook dat hoort niet bij de welluidende vormen van de hof. Het hoort ook niet bij de zuivere klanken van de honderden vogels. Die voelen zich inmiddels prima thuis op Hofwijck. Want ondertussen was dat een paradijs vol bomen geworden.

Hofwijck, een paradijs met bomen

De tuin groeit voorspoedig maar langzaam. Hofwijck is vooral een tuin van bomen, en bomen hebben nu eenmaal veel tijd nodig om groot te worden. Bloemen ontbreken vrijwel volledig. In het gedicht Hofwyck komen we madelieven tegen als bekleding van de berg en kamperfoelie als begroeiing van de vier Somer-Huijskens op de hoeken van de boomgaard. Rozen staan er ook, onder de Mastbomen op de eilanden. Ze vervullen een nuttige rol want de vallende rozenblaadjes zijn uitstekende mest voor de Mastbomen, aldus Constantijn:

*En van dat soet bederf,
en van dat schoon verrotten
Versaet sich Mast bij Mast
en voert het in zijn' botten*

[Constantijn in Hofwyck]

Tenslotte staan aan weerszijden van de stenen opgang naar het huis langs de onderkant ook rozen, in stenen potten te 'flonckeren' en te 'blosen'.

Ongetwijfeld heeft Constantijn de rozenblaadjes van Hofwijck ook gebruikt voor een van zijn hobbies, het maken van parfum. In een van zijn brieven aan zijn muziekvriendin Beatrix de Cusance noemt Constantijn zich 'een beetje dichter, een beetje parfumeur en een beetje muzikant' [Worp 5238]. Constantijn is een verwoed verzamelaar van recepten, voor parfums maar ook voor pommades, reukzakjes en medicinale waters. Die receptencollectie is bewaard gebleven. In een aantal van die recepten komen rozenblaadjes voor. Fraaie namen sieren de recepten. Zo is er voor de ogen het 'Ooghentroostwater', een mengsel van o.a. 'roosewater, venckelwater en wijnruytwater'. Het 'Riekend water van mijn moeder' bevat een handvol thym, een halve hand 'lavendel met de blomme', vier handenvol rozen en nog wat ingre-

diënten. In zijn brief aan Beatrix de Cusance vergelijkt Constantijn zijn parfums met zijn bejubelde verzen en fraaie akkoorden op luit, viola da gamba en klavecimbel.

De bomen mogen dan zeer langzaam groeien, toch is de aanblik al snel imponerend. In het voorjaar staat met name de boomgaard er na enkele jaren al kleurrijk bij. Op 4 juli 1645 schrijft een elfjarig nichtje Constance le Leu de Wilhem aan haar oom Constantijn in haar beste Frans: "Ma zegt dat ik u moet schrijven, dat ik op Hofwijck geweest ben, waar het erg mooi is, want de tuin is rood van al de kersen en aalbessen" [Worp 4006].

Welke bomen precies in de tuin werden geplant, heeft Constantijn nauwkeurig aangegeven op de plattegrond bij het gedicht Hofwyck. Het is een mooi gevarieerde collectie. Aan de noordzijde en aan weerskanten van het overbos wordt de buitenplaats afgeschermd door de lange vakken van het Elzenbos. [letter W op de plattegrond] Ook de niet symmetrisch geplaatste vakken zijn beplant met Elzen. In het overbos zijn verder symmetrisch geplaatste langwerpige perken met Eikenhakhout [T], Berkenbomen [V] en Mastbomen uit Breda [S]. Een middenlaan in het overbos naar de berg [R] is omgeven door Eikenbomen, evenals de twee lange symmetrische lanen die de benen van het tuinlichaam vormen [OP].

Langs de Heerwech staat aan beide kanten een wand van Abelen [AA], witte Populieren, die ook voor de dagelijks passanten uit Voorburg en elders een fraaie haag vormt. De Abelen zijn tegelijk een goede bescherming voor de kruidentuin. De twee symmetrische hoofdlanen naar het huis [H] aan de zuidkant van de Heerwech zijn beplant met Lindebomen [AB]. Deze twee Lindelannen vormen de twee armen van de buitenplaats. De hoek om richting plein, staan de Essen, als schouderpartij van het lichaam [BC]. Het plein voor het huis is omgeven met Esdoorns [D], waarbij tussen twee Esdoorns steeds een Mastboom staat. De boomgaard, de borst en het hart van de tuin, staat vol fruitbomen, keurig verdeeld over vier symmetrische vierkanten [F]. Naast het huis liggen de twee eilanden met de zelfgekwakte Mastbomen [K].

Beatrix de Cusance (?-1663).
Gravure P. Danoot naar
P. van Gindertalen
Rijksmuseum Amsterdam

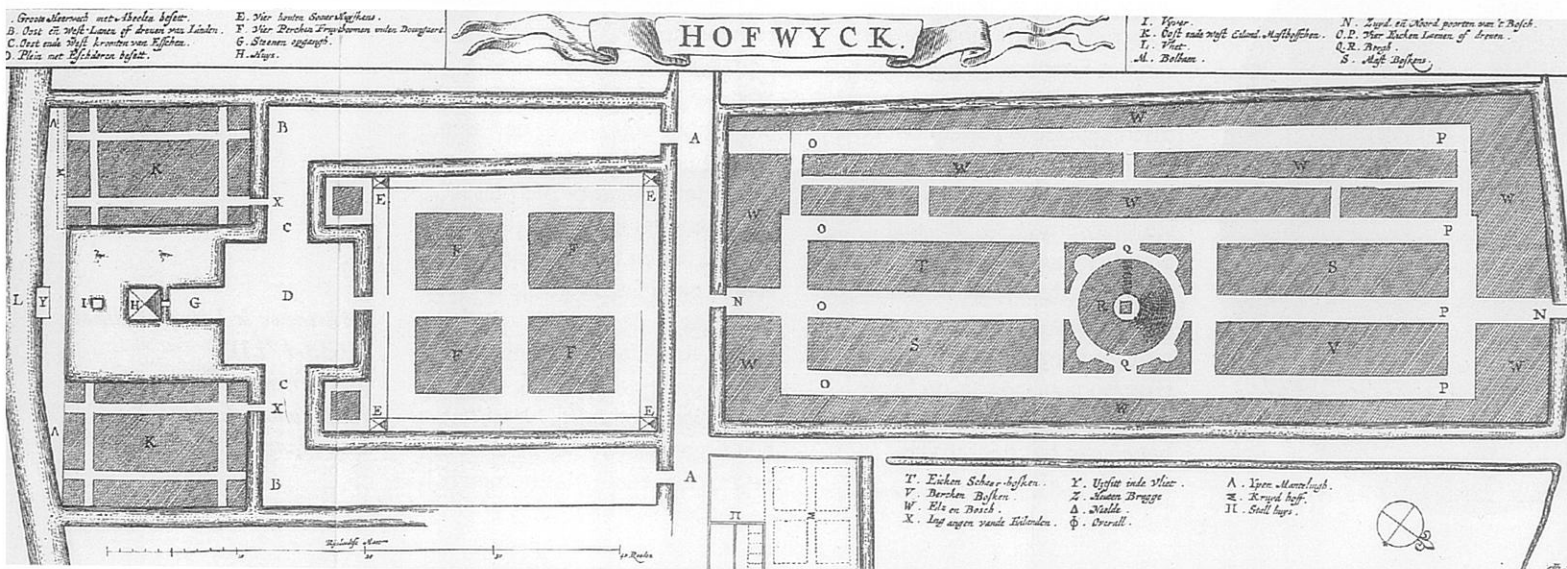
Constance le Leu de Wilhem (1633-1713).
Schildering J. van der Stock
Foto Iconografisch Bureau
Den Haag

Plattegrond van Hofwijck.
Vermoedelijk is deze plattegrond
gemaakt door Pieter Post.
Wellicht is dit zelfs de 'teijcke-
ning tot de plantagie' die hij op
23 oktober 1640 aan Constan-
tijn zendt.
Gedeelte van de gravure bij het
gedicht Hofwyck, 1653
Collectie auteur

Langs de Vliet zijn de lepen geplant, dicht naast elkaar zodat ze een 'Ypen Mantelingh' vormen, een muur van lepen die de buitenplaats beschermt tegen de wind [^]. Het is echter geen 'muur' die passanten moet afschrikken, zoals een kasteelmuur in vroeger tijden. Het is eerder een muur die de voorbijgangers uit Nootdorp of Delft nieuwsgierig moet maken en doet verzuchten dat er achter die fraaie bomenmuur nog andere prijzenswaardige zaken verscholen moeten liggen. De wortels van de lepen helpen tenslotte ook om de wal te beschermen tegen de opspattende golven, die door de voorbijkomende schepen tegen de kant worden gejaagd. De houten beschoeiing, het bitterkruid en de biesen aan de waterkant zouden het alleen niet kunnen bolwerken. De lepenbomen geven Constantijn de gelegenheid om in zijn gedicht ook even stil te staan bij de drie functies die de bomen vervullen. Ze staan er, schrijft hij,

'Om Eer, om Nutt, om Lust, de drij beroemde saken'. De eer is de bewondering die de bomen bij passanten en gasten oproept, het nut is de bescherming tegen de wind en tegen andere weergoden, de lust is het genoeg dat de eigenaar op vele manieren beleeft aan de bomen en aan het dichte bladerdak. Uit het gedicht blijkt tenslotte dat ook tussen de SomerHuijskens aan de zuidkant en de noordkant van de boomgaard Mastbomen staan. Per abuis was vergeten om dit op de plattegrond, bij de aanduiding EE te vermelden. Ook de dichte hagen van Beuk en Meidoorn die Constantijn noemt in zijn gedicht als bescherming tegen inkijk door burens en anderen, staan niet op de plattegrond. Datzelfde geldt voor de Kastanjeboom, de Notenboom en de Lijsterbes, waar Constantijn op wijst als hij in hetzelfde gedicht de schoonheid van de bomen roemt. Het meest trots is Constantijn op zijn zelfgekweekte groenblijvende

Mastbomen op de eilanden langs de Vliet. Trots spreekt hij over 'mijn echte kinderen, mijn spruiten' en 'mijn eighen mannetjens'. Zeer gestreeld ziet hij hoe 'Stedelij, Boeren, vriend en vreemdeling' op de 'Polder-dijck' aan de overkant van de Vliet vol bewondering blijven staan voor deze Mastbomen, die als twee beschermende vleugels Hofwijck omgeven. Mastbomen komen ook ter sprake in een brief die Buysero, de eigenaar van de buitenplaats Duynzicht bij Rijswijk, op 13 juli 1644 aan Constantijn stuurt. In die brief wordt allereerst gesproken over bemoeienissen van Pieter Post onder andere met tuinen en bomen. Vervolgens schrijft hij aan Constantijn over de Mastbomen: "Ick en weet niet anders, off hebbe UEd. oock geadviseert aengaende UEd. mastboomen (...); van de mannekes syn der jegen het heck van de vliet veel opgecomen ende naer advenant veel meer en beter dan

tot mynent, maer de wijffkes syn tot mijnent beter." Mannekes en wijffkes zijn de aanduiding voor twee soorten Mastbomen.

Als Constantijn zijn bomen beschrijft, komt hij ook bij het Eiken-hakhout [T]. Daarvan worden de takken steeds na enkele jaren afgehakt, waarna de bomen weer aangroeien. Hij neemt de woorden 'saeghbaer hout' in de mond, maar schrikt daar tegelijk hevig van. Want in zijn geliefde bos is het woord zagen natuurlijk uit den boze. Vandaar dat hij haastig in het gedicht Hofwyck zijn nakomelingen bezweert geen bomen om te hakken. Ook nu is er een aardige woordspeling met het woord 'wassen'. Constantijn waarschuwt zijn kleinkinderen dat ze hun handen niet in onschuld kunnen wassen wanneer ze ondankbaar met zijn erfenis omgaan, door het hout dat hij liet 'wassen' (=groeien) om te hakken en als brandhout te gebruiken.

**lck segg'het eew voor eew,
kinds-kinderen, laet staen,
En brandt of warmt u niet
aen hout dat ick hiet wasschen:
Ondanckbaer' erffeniss
en is niet af te wasschen**

[Constantijn in Hofwyck]

Er zijn maar drie uitzonderingen op het hakverbod: wanneer er ernstig geldgebrek is zodat er geen brood meer op de plank is, wanneer de oorlog met Spanje weer zou uitbreken, en wanneer de bomen zo oud (of ziek) worden dat ze beter vervangen kunnen worden door jonge gezonde exemplaren. Dat laatste heeft

Constantijn zelf ook enkele malen gedaan. Hij schrijft er zelfs een komisch gedicht over. Zo moet hij op een zeker moment zijn Breda'se Mastbomen, zijn 'wijffjens' omhakken en verbranden. Net goed, denkt hij, want vrouwen veroorzaken in de wereld zo vaak heftige 'brand', nu is het hun beurt om eens te branden:

**Sparreboomen gebrandt,
op Hofwijck**

**'K legh al mijn'Wijffjens
op het Vier*:**

**Wegh met het goed;
wat doen sy hier?**

**Sy steken brand
in alle Landen,
Nu is't haer beurt
oock eens te branden**

[Constantijn in Korenbloemen]

*Vier=vuur

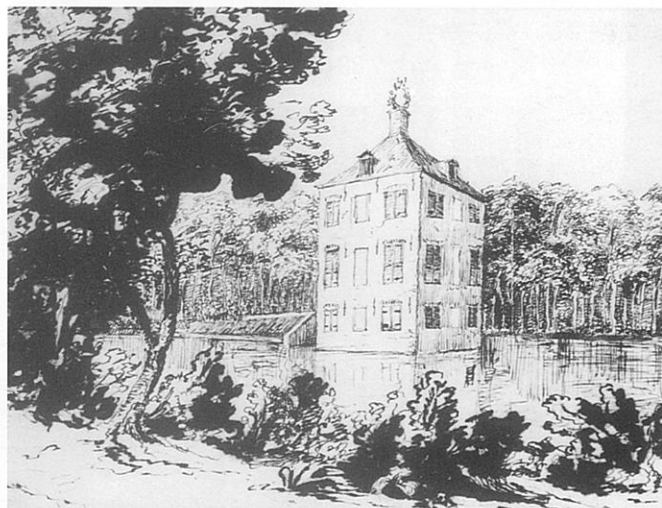
Tenslotte laat Constantijn in 1682 op hoge leeftijd een groot aantal oude Mastbomen omhakken en vervangen door jonge exemplaren. Het gaat hem zeer aan het hart, maar hij wil zijn erfgenamen een levenskrachtig bos nalaten. Dus worden de Mastbomen als masten gekapt. Precies als zeelui ook doen in een zware storm om te voorkomen dat het schip vergaat:

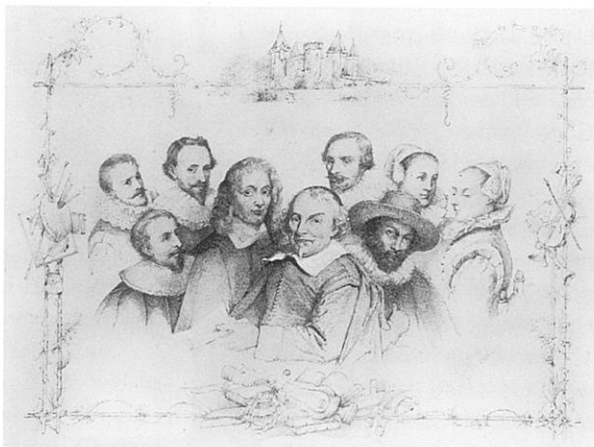
**'k Weet een gelijckenis
Die hier niet qualick pasten:
Zee-luy zijn kloecke gasten,
Als geen meer hoop en is
Tot haer behoudenis
Van volck en schip en lasten,
Dan kerven sij haer masten.
Liet ick de mijne staen,
Arm Hofwijck sou vergaen.**

[Constantijn 1682, uitgave Worp]

Uit de dagboek aantekeningen is te lezen dat Constantijn in oktober 1642 een reis maakt naar Gorinchem en Monickeland. Monickeland lag in Gelderland en was door Constantijn op 2 augustus van dat jaar gekocht samen met zijn broer Maurits en een neef. Op de terugweg naar Den Haag nuttigt Constantijn op 13 oktober de maaltijd op Hofwijck. Hetzelfde dagboek vermeldt dat Constantijn op 12 april 1643 in Hofwijck overnacht, op doorreis via Haarlem naar Muiden. Daar bezoekt hij met vijf Haagse bekenden Hooft en zijn Muiderkring-vrienden. De 16e van die maand gaan ze naar Amsterdam en keren 's avonds met het rijtuig terug naar Den Haag. Daar wordt een nieuwe 'verbintanisse aen den Heere Hooft' geschreven, waarin het zestal belooft het volgende jaar Hooft weer te zullen bezoeken. Ook worden de Muiderkring-vrienden als 'weer-wraeck' uitgenodigd voor een tegenbezoek

Hofwijck omstreeks 1660.
*Tekening Constantijn jr
Huygensmuseum Hofwijck
Voorburg*

Leden van de Muiderkring met in de bovenrand het Muiderslot. Centraal staat Joost van den Vondel, links met het lange haar is Constantijn afgebeeld, links van hem staat P.C. Hooft en uiterst links Laurens Reaal of Jan van Brosterhuijsen. Daaronder staat Jacob Cats. De man met de hoed is Roemer Visscher met naast hem zijn twee dochters Anna Roemer Visscher en Maria Tesselschade.
Gravure H.E. Berg, 1863
Atlas van Stolk Rotterdam

'op Hofwyck aende vaert', en op 'Pasgeld aen der weide'. Pasgeld was een buitenplaats, ook aan de Vliet, even voor Delft. Op 26 mei vertrekt Constantijn weer naar het krijgsgesbeuren. Pas op 23 september is hij weer terug in Den Haag. Ook de daarop volgende jaren wordt het grootste deel van het jaar in beslag genomen door de oorlogshandelingen en blijft er geen zomertijd over voor de geneugten van de buitenplaats. Totdat in 1647 Frederik Hendrik sterft. Het jaar daarop wordt eindelijk de vrede getekend. Dat is dan het einde van de 80-jarige oorlog. Hoewel het

overlijden van Frederik Hendrik een vervelende en enerverende tijd inluidt vol politieke intriges tegen Constantijn en zijn functie, volgen nu toch de jaren met meer tijd voor ontspanning en thuis zijn. Dan wordt Hofwijck eindelijk de plek waar de buitenplaats voor was bedoeld, een paradijs voor gastvrijheid, vermaak en bezinning. Een plek voor het weekend. Een plek om de hele week naar toe te leven:

**Beminde Saterdagh,
zijt ghij noch verr' van komen?
Spoedt toch, en helpt mij weer
aen Hofwijcks soeter droomen.
Kom, peerden, in de Coets,
'kvoel dat ick u genaeck*,
En, Haegh, goe nacht'ick geew,
maer van Hofwijckse vaek.**

[Constantijn in Hofwyck]

*genaek=nader

Hofwijck, een paradijs van gastvrijheid, vermaak en bezinning

De gastvrijheid van Hofwijck was op een bijzondere wijze in het tuinontwerp verankerd. Dat bleek al bij de binnenkomst van de

buitenplaats. De twee Lindelanen die de toegang naar het huis vormden, waren ontworpen als twee armen, die met een breed uitnodigend gebaar de gasten welkom heetten en omarmden.

**Mijn' Lanen wederzijds:
die moet ghij oock sien staen,
Als armen die mijn' vriend
omhelsen en onthalen.**

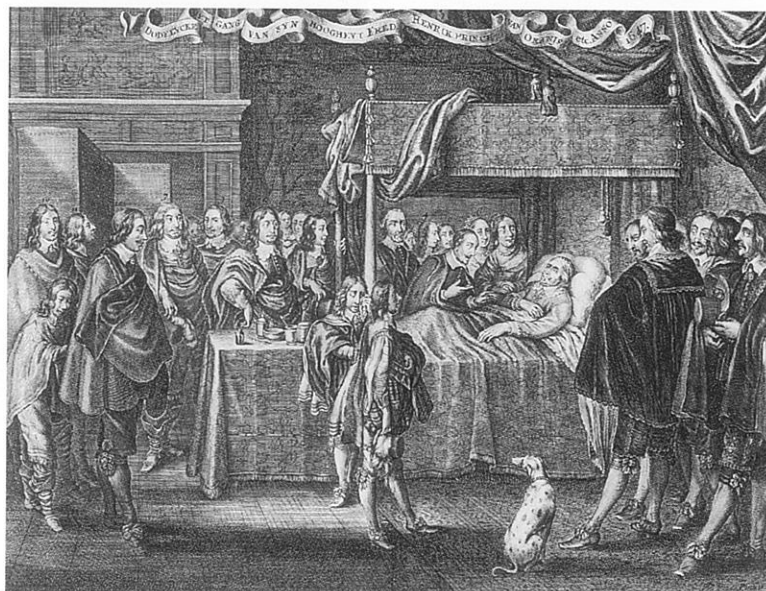
[Constantijn in Hofwyck]

Ook de poorten zijn speciaal ontworpen als gebaar van welkom. Die poorten zijn geen dichte afwerende barricades zoals bij middeleeuwse kastelen. De poorten zijn integendeel 'gescheurt', opengewerkt tot open hekken met spijlen waar iedereen onbelemmerd doorheen kan kijken. De hekken worden zo uitnodigende open deuren. Er zijn twee lanen en twee hekken om aan te geven dat de gasten dubbel welkom zijn.

**Dat hier en daer een' Poort
gescheurt is tot een hecke,
En dat het op het hert
des meesters werd' gepast.
Twee Poorten seggen meer:
onthael ick vriend of gast,
Ten is niet door een' deur,
'tis door twee open' deuren:
Den ruijmen ingangh thoont
wat binnen sal gebeuren,
En dat de vrienden
op mijn brood en op mijn' wijn
Niet half, niet heel, niet eens,
maer tweemaal welkom zijn.**

[Constantijn in Hofwyck]

De gastheer heeft dus brood en wijn klaarstaan. Maar de buitenplaats heeft nog veel meer te bieden. Het rek in de kelder ('de polder'), de groenten- en

Het sterfbed van Frederik Hendrik. Op de voorgrond aan het voeteneind staat 'de Heer Secretaris C. Huygens H. van Suylichem'.

Gravure C. van Dalen, 1647
Haags Gemeentearchief

kruidentuin, het bos en de boomgaard, alles staat ten dienste van de gasten. De hovenier Jan Maertsen wordt opgetrommeld om vis te vangen, en dat is nu zo leuk aan een buitenplaats. Je kan zomaar alles direct uit de natuur halen, zonder er voor te betalen. Het zijn 'ongekochte' vissen en vogels, 'ongekochte' bonen en peren. En of het nu de kinderen zijn of bezoekers, alle genoegens worden benut om het hen naar de zin te maken:

*Daer zijn de gasten:
flux den Room pott uijt den polder,
De boonen vanden Staeck,
de netten vanden solder,
De vijver in 'tgewoel,
de snoecken inde lij,
Jan Maertsen inde praem*,
en elck all even blij,
(Blij met de volle vangst,
die selden komt te missen,
Van ongeroofde winst,
van ongekochte vissen)
De Peeren vanden Boom,*

*de lijster uijt de Strick,
Elck vrolicker als 'huijs,
elck besiger als ick
Ick besigher dan elck
op 'tlichten van de Seghen;
Wel segghen inder daed,
die segghen breng op seggen*

[Constantijn in Hofwijck]

*praem=boot

Bijna achteloos vist Constantijn hier een aardige woordspeling op: met de visnetten, 'de Seghen' wordt zoveel vis gevangen dat ze de ene zegen(ing) na de ander opleveren. Alleen de vissen zelf zetten vraagtekens bij die 'zegeningen'. Ze waarschuwen elkaar in beeldende bewoordingen. Het water in de vijver en de grachten bij Hofwijck mag dan wel koel zijn, binnen staan de pannen al heet en roodgloeiend. Wie wil gaan slapen in het gastvrij neergelaten net, ('tgevierde bedd') eindigt zijn leven onherroepelijk, gesmoord in de braadpan. Constantijn hoort hoe ze zwemmend voor Hofwijck tegen elkaar roepen:

*siet u voor,
daer binnen woont de dood,
Het water isser koel,*

*in vijver en in grachten
Maer heete ketelen en Roosters
staen en wachten
Drij voeten van de vreughd;
men speelt'er met het nett,
En die daer slapen will
smoort in 'tgevierde bedd:
Men noodt'er ons te gast,
maer om den waerd te spijsen;
Dat's Hofwijcks, en dat's Haeghs:
let op den raed der wijsen*

[Voorbijzwemmende vissen in Hofwijck]

Zo loopt de gastvrijheid van Hofwijck dus niet voor iedereen goed af.

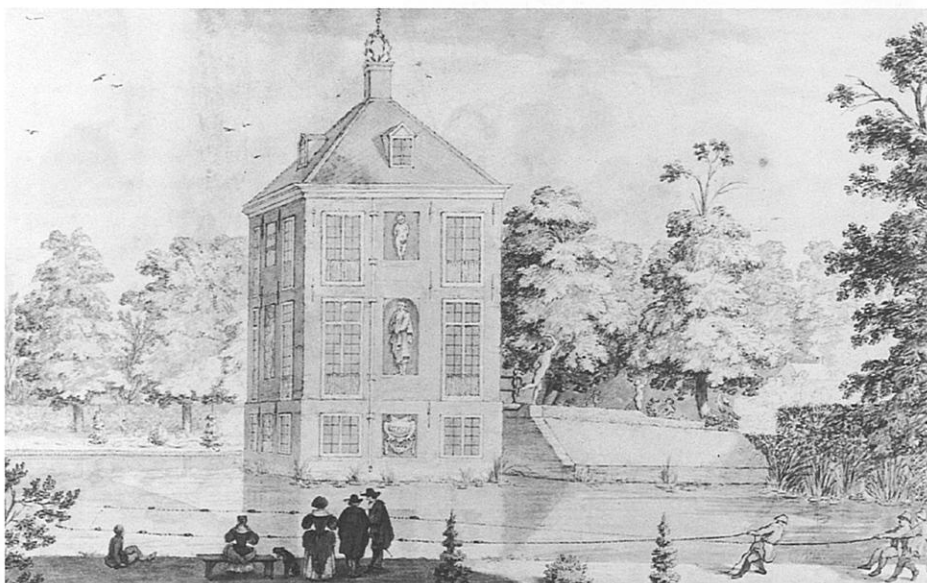
De zwanen die stil en sierlijk om Hofwijck heen zwemmen, hebben echter niets te vrezen. Zij spiegelen zich dan ook tevreden in het koele, heldere water van Hofwijcks vijver. Een prachtig schouwspel voor de gasten, zolang die althans het geduld kunnen opbrengen. Want vlakbij is een van de grootste attracties van Hofwijck: de boomgaard. De gasten mogen zelf in de boomgaard fruit plukken en opeten. Dat is ongetwijfeld het hoogtepunt van menig bezoek aan Hofwijck. Er valt dan ook veel te snoepen ('snoeijen'). Constantijn somt het

*Zwanen bij Hofwijck,
zomer 1996.*

Foto auteur

33
*Constantijn Huygens met
gasten op Hofwijck. Op de
voorgond slaan Constantijn en
zijn gasten gade hoe 'de zegen',
het visnet wordt binnengetrok-
ken. Op de opgang naar het huis
naast de brug is het beeld van
Hermes zichtbaar.*

*Tekening vermoedelijk
F. de Moucheron, eind 17e eeuw
Huygensmuseum Hofwijck
Voorburg*

Elisabeth van Bohemen
(1618-1680). *Elisabeth is een dochter van Elisabeth Stuart, de Winterkoningin.*

Schildering naar G. van Honthorst
National Portrait Gallery Londen

Elisabeth Stuart,
de Winterkoningin (1596-1662)

Schildering R. Peake the Elder
National Portrait Gallery Londen

allemaal op: de pruimen die nog door geen vinger zijn aangeraakt ('ongefoold'), goudgroene appels, bessen en rode kersen, en natuurlijk de peren, die door veel enten tot een uitstekend soort zijn gekweekt. Enten is eigenlijk voor een peer net zoets als 'vreemdgaan', vandaar dat Constantijn hier het woord 'overspel' gebruikt.

*Nu, snoeijers, 'tstaet u vrij;
ghij moogt wel binnen komen;
Maer, weest'er op verdacht,
de dood is in de Boomen;
Dan 'tlevens isser oock.
Siet ghij die peersche Pruijm,
Die ongefoolde maeghd
van vinger en van duijm,
Dien Appel, Goud op groen,
die wonderlicke bessen,*

*Die kerssen, uijterlick
als roode wijn in flessen,
Noch beter in haer lijf;
die Peer met haer geslacht
Door menigh overspel
tot soo veel keurs
gebracht?*

[Constantijn in Hofwyck]

Die gastvrije toegang tot de boomgaard kent overigens wel een gepaste begrenzing. De spijlen ('sporten') in het hek zijn er niet voor niets. De hoge gasten mogen de boomgaard in en vrijelijk rondlopen in de vier vakken ('saletten') vol fruitbomen. Maar hun personeel moet buiten blijven. Constantijn is bezorgd dat ze in hun jeugdige onbezonnenheid schade aan de boomgaard zullen toebrengen. Liever dan ze in de boomgaard toe te laten, geeft hij ze een paar stuivers zodat ze op de markt van Voorburg wat fruit kunnen gaan kopen.

*Komt binnen, Heer en Vrouw;
maer, Meijd en Knecht, staet uijt,
en Lackeijen, weest gegroett
en Pages, wandelt buijten.
Voor sulcke kijkers
zijn de sporten van dit heck,
(...)*

*Nochtans is't open Hof
in dese vier saletten:
Maer moet ick Heer en Knecht
gelijck aen Tafel setten?
Plant ick voor groot en klein?
Eij, jong volck, neemt mijn geld,
En snoept den merckt-korf uijt,
en doet hier geen geweld.*

[Constantijn in Hofwyck]

Behalve fruit snoepen in de

boomgaard is er nog veel meer vermaak en vertier op Hofwyck. Langs de Vliet heeft Constantijn met kleizand en schelpengruis een 'Bolbaen' laten aanleggen (letter M op de plattegrond). Op die bolbaen kegelt hij niet alleen met zijn kinderen, maar ook met hoge gasten. Dat laatste blijkt uit een brief van 31 december 1653 die Constantijn schrijft aan prinses Elisabeth van Bohemen, de wetenschappelijk begaafde dochter van de 'Winterkoningin' Elisabeth Stuart. In deze brief schrijft hij over Hofwyck: "dat het erg aantrekkelijk is, aangezien het deze zomer aan de koningin, uw moeder, behaagd heeft er zo welwillend over te oordelen, toen ze me de eer deed hier een namiddag met kegelen door te brengen, en met een pover hapje kersen"

[Worp 5323].

Vlabbij de bolbaen is ook de

'Uijtsitt inde Vliet' [letter Y op de plattegrond]. Constantijn noemt het ook wel zijn 'open tijd-verdrijver' Van hier uit kon de gastheer alleen zittend, of met zijn gasten genieten van het uitzicht over de Vliet. Natuurlijk hoorde daar ook bij het bewonderen van de tientallen schepen die dagelijks langskwamen. Zeilschepen of trek-schuiten, voortgetrokken langs het jaagpad door de trekkracht van het paard of een man-in-de-lijn. Het was zo druk op de Vliet dat Constantijn spreekt van (...)
*de vliet der vlieten,
 De levenste rivier,
 de doorgeploegste vaert
 Van all' die Holland kent
 en binnen 'slands bevaert.
 (...)*

*Twee hondert kielen zijn
 voor Hofwijck heen getelt
 Die dagelix door zeil,
 of mensch, of Peerds geweld,
 Voor Hofwijck henen gaen.*

[Constantijn in Hofwijck]

Op zeker moment laat Constantijn aan de waterkant ook nog twee tuinhuisjes met glazen ramen plaatsen. Daar maakt hij vaak gebruik van. Vaker zelfs dan van het hele 'kasteel' Hofwijck. Dat schrijft hij op 15 september 1653 in een brief aan Utricia Ogle. Daarin vertelt hij dat hij een groot deel van de afgelopen nacht wakker was gebleven, geboeid lezend in een prachtig Engels boek. Dat gebeurde op Hofwijck, "in this my little solitude, where, since your ladyship hath seene it, I have built two lovely glasswindowed cabinets at the waterside, making

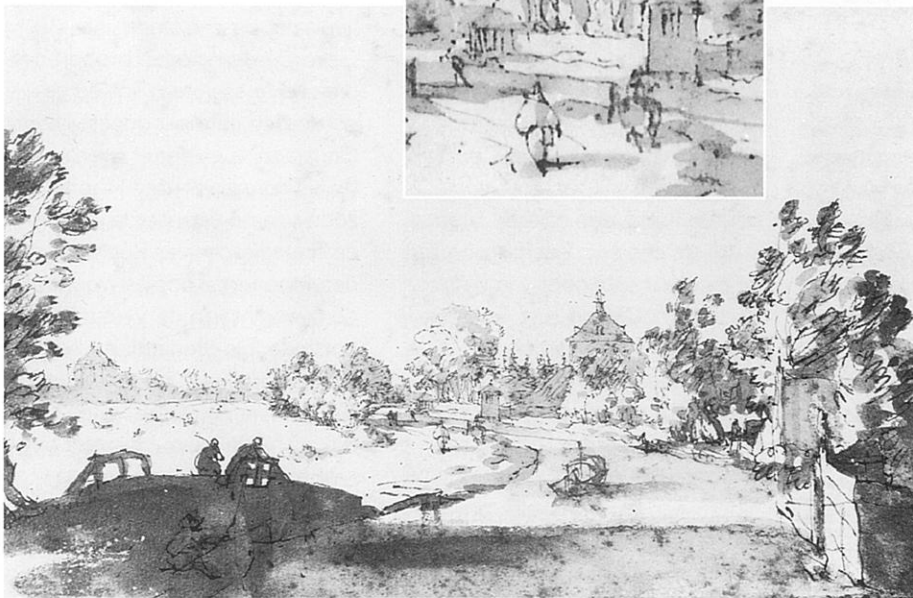
now more use of them then of the whole castle of Hofwijck" [Worp 5310]. Deze 'glasswindowed cabinets' aan de Vliet staan afgebeeld op de tekening die Jan de Bisschop omstreeks 1660 van Hofwijck maakte. Of Constantijn in deze theekoepeltjes ooit thee heeft geschonken is niet bekend maar het is wel waarschijnlijk. In de tijd dat Hofwijck werd gebouwd, kwam de thee voor het eerst naar Holland. In het begin was het uitsluitend een drank voor welgestelden. Constantijn kent het theegebruik wel, zoals uit latere correspondentie blijkt. Ook via de Muiderkring is hij er mee in aanraking gekomen. Die hield zich uitvoerig met deze nieuwe drank bezig. Er is zelfs een brief waarbij Muiderkringvrienden elkaar 'illustres Te-potores', voorname theedrinkers noemen. De theeconsumptie neemt later zodanig grote vormen aan dat

Constantijn een gedicht schrijft met de veelzeggende titel 'Té-dronckaerts'. Jong en oud hebben in de thee een gemeenschappelijk ('gemeen') probleem.

*In jongen en in Ouden
 Is een gemeen gebreck,
 Om middelmaet te houden
 Zijn s'all' al veel Té-geck.*

[Constantijn 1673, uitgave Worp]

Niet alleen 's zomers, zelfs in de winter kan Hofwijck voor vertier zorgen. Wanneer het flink heeft gevoren, zorgt de vijver rond het huis voor oer-Hollands vermaak. De kinderen zijn dan maar wat blij dat vader een vijver heeft verkozen boven een grasveld, want daardoor kunnen ze nu zwierig rond het huis schaatsen en zo duizend linten ('quicken') om Hofwijck heen strikken.

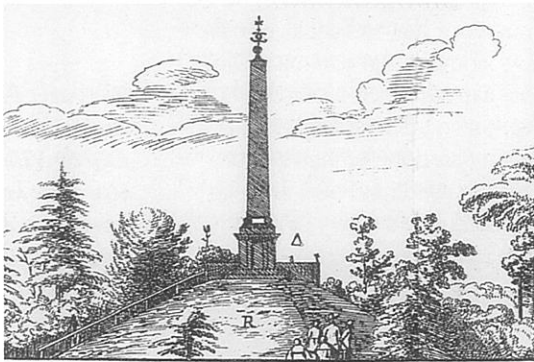

*'De vaert bij Voorburch'
 Rechts in de verte ligt Hofwijck.
 Aan de Vlietzijde voor Hofwijck
 zijn twee koepeltjes te zien.
 Links van de Vliet zijn de
 vage contouren zichtbaar van
 hofstede De Honaert.*

Tekening J. de Bisschop ca. 1660
 Collection Frits Lugt, Institut
 Néerlandais Parijs

Zijn alle dingen dood,
is 'tviijvertje bevrozen?
Ick vraegh mijn' rappe jeughd,
of 'tqualick was gekosen,
Wat waters voor wat grass,
een rij-baen voor een weij?
De schaetsen swegen 't niet,
als 't anders niemand zeij:
Die schetteren 't mij toe,
terwijl sij dusend quicken
in heen en wederbaen
om Hofwijck henen stricken

[Constantijn in Hofwyck]

*Saxea Pyramidum silent miracula Memphis:
Invidia Celi lignea digna fuit.*

Veel plezier beleven Constantijn en zijn gasten ook van de berg in de overtuin [QR op de plattegrond]. Aanvankelijk had Constantijn op die 'muts van gras' een houten naald, een obelisk, laten plaatsen; een soort eerbetoon aan de eigenaar-schepper van de tuin. Verontschuldiging zegt Constantijn dat op iedere behoorlijke 'muts' toch immers een pluim hoort. Maar God straft zijn ijdelheid zonder pardon. Op 2 september 1651 wordt de naald tijdens een verschrikkelijk onweer omvergeworpen. Gelukkig blijft het bord met de herinnering aan

zijn gelukkige huwelijksjaren met Suzanne, zijn 'Sterre', onbeschadigd. Het wordt na de ramp teruggevonden aan de voet van de berg. Constantijn trekt lering uit deze les en besluit de naald niet opnieuw op te richten maar te vervangen door een uitzichttoren. Aan de voet van de naald was ook wel een verhoging geweest met een uitzichtpunt, maar de bomen werden steeds hoger. Dus werd het steeds moeilijker om over de toppen heen Den Haag en de zee te zien liggen. De nieuwe uitzichttoren, die met 20 treden omhoogvoert, maakt dat weer mogelijk. Dus werd dit een geluk bij een ongeluk.

Maar de berg heeft nog veel meer vermaak in petto. Wie dat wil kan er meedoen met boogschieten. Onderaan de berg is een schietschijf aangebracht voor de minder geoefenden. Hogerop is een houten papegaai met veren geplaatst op een lange paal.

Gevorderden mogen proberen die eraf te schieten. Tot de gevorderden behoort ongetwijfeld Constantijns geleerde overbuurman Thomas van den Hoonert, zoon van de vermaarde dichter en tragedieschrijver Rochus van den Hoonert. Thomas woont aan de overkant van de Vliet in de hofstede 'De Honaert' en komt vaak op Hofwijck boogschieten. Constantijn zou Constantijn niet zijn als hij de naam Hoonert niet wist te gebruiken voor een woordspeling: hij noemt ze 'hoonaerts van ondeughd', dus versmaders van ondeugd, deugd-

minnenden.

*Soo lang daer hoonaerts zijn
van ondeughd, die den lof
Uws vaders machtigh zijn
te scheiden uijt zijn stof:
Gebuer en soet gesinn,
weest doenders en weest tuijghen;
Brenghet pijl en koker toe,
laet Spaensche Bogen buijgen*

[Constantijn in Hofwyck]

Tot de minder geoefenden moet Diane van der Linden worden gerekend. Op 4 september 1651 schrijft Constantijn een gedicht over haar, getiteld 'Doel-dicht op Hofwijck'. Het gedicht bevat een fraaie dubbele woordspeling. De 'vier' door Diane op Hofwijck afgeschoten pijlen misten allemaal het doel, zoals een blinde ook nooit doel treft. Maar de 'vier-pijlen' de vuurpijlen uit haar vurige ogen missen nooit hun doel. En zo is Hofwijck een ideale plek voor vrijetijdsbesteding, voor het doorbrengen van de 'ledighe uren'. Vandaar dat Constantijn op de zijkant van Hofwijck het woord 'otium' had aangebracht, het Latijnse woord voor vrije tijd. Erg leeg zullen Constantijns 'ledighe uren' niet zijn geweest. Vaak zijn er gasten, en in ieder geval zijn er volop recreatiemogelijkheden. Bovendien betekent 'otium' ook recreatie van ziel en geest. Bezinning is daar een belangrijk onderdeel van. Een mooi gevulde bibliotheek vol zorgvuldig gekozen boeken hoort daarom bij een 17e eeuwse buitenplaats. Bezinning betekent ook het voeren van gesprekken met vrienden, onder het bladerdak zittend op de zodenbank. Een zodenbank is een

De houten naald op de berg van Hofwijck.
Het door Constantijn geschreven Latijnse puntgedicht onder de voorstelling zinspeelt op de blikseminslag die deze houten 'piramide' in 1651 vernietigde: 'Laat Memphis zwijgen over de stenen wonderen van de piramiden: een houten piramide wekte de afgunst van de hemel op'.
Gedeelte van de gravure bij het gedicht Hofwyck, 1653
Collectie auteur

verhoogd zitgedeelte in de tuin, bekleed met graszoden. Op die 'praete-banck' van graszoden had hij met zijn gasten al pratend, heel wat parels, heel wat juweeltjes van inzicht opgediept. Diepzinnige gesprekken worden natuurlijk ook gevoerd tijdens het wandelen in de tuin. In dat geval worden vrouw en kinderen de boomgaard ingestuurd. Die moesten genoeg nemen met de vluchtige ('voose') aardse vruchten, terwijl de heren zich al wandelend met hogere geestelijke spijs bezig hielden. Emancipatie kwam in een 17e-eeuws woordenboek nog niet voor.

*Komt, wijse wandelaers,
hier hebb ick u van doen.
Laet vrouw en kinderen
de voose vreughd der vruchten
Genieten voor haer deel,
en naderhand besuchten,
Wij sullen mond en Tong
besteden aen wat meer,
Aen vrucht daer van den beet
tot beter voedsel keer'*

[Constantijn in Hofwyck]

Dat gesprek, dat 'beter voedsel' ging veelal over 'Gods een en ander Boeck', over Gods openbaring in de bijbel en over Gods openbaring in de natuur. Zo worden de ledige uren zinvol gevuld en niet verspild met alleen maar nietsdoen. Soms vermeldt Constantijn wel eens opzettelijk bij een mooie prestatie, zoals een goed gedicht, dat dit het resultaat is van zijn ledige uren. Dat is dan niet geringschattend bedoeld, maar moet bij voorbaat het geringste idee wegnemen dat hij er beroepsmatig mee bezig zou zijn.

Want dat laatste zou wel een zeer ongewenst idee zijn.

Tegen de avond verlaten de dankbare gasten per koets of per trekschuit Hofwijck om bijtijds weer thuis te zijn, voordat de grote 'wereldkaars', de zon, onder is. Logeerplaats heeft het kleine Hofwijck immers niet.

*Voor dat de keers uijt gae,
de groote Keers der wereld,
En dat de somer-dauw
de kruidjens overpeereelt,
En dat de Hagenae
naer Koets en schuijten vraeght,
Om veilig t'huijs te zijn
eer dat de dagh ontdaeght.
Dan berst het oude liet
van Scheiden, bitter scheiden,
Uijt d'een of d'ander keel,
en klinckt door wegh en weiden,
En 'tandere, wat salmen
op den avond doen;
En 'tslot is, veel danckhebs,
verzegelt met een soen.*

[Constantijn in Hofwyck]

Na het afscheidslied en een afscheidszoen blijft de gastheer alleen achter. Hij voelt zich daar prima bij en zoekt een rustig beschut plekje om naar de sterren en de maan te kijken. Eigenlijk vindt hij het jammer als hij de torenklok van Voorburg al tien uur hoort slaan. Het kost hem moeite om te scheiden van zijn uitzit aan de Vliet. Bovendien doet de slaap hem nog steeds denken aan de dood:

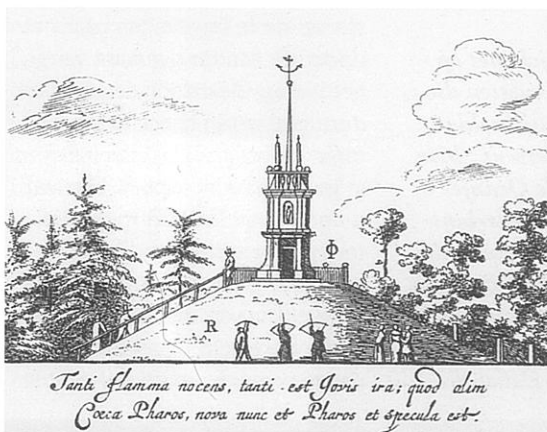
*'Kgae sterven voor een' reis,
en scheide van mijn' kust,
En gae mij op mijn Slot
begraven in mijn rust
Of, is't een toon te hoogh,*

*mijn Slotjen magh ick 'theeten.
En, vrienden van verstand,
u derv ick 't laten weten,
'Tis 'tHofwijcker Casteel,
daer ick te roest* in gae
Een' Cluijs is oock een huijs, (...)*

[Constantijn in Hofwyck]

*roest=rust

Zo loopt hij langzaam door de duistere nacht, langs de zwarte bomen, en de zwanen, die stil en spookachtig wit op het donkere water dobberen. Hij loopt naar

de maanverlichte stenen opgang voor het huis. Die langzaam stijgende 'gemuerde dijk' was de trots van Constantijn. Het was een herinnering aan de Rialtobrug die hij in zijn jeugd jaren in Venetië had bewonderd. Daarom wil hij het geen brug noemen, daar was die opgang te bijzonder voor. Op de opgang staan de vier kinderen, de vier jaargetijden. In de duisternis zijn het, ondanks de duizenden sterren erboven, sombere schimmen die verwijzen naar de eindeloze afwisseling van leven en dood. Iets dichterbij het huis staan nog twee beelden. Het

De uitzichttoren op de berg van Hofwijck.

Het Latijnse gedicht zegt: 'Zoveel heeft de schadelijke vlam, zoveel heeft de woede van Jupiter teweeggebracht: wat vroeger een blind baken was, is nu in zijn nieuwe gedaante zowel een baken als een uitkijktoren'.

*Gedeelte van de gravure bij het gedicht Hofwyck, 1653
Collectie auteur*

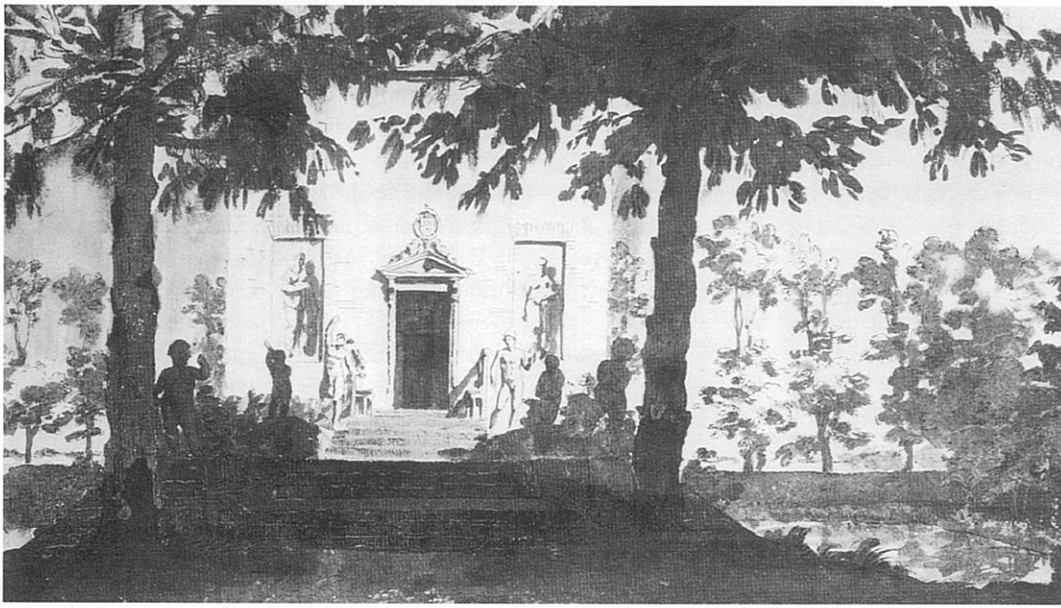
Ontwerp titelblad 'Momenta Desultoria'.
Constantijn tekent voor het titelblad de god Hermes, met in zijn linkerhand de Caduceus, de staf met de twee symmetrisch gekronkelde slangen, een symbool voor de dichtkunst.
 Tekening Constantijn Huygens, 1644
 Koninklijke Bibliotheek Den Haag

Opgang naar Hofwijck met op de voorgrond de silhouetten die de vier jaargetijden uitbeelden. Rechtsachter staat Perseus, hier symbool voor de Oranje-prinsen die de 'Nederlant-sche Maeght' bevrijdden van de Spaanse tirannie. Links staat de god Hermes.
 Tekening J. de Bisschop, ca. 1660
 Foto Huygensmuseum Hofwijck Voorburg

linker beeld is Hermes, de god van de reizigers, de handel en de dieven. Of stond hij er nu diep in de nacht vooral als de god die de donkere doodsrivier bewaakte onder de valbrug naar Hofwijck? Dat was de brug waar Constantijn over moest om zich in zijn 'Cluijs' te gaan begraven in zijn nachtrust. Gelukkig kon juist Hermes bij die overtocht nuttige diensten verrichten. Volgens de oude Grieken heeft hij immers als bijzondere taak de ziel van de stervende te begeleiden naar het dodenrijk aan de overkant van het water. Ook door de staf die deze god in zijn hand houdt, moet Constantijn zich bij Hermes in goede handen weten. Die staf is immers de Caduceus, de staf met de twee slangen. Dat was een belangrijk attribuut bij de begeleiding van de zielen naar de onderwereld. In Constantijns dagen werd diezelfde staf echter

vooral gezien als het symbool voor het poëtische. Zo wordt Hermes met zijn staf ook de beschermgod van de dichtkunst en van de poëten. Het rechter beeld is de god Perseus, het symbool voor de bevrijding uit knellende banden. Voor Constantijn en zijn tijdgenoten is hij ook het symbool van de Oranjes en de afwerping van het Spaanse juk.

Tijdens de nacht wordt de 'Cluijs' goed afgesloten. Het lijkt volgens Constantijn dan wel een echt kasteel. Van gastvrijheid is dan geen sprake meer. Dieven en ander gespuis zijn niet welkom. Er viel weliswaar niet veel te halen maar voor alle zekerheid had Constantijn zelf een bijzondere beveiliging ontworpen. Daar was hij terecht trots op. Als de valbrug werd opgehaald, schoof tegelijkertijd een afgrendeling voor de keuken-deur die zich onder de brug op waterniveau bevond. Alles ging geruisloos, en zo licht dat het met een vinger te bedienen was. Zo hoorde je een buitenhuis te bouwen!

'Ten waer de meester sprack: leert buiten-huijsen bouwen, Daer 't veilig slapen is: de konnst is waerd t'onthouwen; De vallbrugh gaet omhoog en maakt een' dobbel' poort, En buiten werdt geen klanck van kettingen gehoort, En binnen buijtelt sij met een' verborgen slinger' En sluijt, oock grendeloos, bewogen met een' vinger, De keucken-water-poort

[Constantijn in Hofwyck]

Was het tijdens de nachtelijke bezinning dat Constantijn zich ging afvragen of een buitenplaats met zoveel weelde wel gepast was? Waren al die uitgaven geen verspilling van goed geld? Had Constantijn kritische opmerkingen opgevangen van voorbijgangers die over de Heerwech wandelden of in de trekschuit op de Vliet zaten? Of zou een van de gasten op de praete-banck die vragen

hebben gesteld? Constantijn heeft er in ieder geval veel over nagedacht. Op diverse plaatsen in het gedicht Hofwyck komen we dan ook aarzelingen tegen over het rijke bezit van de buitenplaats. Het is een aarzeling die opvalt, temidden van de stelligheid waarmee Constantijn in datzelfde gedicht vele wijze levenslessen formuleert bij diverse bijzonderheden in zijn buitenplaats.

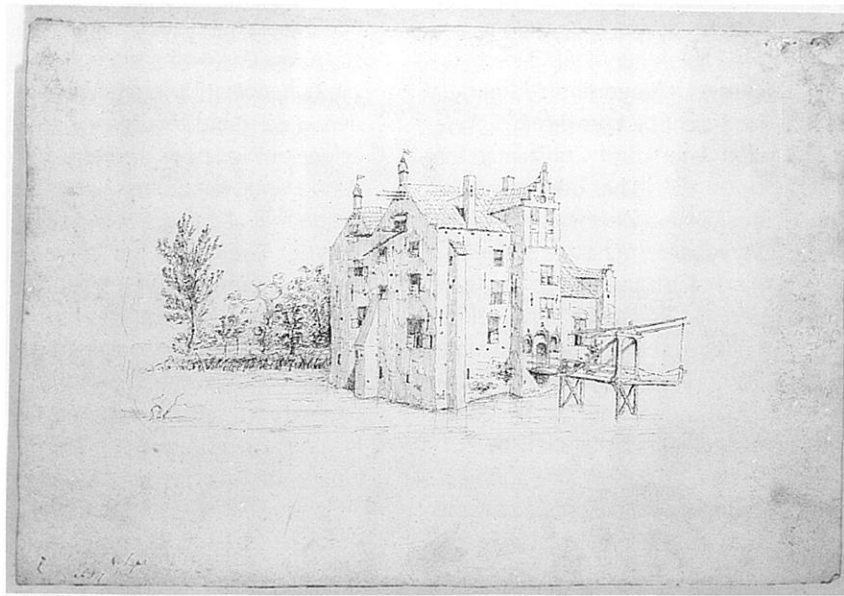
Hofwijck, een paradijs met kwaadsprekers, aarzelingen, en wijze levenslessen

Hofwijck werd door Constantijn vooral aangelegd en gewaardeerd om de rust, de ontspanning en de bezinning die de buitenplaats hem bood. Daarbij speelde het bezig zijn met de natuur als concrete openbaring van God een voorname rol. Voor veel regenten, hoge ambtenaren en rijke kooplieden was er in de 17e eeuw vaak nog een derde overweging om een buitenplaats aan te leggen. Zo'n buitenplaats was, met zijn indrukwekkend rijk vormgegeven huis en tuin, een kans bij uitstek om de welgestelde status en de hoge maatschappelijke positie van de eigenaar aan een ieder te laten zien. Het is geen toeval dat juist in deze tijd de zware dichte toegangspoorten vervangen werden door grote fraai gedecoreerde open hekwerken. Daar kon onbelemmerd doorheen gekeken worden. Aldus kon de 17e-eeuwse toeschouwer ongehinderd, maar op gepaste afstand, onder de indruk komen van de

allure die huis en tuin naar buiten uitstraalden. En de hoge gasten die het voorrecht kregen om door de poort naar binnen te mogen, voelden zich gevleid door de passende omgeving waarin zij werden ontvangen. Het is dan ook met bijzondere trots dat veel eigenaren zich laten afbeelden, staande met vrouw en kinderen voor de imponerende buitenplaats.

Maar er waren nog meer statussymbolen om de verworven welgestelde positie te onderstrepen: een stamboom, die adellijke afkomst suggereerde, een aristocratisch familiewapen, een adellijke titel, en het bezit van een oude ridderhof of een heerlijkheid met daaraan verbonden opbrengsten en voorrechten. Ook Constantijn doet mee in de jacht op al deze trofeeën, en met veel succes. Reeds in 1622 werd de nog jonge Constantijn tijdens een diplomatieke reis door de Engelse koning Jacobus I tot ridder geslagen. Daarbij krijgt hij het recht om in zijn familiewapen een opgeheven arm met gouden pijl te voeren. Enkele jaren later, in 1629, begint Constantijn met de beschrijving van zijn jeugdijaren. Daarin wijst hij uitvoerig op de hoge afkomst van zijn ouders. Onder zijn voorouders bevindt zich de familie Bax, een voornaam

De familiewapens van Constantijn Huygens en Suzanne van Baerle.

*Kleurendruk Mouton en Co, 1897
Collectie auteur*

Kasteel Zuylichem.

*Tekening Constantijn Huygens jr, 1657
Museum Maarten van Rossum
Zaltbommel*

ridderlijke geslacht uit Brabant, en daar nog steeds in hoog aanzien. Ook stond de familie Bax in de gunst van de Nassaus. Met kennis genoeg vertelt Constantijn dat de moeder van zijn vader een dochter was van Christiaan Bax, die met vrouw Lucia Back en zeven kinderen in het dorp Weelde in de buurt van Turnhout 'een kasteel' bewoonden 'met een gracht omringd'. In 1633 wordt Constantijn door de koning van Frankrijk opgenomen in de begeerde Orde van St. Michiel. Aan zijn familiewapen werd daardoor een gouden lelie toegevoegd.

Ook de heerlijkheden lieten niet lang op zich wachten. In het voorjaar van 1630 werd Constantijn door aankoop heer van Zuylichem, een dorp in de Bommelerwaard. Dit bezit heeft hem behalve de gewenste status, vooral veel moeilijkheden en processen opgeleverd. In 1642 koopt Constantijn, samen met zijn broer Maurits en hun neef George Gleser de heerlijkheid Monicke-land dicht bij Loevestein. Enkele jaren later komt Constantijn ten slotte ook in het bezit van de heerlijkheid Zeelhem bij Hasselt. Van al deze behaalde trofeeën maakt Constantijn een dankbaar gebruik. Zo laat hij zich in officiële documenten steevast ridder, heer van Zuylichem noemen. Des te opvallender is het dat hij zijn buitenplaats Hofwijck echter zelden als statustrofee hanteert. En als hij wel eens aan die verleiding toegeeft, haast hij zich om dat direct weer sterk af te zwak-

ken. Hij benadrukt herhaaldelijk de eenvoud en de bescheiden omvang van zijn buitenhuisje. Zo schrijft hij in 1659 zelfs een gedicht waarin hij Hofwijck (met enige excuses voor de vergelijking) ziet als een privaathuisje, een 'kakdoos' dus.

Huijs te Hofwijck.

*Dit's Hofwijck, een Casteel
soo groot schier als een Cluijs,
Pas* voor een' kleine Katt,
of pass voor een groot Muijsje.
Als ick hier binnen tré,
soo seghtm', lck gae op 't huijs:
Maer ick segg (met verlof)
ick gae eens op het huijsje.*

[Constantijn in Korenbloemen]

*pas=passend

Het is duidelijk dat Constantijn worstelt met de vraag of zo'n buitenplaats geen laakbare verspilling is van goed geld, van sappige wei en vruchtbare landbouwgrond. In zijn gedicht Hofwyck kaart hij dit probleem diverse keren aan. Dat doet hij op een beeldende wijze door buitenstaanders en voorbijgangers van zijn buitenplaats kritische woorden in de mond te leggen. Zo is er een zuinige boer die het doodzonde vindt van de frisse klaverweide met al dat overvloedige veevoer. Die noemt het 'jammerlix' dat dit allemaal weg moet omdat er een buitenplaats moest komen. Ook voert Constantijn enkele voorbijgangers ten tonele, die langs zijn favoriete Somer-Huijskens aan de kant van de Heerwech wandelen. Constantijn zit in één van die prieeltjes, verscholen achter de klimop en de kamperfoelie. Zo hoort hij hoe

één van die wandelaars vol lof is over Hofwijck en enthousiast uitroept: " 'Tis daer moij, en 'tstaet'er mij wel aen." Een ander is echter zeer kritisch en zegt: "wat is daer gronds bedorven, En klaere kleij gespilt om overdaed van lust!" Die vindt het dus, net als de boer zonde van de grond. En dat allemaal voor overdadige genoegens op een buitenplaats! Ook aan de Vlietkant is er veel te beluisteren. Het is daar iedere dag weer een gekrioel van zeilschepen en trekschuiten. Schippers, bootslui en de vele passagiers, ze leveren allemaal, van hoog tot laag, hun commentaar op wat ze zien. Dus levert ook de Vlietkant veel lofuitingen op, maar ook weer veel kritiek.

Constantijn maakt graag een praatje met die langsvaarders. Hij spreekt met hen over hun zorgen om voldoende lading, en leert zo tegelijk weer fraaie dialecten. Maar hij is er zich van bewust dat de beurtschipper, met wie hij zojuist een plezierig gesprek had, andere taal uitslaat zodra hij met zijn schip buiten gehoorafstand is gekomen. In gedachten hoort Constantijn hem al tegen zijn knecht Claes roepen: die man had blijkbaar tijd zat voor een praatje. Het zal wel weer een Hagenaar zijn, die niet goed raad wist met zijn koffers vol geld. Dus kocht hij grond, en bouwde een kasteel van een huis. Jammer dat mijn ouders mij ook niet hebben laten doorleren. We zijn toch allemaal mensen, waarom is het dan zo ongelijk verdeeld in de

wereld? En zo zou die stortvloed van kritiek en jammerklachten nog lang zijn doorgegaan, als de sluis bij Leidschendam niet abrupt de aandacht van de schipper had opgeëist.

Ondertussen vaart de Haagse veerschuit langs de uitzit met Constantijn. Een aantal passagiers prijst de eigenaar van de buitenplaats. Die heeft hard gewerkt, vorst en vaderland naar tevredenheid gediend, en niemand financieel uitgeknepen. Door het geld te steken in de buitenplaats heeft hij iets aardigs om zijn kinderen na te laten. Die hoeven nu niet te spitten en te graven. Terwijl die laatste woorden door de toeneemende afstand al nauwelijks meer hoorbaar zijn, is de Delftse veerschuit naderbij gekomen. Reeds van veraf is te horen hoe een van de vijftig passagiers op het water steeds het hoogste woord heeft. Constantijn noemt hem veelzeggend een 'kakelaer' (kletskaus) en een 'klapper' (kwaadspreker). De kakelaer stoort zich mateloos aan de aantasting van de natuur en de oprukkende verstedelijking. Den Haag is eerst al volgebouwd en rukt nu op richting Voorburg. Daar moet de frisse weidegrond vol klaver er aan geloven. Weg koeien! Door die prachtlievende buitenplaatseigenaren moeten anderen 'inden grond', dus te gronde gaan.

*Well heij, wat's hier weer nieuws?
sal't noijt geen einde wesen,
All weer een nieuw Casteel
in eenen nacht geresen!
'Kschick endelick de Vliet
sal worden tot een' straet,*

*Den Haag sal metter tijd
niet weten waer hij staet,
Te Voorburch, of aen duijn;
Den Haegh en kan niet strecken,
De straten zijn te nauw,
de wandeling te kort,
De Coets moet ruijmer gaen:
wat duijvel of haer schort?
Is't niet genoeg, Voorhout
en Vijverbergh te schenden,
Is 'tniet genoeg den Haegh
t'ontstraten aller enden,
Moet Voorburgh mee in 'tspell?
'k magh heugen dat die weij
Voll klare klaver stond,
voll vette beesten leij;
Nu is't een Hof, quansuijs,
een Hofwijck: wel, waerachtigh,
Wij moeten inden grond,
het volkje wordt te prachtigh*

[Voorbijvarende kakelaer in Hofwijck]

Vervolgens somt de kakelaer uitvoerig op hoe geldverslindend zo'n buitenplaats is. Het zijn niet alleen de hoge kosten van aanschaf en aanleg. Ieder jaar weer moeten meer dan 'hondert Croonen' worden neergeteld voor onderhoud zoals het knippen van hagen, schoffelen van onkruid, harken van de boom-

gaard, enzovoorts. De eigenaar doet wel of het een bescheiden optrekje is, maar ondertussen. Een rieten dak was niet goed genoeg. Er moesten leien op. En binnen was het ook al één en al weelde, salons met marmervloeren en pronkvertrekken met beschilderde panelen en met leerbehang op de wanden. Wellicht vindt de schipper dat luide commentaar toch wel erg gênant worden; in ieder geval spoort hij het paard van de trek-schuit aan om eens wat harder te lopen. En zo verdwijnt de schuit met enige vaart in de verte met de rest van het betoog van de kwaadspreker. Constantijn blijft achter, in diep gepeins verzonken, zittend in zijn geliefde uitzit aan de Vliet, nadenkend over wat hij hoorde. Inderdaad, hij heeft groene klaverwei en vruchtbare akkers, waar de mens van moet leven 'vernield'. Maar er is toch meer dan het lichaam? Hoe moet het dan als het hart en de ziel gewond zijn door de drukte en de zorgen op het werk? Een buitenplaats als Hofwijck helpt

De Vliet bij Leidschendam.
Tekening Constantijn Huygens jr,
19 juli 1664
Rijksmuseum Amsterdam

dat onheil te genezen, of beter nog, te voorkomen. Het lijkt wel allemaal oneerlijk verdeeld in de wereld, maar als je let op de vele intriges en de haat en nijd aan het hof, dan kan je niet zonder buitenplaats, wil je geestelijk en lijfelij gezond blijven. De kwaadspreker ziet Constantijn dan wel tussen de rozen staan, maar wat weet hij van al zijn haast onoplosbare zorgen elders? Bij die gedachte kan Constantijn een dichtelijke verzuchting niet nalaten:

***En wist ghij hoe dat hert
in 'tmidden van sijn' Roosen
Sijn' kommeren veeltijds
niet weet waar langs te loosen***

[Constantijn in Hofwyck]

Op dat poëtische moment ziet Constantijn aan de overkant van de Vliet melkmeisjes onbezorgd en met volle emmers uit de wei komen. Het zijn Hollandse godinnen die als in een klassiek drama uit de lucht komen vallen om de bedroefde held te troosten, te ondersteunen en hem tegelijk een uitweg te wijzen.

***Is 'tschippertje voorbij,
de Vischer uijt de venen,
De meissjens uit de weij
met koele bloote beenen,
Met emmertjens voo melck
en voll gerusticheid
Verstercken wat ick peins
en wat ick hebb geseit.***

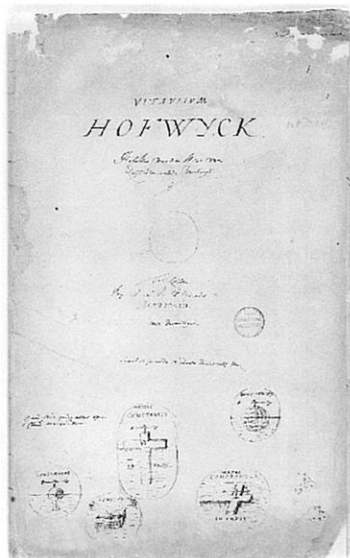
[Constantijn in Hofwyck]

Zo'n landelijk schouwspel vol zorgeloze melkmeisjes verdriift alle kommerlijke zorgen. Hoe fraai past zijn hofstede bij dat beeld. Is zijn buitenplaats met zijn groenblijvende naaldbomen sowieso niet een aanwinst en sieraad voor

de omgeving en voor de wandelaars? En voor zijn erfgenamen heeft hij nu tenminste ook iets bijzonders om na te laten. Tenslotte: zei een van die voorbijgangers niet zelf dat het allemaal eerlijk verdiend geld was? Jammer eigenlijk dat de schepen zo snel voorbijvaren. Slechts de gedeelten uit de gesprekken, ter hoogte van de uitzit bij Hofwijck konden worden opgevangen. De rest van de woorden en de eindconclusies woeien weg in de wind en in de verte. Daar kon Constantijn dus slechts naar gissen. Maar was dat eigenlijk wel zo erg? Zegt de bijbel niet dat het vellen van het eindoordeel uiteindelijk toch is voorbehouden aan God zelf? Wat maakt het oordeel van een toevallige voorbijganger dan uit? Constantijn denkt vaak na over dat gevreesde laatste oordeel van God, vooral als het duister van de nacht over de uitzit valt. Maar gelukkig heeft het Woord van God een duidelijke aanwijzing gegeven: oordeelt niet, opdat gij zelf ook niet geoordeeld wordt, staat daar geschreven. Gesterkt door deze wijze bijbelse levensles, ziet Constantijn met vertrouwen de nacht en het eindoordeel tegemoet. En zo durft hij zich weer op zijn Slot te gaan begraven in zijn rust. Tot de koeien hem weer wakker loeien in de prille ochtend.

Iedere dag weer komt Constantijn wijze levenslessen tegen in zijn buitenplaats. Ze liggen voor het oprapen in zijn tuin. Hij heeft ze uitvoerig genoteerd in het gedicht Hofwyck, zo'n veertig in

totaal. Het zou vele bladzijden kosten om ze hier allemaal over te nemen. Daarom slechts een enkele als voorbeeld. Toen Constantijn zag hoe zinvol de natuur zelf de hoofdindeling van de tuin bepaalde, trok hij daaruit de wijze les dat opvoeders er verstandig aan zouden doen de aanleg van hun kinderen te respecteren. Dat zou het meest gelukkige resultaat opleveren. Hoeveel levens werden niet verknoeid doordat ouders hun eigen ambities najaagden en de aanleg en de wensen van hun kind geweld aandeden? Een andere les: nadat Constantijn het helse zand zo keurig had gecamoufleerd onder een muts van gras, veldbloemen en madelieven, constateerde hij dat jonge, onervaren mensen op het vrijerspad zich moeten hoeden voor de misleiding van uiterlijk schoon. Verborgten achter dat fraaie uiterlijk kan het binnenin goed mis zijn. Die wijze les wordt aangevuld nadat hij de oprechte vrijage tussen Kees en Trijn heeft afgeluisterd vanuit zijn prieeltje: het huwelijk dient weloverwogen en met verstand aangegaan te worden, zo concludeert hij. Laat je dus niet (mis)leiden door de wel lustige begeerte van het gevoel. Het geliefde kegelspel met de kinderen op de bolbaen roept weer een andere levenswijsheid naar boven. Spel moet ontspanning blijven. Het gaat fout als een speler om geld gaat spelen. Hoe licht raakt hij dan bezeten van het spel, en hoe gemakkelijk gaat hij over tot onoirbare praktijken. Bezetenheid is altijd fout. Zelfs de

nuttigste hobby mag nooit bezit van je nemen. Een volgende wijze levensles ontdekt hij na het vertrek van de gasten. Na een afscheidslied en een afscheidszoen blijft Constantijn alleen achter, een kluizenaar, een Stelleman, een kasteelheer aan het stille water, ogenschijnlijk eenzaam en verlaten. Maar dat is slechts schijn, die 'eenigheid' heeft veel positieve kanten waar Constantijn intens van kan genieten:

*Daer staen ick Cluijsenaer,
ick Stelle-man verlaten,
Maer vrij-heer van mijn tijd
en van mijn doen en laten,
En smaeck den nieuwen lust
van stilt' en eenigheid*

[Constantijn in Hofwyck]

Was het tijdens die momenten van stilte en alleen-zijn dat hij zijn meest omvangrijke Nederlandse dichtwerk, het gedicht Hofwyck componeerde? Op 26 mei 1650 begint Constantijn te schrijven aan dat gedicht. Op 8 december

1651 is het klaar, tweeduizend-achthonderdvijfentwintig versregels lang. "Ere zij God tot in eeuwigheid, de laatste 78 versregels heb ik in één adem gedicht" schrijft hij er in het Latijn onder.

Veel rustige momenten zal hij in die periode echter niet hebben gekend. Veel tijd en aandacht vragen de werkzaamheden aan het door Pieter Post ontworpen Huis ten Bosch in Den Haag. Huis ten Bosch was aanvankelijk als zomerverblijf voor Frederik Hendrik bedoeld. Door het voortijdig overlijden van Frederik Hendrik werd besloten een monument te maken van dit nog niet voltooide paleisje, ter nagedachtenis aan de overledene. De grote koepelzaal, op voorstel van Constantijn omgedoopt tot Oranjezaal, moest daartoe worden beschilderd met omvangrijke decoraties. Constantijn kreeg de opdracht de schilders te contracteren. Bedoelde decoraties, die de heldendaden van Frederik Hendrik verheer-

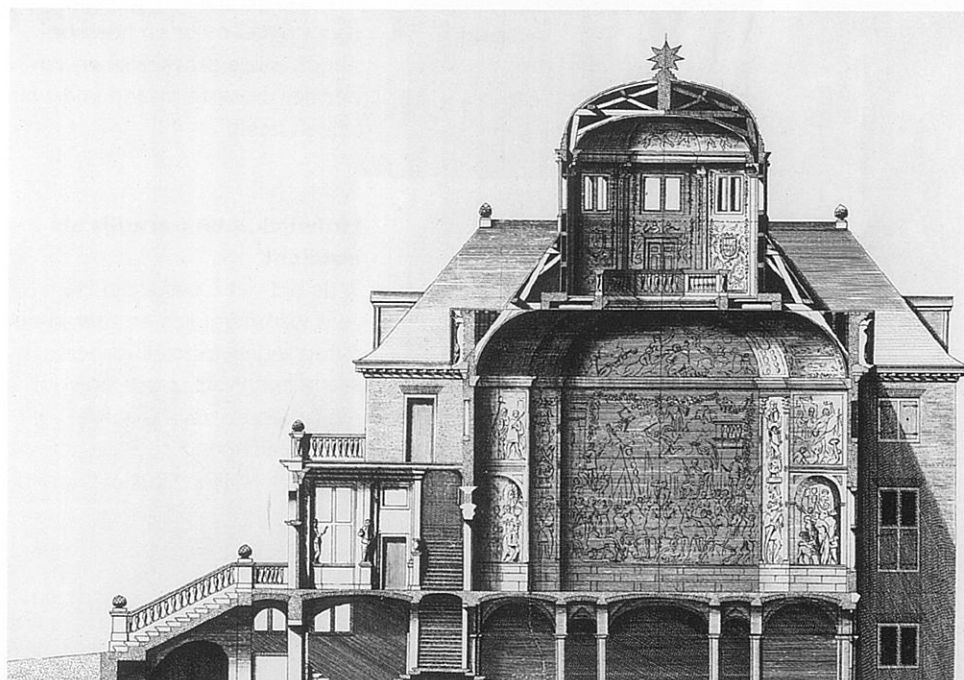
lijken, werden ontworpen door Jacob van Campen en onder zijn toezicht uitgevoerd. In 1652 was het werk voltooid. Ondertussen was Constantijn toch weer vaak op reis, met Willem II, de zoon van de overleden Frederik Hendrik en nu de nieuwe stadhouder. In enkele maanden tijds bezoekt Willem II de ene stad na de andere, uiteraard vergezeld van zijn secretaris Constantijn. Soms neemt Constantijn zijn oudste zoon mee. Die kan dan ervaring opdoen in het ambtelijke werk en kennis maken met belangrijke personages. In november 1650 overlijdt de nog jonge Willem II onverwacht. Hierdoor ontstaat een politiek zeer onrustige periode, het eerste stadhouderloze tijdperk dat tot 1672 duurde. Constantijn heeft de handen vol om de positie van het Oranjehuis te helpen veiligstellen. Dat werd extra bemoeilijkt door een onverkwikkelijk bittere strijd tussen moeder Maria Stuart en grootmoeder Amalia van Solms om de

Titelblad manuscript hofdicht Hofwyck. Onderaan dit blad tekent Constantijn een aantal ontwerpen voor een titelvignet. Manuscript Constantijn Huygens, 1651

Koninklijke Bibliotheek Den Haag

Dwarsdoorsnede Oranjezaal in het Huis ten Bosch. Op de wand zijn schilderijen aangebracht ter verheerlijking van Frederik Hendrik.

*Ets J. Mathijs naar P. Post, 1654
Haags Gemeentearchief*

Zinneprent ter ere van Willem III. Aan het ziekbed van de door onenigheid verzwakte Nederlanden staat Constantijn. Hij wijst op de enige hoop des vaderlands: Willem III, de prins van Oranje.

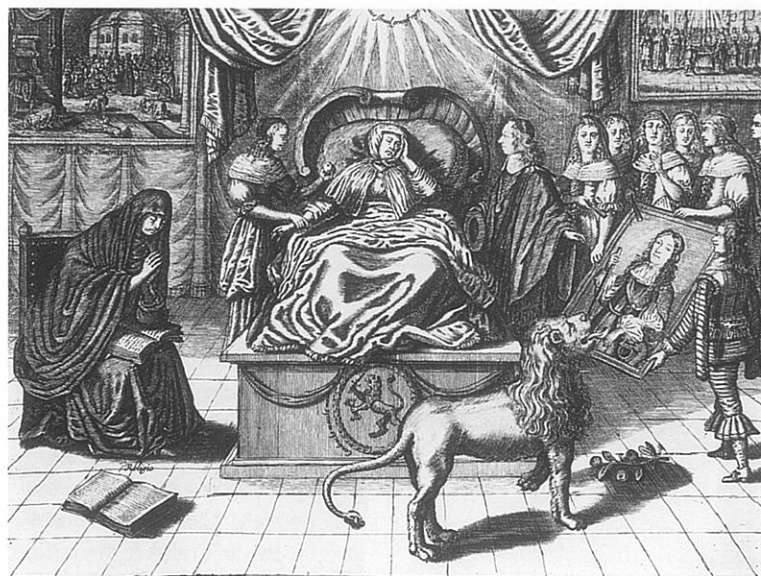
Gravure anoniem, ca. 1672
Haags Gemeentearchief

Zinneprent op de geboorte van Willen III.

Gravure C. van Dalen
naar G. Flink, 1650
Haags Gemeentearchief

voogdij van het jonge Oranje-prinsje Willem III. Die was enkele dagen na het overlijden van zijn vader geboren als enige erf-opvolger.

Constantijn blijft uiteindelijk Raad en Rekenmeester van het Huis van Oranje en dus ook van het jonge prinsje. Na veel politiek touwtrekken krijgt hij in 1651 daartoe de officiële aanstelling. In 1653 wordt het gedicht Hofwyck in gedrukte vorm uitgegeven. Zoon Constantijn had er veel werk aan gehad. Hem was gevraagd de praktische werkzaamheden, zoals de contacten met de drukker, te verzorgen. Vader Constantijn mocht altijd graag zijn kinderen beurtelings inschakelen bij de totstandkoming van zijn publicaties. In zijn voorwoord

draagt Constantijn junior deze belangrijke uitgaaf van zijn vader op aan zijn tante Geertruyd, de zuster van zijn vader. In die opdracht schrijft hij dat het nauwelijks te geloven is dat zijn vader Constantijn zo'n omvangrijk gedicht heeft kunnen schrijven in zo'n drukke en onrustige periode: "dat hij daeraen all gaende en staende niet meer en heeft be-steedt, als de brockelinghen van vier der druckste maenden die hij beleeft heeft."

Hofwijck, een paradijs als hofdicht

In de tijd van Constantijn Huygens waren hofdichten zeer in de mode. Iedere zichzelf respecterende buitenplaats-eigenaar met enige literaire ambitie schreef wel zo'n hofdicht.

Zo bezong Jacob Cats omstreeks

1656 zijn Haagse buitenplaats Sorghvliet in het gedicht 'Ouderdom, buytenleven en hofgedachten op Sorghvliet'. Twee jaar eerder, in 1654, had Jacob Westerbaen zijn hofdicht 'Ockenburgh' gepubliceerd.

Westerbaen was een Haags dokter, die dichtte en die een rijke weduwe had getrouwd. Daardoor kon hij zich gaan toeleggen op zijn grote passie: het landleven, de tuinbouw, akkerbouw, jacht en visserij.

Ockenburgh was de naam van het buiten dat hij omstreeks 1652 had aangelegd in de 'clingen', de dorre duinen niet ver van de zee bij Loosduinen. Hij was een van de eersten die daar de onvruchtbare duingrond wist om te zetten in vruchtbare aarde, waar al spoedig de heerlijkste vruchten groeiden. Westerbaen en Constantijn Huygens waren zeer goede

vrienden. Westerbaen had veel bewondering voor de dichtkunst van Constantijn. Constantijn bewondert Westerbaen om zijn kennis van de natuur en methoden om de natuur te bewerken. Hij gaat dan ook gaarne op Ockenburgh eten bij Westerbaen. Er ontstaat een geregelde correspondentie tussen beide heren. Verzen worden uitgewisseld, maar ook adviezen en gegevens over teeltmethoden. Westerbaen stuurt Constantijn geregeld vruchten van zijn landgoed. Op 15 oktober 1656 ontvangt Constantijn een bijzondere zending van Westerbaen: duiven voor Hofwijck, met een brief waarin o.a. het volgende staat: "Hiernevens komt een kooy met jonghe duyven, van de beste slag der wilden van aert en pluymen, om op Hofwyck te planten. Indien de kas gereedt is, kan men die daer ten eersten insetten; (...) Met der tyd sullen sy selfs wel afvliegen ende te veld trecken,

om haer kost te soecken volgens haeren aert, gelyck omtrent Voorburgh die wel te krygen is op de zaeylanden van rogge en kennip." [Worp 5511]. Uitvoerig instrueert Westerbaen Constantijn hoe de duiven weer terug te lokken nadat ze zijn uitgevlogen. Westerbaen had in 1654 voorgesteld de hofdichten 'Ockenburgh' en 'Hofwyck' gezamenlijk in een bundel uit te geven. Constantijn gaat niet op dat voorstel in, maar schrijft wel een mooi lofdicht op 'Ockenburgh'. Daarin roemt hij de perziken, abrikozen en meloenen van deze 'welbeplante Hofstede', vruchten die hij zelf regelmatig had mogen proeven. Ook Jacob Cats laat zich niet onbetuigd en schrijft een lang gedicht voor 'Ockenburgh'. Daarin vat hij de zorgeloze genoegens van een buitenhuis samen in de beroemde regel: "Wy leven buyten sorgh, wy slapen sonder vrouwen". Ockenburgh wordt uiteindelijk afzonderlijk

uitgebracht, en door Westerbaen opgedragen aan zijn vriend Constantijn.

In een hofdicht bezingt en rechtvaardigt de eigenaar zijn hofstede, zijn buitenplaats. De tuin en de natuur staan daarbij centraal. De genoegens van het buitenleven worden natuurlijk breed uitgemeten. Maar ook de realiteit van de noeste arbeid, nodig om de hof te scheppen en te onderhouden wordt niet vergeten. De stad wordt afgeschilderd als een boosdoener: een bron van onrust en lawaai, vol achterklap en ellende. De buitenplaats is een noodzakelijk toevluchtsoord, waar de vermoeide hofdienaar, regent of rijke koopman geniet van een welverdiende rust en de heilzame stilte. Als een ware landedelman is hij bezig met de natuur, naast de bijbel Gods tweede openbaring, hij ontvangt gasten en geniet van de genoegens en de gratis opbrengsten van zijn tuin.

Ockenburgh, de buitenplaats van Jacob Westerbaen.

*Gravure A. Matham, ca. 1654
Haags Gemeentearchief*

Jacob Westerbaen
(ca. 1599-1670).

Gravure C. de Visscher, ca. 1654
Foto Iconografisch Bureau
Den Haag

Godsdienstige uitweidingen en zedepreken doorspekken de regels van het hofdicht. Hofwyck is een van de mooiste hofdichten ooit geschreven. Poëtische versregels voeren nu al eeuwenlang een ieder die Hofwyck wil binnentreden langs alle geheimen van de buitenplaats van Constantijn. Hij ontdekt er de universele harmonie, dankzij het wonder van de menselijke maat en dankzij een verborgen melodie. Hij herkent er de hof van Eden, een paradijs op aarde vol bomen en vogels. Ieder boomblad is een boodschap van God en iedere blik in de tuin levert wel een wijze levensles op voor wie het wil zien. Bovenal is de gastvrijheid diep verankerd in de aarde zelf door de duizenden wortels van de lange rijen bomen die als uitgestoken armen met handen vol lindebloesem de toegang vormen. Wat er verder te beleven valt in de buitenplaats is door Constantijn rijkelijk uitgestald in meer dan tweeduizend versregels. Zo wordt het gedicht Hofwyck zelf een boomgaard, vol dichterlijk fruit waar iedere lezer onbekommerd van mag proeven en genieten. Toch is daarbij de dood voortdurend in de tuin van Constantijn aanwezig. Dat uitzicht op de dood is zelfs een van de redenen waarom Constantijn zijn hofdicht heeft geschreven. "Wie kent de lengte van zijn levensdraad?" verzucht hij aan het begin van zijn hofdicht.

"Knappt vaak niet de helderste snaar het eerst?" Als kundig luitspeler weet hij het uit eigen ervaring: als de snaar eenmaal begint te 'pluijsen' staat zij op springen. Toen hij aan het gedicht begon, was Constantijn bijna 54 jaar oud. Al zou hij dat willen ontkennen, zijn haren zouden hem zeker verraden. Aan het Voorhout had hij lang geleden al een gedicht gewijd. Natuurlijk mocht Hofwijck in dat opzicht niet achterblijven. Bovendien zou hem dat ongetwijfeld een spottend grafschrift opleveren: "Hier ligt een man begraven die wel de eenvoudige boerenkunst van planten en graven verstond, maar die niet eens zijn eigen maakselje kon opsieren met een lied. Dus of ik nog lang zal leven, of nog slechts enkele jaren, zo'n grafschrift moet ik voorkomen", aldus Constantijn.

*En als de snaer begint te ves'len en te pluijsen
Soo staet sij meestendeel op'tschielicke verhuysen.
Wie weet of 'tschielicke verhuysen deser ziel
Niet voor mijn deur en staet?
En of 't God soo beviel,
Sou Hofwijck onberijmt
sijn' stichter overleven,
En wijcken voor 't Voorhout?
en soud ick mij begeven,
Die anderen mijn'penn baldadigh hebb geleent?
Met reden eischte men de schuld van mijn gebeent,
Met reden schreef m'er op:
Hier light een Mann begraven,
Die meende te volstaen met planten en met graven,
De slechte boeren-konst,*

*en mocht de moeijte niet
Sijn eighen maeckseljen te cieren met een lied.
Mijn sterven weet ick met lang leven niet te weeren;
Maer, leef ick weinig meer;
het Grafschrift will ick keeren,
En singhen wat ick poot,
en rijmen wat ick bouw,
Eer dese keel verschorr',
eer dese Penn verouw,
'Kwill Hofwijck, als het is,
'k will Hofwijck, als't sal wesen,
Den Vreemdeling doen sien,
den Hollander doen lesen.*

[Constantijn in Hofwyck]

Constantijn zal Hofwijck dus vooral beschrijven zoals het zal worden. Verderop zegt hij dat in het gedicht nog iets nauwkeuriger: hij zal Hofwijck laten zien zoals hij denkt dat het er over 100 jaar uit zal zien. Hij doet daarom alsof Hofwijck in één nacht als 'duijvelsbrood', als een soort paddestoel volledig uit de grond is gerezen. Die 'kunstgreep' is heel begrijpelijk. Hofwijck staat en valt met de bomen, en die groeien uiterst traag. Het duurt vele tientallen jaren voordat zo'n bomenparadijs volgroeid en op z'n mooist is. Daarom betreden we Hofwijck in het hofdicht op zo'n mooi moment, alsof de tijd in die ene nacht ineens een eeuw verder is: *Ick will u Hofwijck doen aanschouwen, of 't te nacht, Gelijk als duijvels-brood, te voorschijn waer gebracht. Jae meer, ick will het u, en mij oock, doen betreden Als waer ons gisteren een'gansche eew geleden*

[Constantijn in Hofwyck]

Honderd jaar verder dus..... zou Hofwijck dan eigenlijk nog wel bestaan? Is al het werk van mensenhanden niet zwak en gedoemd om vroeg of laat weer te verdwijnen? Zo was er nog een tweede reden om Hofwijck zoals het was en zoals het zou worden, uitvoerig te bezingen in een hof-dicht. Het papier is een langer leven beschoren dan struiken en stenen. Tegen de tijd dat Hofwijck weer zou zijn vergaan tot aarde en tot een door gras overwoekerde ruïne, tegen die tijd zal Hofwijck toch voortbloeien in het gedicht op papier.

*Soo swack is menschen-werck,
het duert min* als papier.*

*De tijd slijt struijck en steen:
eens salmen seggen, Hier,
Hier was't daer Hofwijck stond,
nu Puijn en Queeck en Aarde.
En dan sal Hofwijck noch
staen bloeijen in sijn waerde;*

[Constantijn in Hofwyck]

*min=korter

Daarom nu dus een lofzang op Hofwijck, een lofzang die de eeuwen moet trotseren. Als het klaar is kan Constantijn het toch weer niet nalaten om ook dit maakseltje ogenschijnlijk weer te bagatelliseren. In een voorwoord 'Aenden leser' vraagt Constantijn zich af wie nu eigenlijk dit Hofwyck wil bekijken of beluisteren. Is dat Hofwyck immers niet "Met loghens opgepronckt, met klatergout vergult"? Ogedirkt dus met leugens en versierd met klatergoud. Hij somt een aantal varianten op van de naam Hofwijck die niet allemaal even vleidend zijn zoals Of-wijck vanden wegh,

Hoef-wijck en Hol-wijck. Ook Stof-wijck is een goede woordspeling en een compliment voor de bedenker:

*Maer die het Stof-wijck heet,
heeft goed verstant van naemen,
En vande slechte Stof
daer Hof-wijck afbestaet*

[Constantijn in voorwoord Hofwyck]

Toch daagt er uiteindelijk redding voor het gedicht Hofwyck. Klas-sieke filosofen en gerenomeerde kerkvaders komen opdrijven en schieten Constantijn te hulp met mandenvol uitspraken. Al die uitspraken ondersteunen zijn eigen dichtregels, en bewijzen zijn gelijk. Nauwkeurig schrijft Constantijn al die citaten op in de kantlijn van het manuscript waarin hij het gedicht eigenhandig opschrijft. Zo omkleedt hij zijn 'wanschapen' geesteskind met een kleurrijk gewaad van uitspraken van de groten der aarde, en natuurlijk met citaten uit de bijbel. En zo wordt het dan toch nog wat. Zo krijgen al die simpele versregels van Constantijn toch nog veel kleur en veel gewicht.

*Nu moet ghy Hofwijck sien,
het zy u lief of leet:
'T kint is wanschapen;
maer 'tis rijckelick gekleedt.*

[Constantijn in voorwoord Hofwyck]

En Constantijn zelf? Die had zich kort daarvoor nog afgevraagd waar hij de vijgenbladeren vandaan moest halen om zijn schaamte te bedekken. Dat probleem is nu ook opgelost. Nu zijn eigen geesteskind zo rijk gekleed is, blijft Constantijn natuurlijk niet naakt achter. De klassieke filosofen, de kerkvaders en de

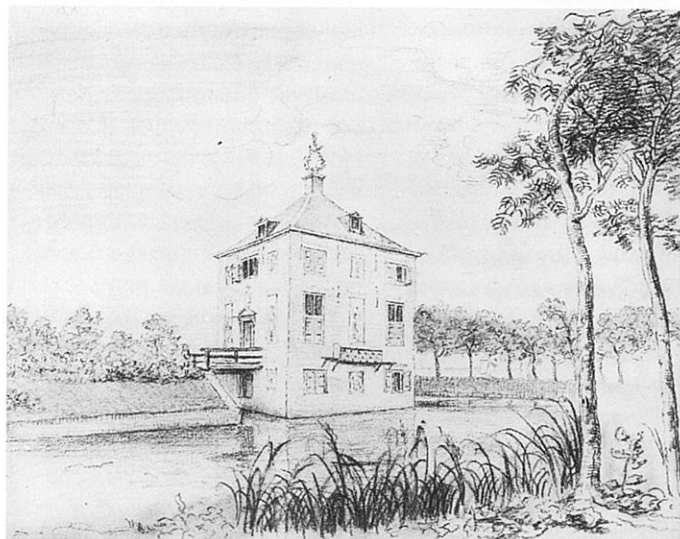
citaten uit Gods Woord, reiken Constantijn zelf de vijgenbladeren aan. Daarmee kan hij dan zijn geesteskind en daarmee ook zichzelf, rijkelijk bedekken. Ook enkele vrienden van Constantijn helpen mee met het optuigen van dat geesteskind. Graswinckel schrijft een lofdicht, evenals Boxhorn en Bruno. Westerbaen komt zelfs met drie lofzangen. Al deze lofdichten staan zoals toen gebruikelijk was, keurig afgedrukt voor het grote hofdicht zelf.

Bruno, de huisleraar van de zonen van Constantijn, heeft in zijn lofdicht een aardige woordspeling op Hofwijck bedacht: de 'Hof' van Constantijn in Voorburg 'wijckt' weliswaar qua omvang en grootte voor menig ander gebouw, in sierlijkheid doet het echter voor geen enkel ander gebouw onder.
*Die nu en dan van 't Hof
u laet nae Voor-burgh voeren,
En daer bekommeringh,
beslommeringh ontwyck,*

Gezicht op Hofwijck. Aan de rechtermuur van Hofwijck, dichtbij de keukenramen is 'de duivenkas' te zien, bedoeld voor de duiven die Westerbaen aan Constantijn stuurt 'om op Hofwijck te planten'.

Tekening Christiaan Huygens, 1658

Universiteitsbibliotheek Leiden

*En daer uws selven zyt,
een Heerschap by de Boeren,
En daer u landt, u Hof,
u rijck eens over-kijckt,
U steene Hof-wijck wyckt
voor sommige gebouwen,
In grootheyt, kostlickheyt,
doch niet in cierlickheyt*

[Bruno in lofdicht op Hofwyck]

Het stenen Hofwijck mag het dan in grootte van andere gebouwen verliezen, dat geldt niet voor het Hofwyck op papier. Dat wordt door niets overtroffen. Ook al zal het Hofwijck gebouwd door mensenhand, vergaan, het papieren Hofwyck, zal nooit in verval geraken. Dat is immers, aldus Bruno tegen Constantijn "opgebouwt, mijn Heer, door u verstandt."

Westerbaen schrijft wel drie lange, jubelende verzen. In een ervan vergelijkt hij Hofwijck met een schouwburg. Dat was geen slechte vergelijking, al was het alleen maar gezien de lange vlootschouw die dagelijks langs Hofwijck trekt, met de honderden passagiers en bemanningsleden die ononphoudelijk hun commentaar 'kakelden' richting Hofwijck. Als je op de zolder gaat staan, schrijft Westerbaen, dan zie je om je heen steden, dorpen, polders, ja bijna de halve wereldbol. Je ziet beneden je groot en klein, ieder zijn eigen rol spelen in dat wereldtoneel. Vandaar dat Westerbaen in een van zijn lofdichten zelfs spreekt over de pottekijker van Voorburg. Mocht Voorburg ooit nog eens als een echte vestingstad ommuurd

raken, dan zal Hofwijck daar als een echt kasteel bovenuit rijzen met goed uitzicht voor pottekijkers.

*De kijk-in-de-pot van Voorburg
So Voorburg door de nood
of door de gunst van Heeren
Sich eens sagh in een Stad
met wall en muyr verkeerren,
En bracht haer Vestingh uyt
tot om dijns Heeren Slot,
Was Hofwyck het Kasteel,
en Gy kijk-in-de-pot.*

[Westerbaen in lofdicht op Hofwyck]

Hofwijck, een paradijs in Voorburg

De 17e eeuw werd gekenmerkt door grote rijkdom en welvaart. Die welvaart nam, dankzij de handel en de Indische Compagnieën zo sterk toe dat we zelfs van de Gouden Eeuw spreken. Maar tegelijk zien we een fors groeiende bevolking en een daarmee gepaard gaande verstedelijking. De steden zelf hadden tot dan toe nog steeds heel wat stukjes natuur binnen hun muren gekend in de vorm van boerderijen, boomgaarden, stadstuinen en

stadsbomen. Door de sterke groei van het aantal stedelingen worden die natuurplekjes steeds meer opgeofferd. De steden 'verstedelijken' steeds sterker en worden centra vol herrie, overlast en andere problemen. Geen wonder dat de welgestelden, die daar de financiële mogelijkheden voor hebben, de stad in hun vrije tijd zoveel mogelijk willen ontvluchten. Dit alles speelt zich ook af in Den Haag. Regenten, ambtenaren en rijke kooplieden gaan op zoek naar hun eigen buitenverblijf, om in de landelijke rust bij te komen van de dagelijkse beslommeringen van hun werkkring en van de stad. De naam buitenplaats werd toen overigens nog niet gebruikt. Hofstede en luthof zijn de namen voor zo'n buitenverblijf. Constantijn zelf noemt een enkel keer het woord 'buiten-huys'. In het begin was die buitenplaats natuurlijk niet bedoeld voor permanente bewoning door de eigenaar. Het was een vrijetijdsplek voor rustieke genoegens tijdens mooie zomerdagen in een arcadische omgeving. Later verandert dat en wor-

Gezicht op Voorburg vanuit het zuidoosten. Rechts van de kerk zijn de trapgevels te zien van de herberg Swaensteyn.

Schildering J. van der Croos, ca. 1662, vermoedelijk naar een vroegere afbeelding door zijn vader Haags Historisch Museum

den luthoven ook wel permanent bewoond.

Voorburg was van nature voorbestemd voor het herbergen van zulke 'vermaeckelijke hofsteden' en 'plaisante luthoven'. De door de Romeinen gekanaliseerde Vliet aan de rand van de duinenrij bood lommerrijke verkoelende plekjes aan het water, met diepe vergezichten over de weilanden en goede grond voor een tuin. Ook de Broeksloot was vermaard om de landelijke rust en de idyllische genoegens. Bovendien waren dankzij die arcadische Vliet ook de verbindingen met Den Haag prima. De Vliet was goed bevaarbaar. De trekschuit bood een uitstekende vervoersmogelijkheid waarmee ook gasten gemakkelijk naar Voorburg konden komen. Over de weg was Voorburg aanvankelijk lastiger te bereiken, maar daar zou spoedig verandering in komen.

Voorburg was al lang gewend aan welgestelde personen binnen haar grenzen. Eeuwenlang woon-

den immers aanzienlijke families binnen Voorburg, enigszins afgezonderd in hun beschermende kastelen, adellijke huizen, en ridderhofsteden, zoals De Binckhorst, Claes van Voerburch's woninghe, De Werve, Den Dom, De Oude Loo, Leeuwesteijn en Duivesteijn. Maar dat aantal was bescheiden vergeleken met de stoet welgestelde Hagenaars die halverwege de 17e eeuw richting Voorburg trok. Constantijn was een van de eersten. Weldra werd hij door vele stadsgenoten gevolgd. Ook Rotterdamse kooplieden lieten hun oog vallen op de Voorburgse omgeving. Zodoende wordt in de tweede helft van de 17e eeuw bij Voorburg een groot aantal 'vermaeckelijke' luthoven en hofsteden aangetroffen. De een kreeg een nog mooiere naam dan de andere. Een passagier die eind 17e eeuw vanaf Leidschendam over de Vliet met de trekschuit richting Rijswijk voer, kon aan de Voorburgse kant onder andere de volgende luthoven en bijzondere huizen zien liggen:

Damsigt, Veldsigt, Leeuwesteijn, Vlietenburch, Opwijck, Vlietwijck, Bijvliet, Welgelegen, Noordervliet, Rusthof, Oprijst, Vreugd en Rust, Zijdervliet, Zionslust, Hoeckvliet, Middendorp, Hofwijck, Middenburg, Vlienburch, Haagvliet, Tussenburg, Blyenburg, Hoonvliet, Zeldenrust, Redenburg, Fonteynenburgh, De Overoude Tol, De Orangienboom, Arentsburgh en Hoekenburch. Bij Drievliet kwam hij bij de plek waar de drie Vlieten elkaar ontmoetten. Daar takt de Trekvliet naar het noorden af, richting Den Haag. Een strook aan de westelijke kant hoorde ook nog bij Voorburg. Langs die Trekvliet lagen de buitenplaatsen Burchvliet, Westenburch en Treckvliet. Ook waren er rustieke huizen te bewonderen met fraaie namen als Hoevenburg, Elsenburch, Hertenburch, Moriaen, De Pauw, en Craenhals. Terug wandelend langs de landelijke Broeksloot door Voorburg kon de wandelaar nog tientallen andere hofsteden bewonderen. Evenals enkele hiervoor genoemde buitens waren het vaak voormalige 'bouwmanswoningen', die waren opgekocht door de vermogende patriciërs. De meest bekende waren Vlyenburg, Eynddorp, Noorderburg, Nyenburg, De Eenhoorn, Westerloo, Oosterloo, en Essenstein. En nog hield het allemaal niet op. Later kwamen er nog veel meer mooie namen bij van evenzovele buitenplaatsen, hofsteden en 'plaisante huijsen': Buijtenrust, Eemwijk, Vlietlust, Heldenburg, Soomerlust, Vreeburg, Lusthof, Veensigt, In de

Gezicht op Voorburg vanuit het zuidoosten. Het belangrijkste verschil met het eerdere schilderij is een toevoeging linksonder, die door de huidige catalogus 'Haagse stadsgezichten' wordt omschreven als 'een tentdak waarvan de schoorsteen versierd is met een rechtopstaande lauwerkrans'. Hoewel de catalogus zich verbaast over de aandacht voor dit 'ondergeschikt detail' is deze toevoeging natuurlijk niets minder dan het pasgebouwde Hofwijck met het dominerende schoorsteen-eijser'.

Schildering J. van der Croos, 1666, naar zijn eerdere schilderij uit ca. 1662

Haags Historisch Museum

Kaart van de hofstede De Werve bij Voorburg.

Centraal is Huis en tuin van De Werve afgebeeld. De kaart geeft fraai de ligging van Hofwijck weer, tussen de Vliet, de Heerwech en de bochtige Lijtwesch. In de bocht van deze weg staat de oude korenmolen.

*Schildering C. Elandts, 1666
Westelijk Wegenbouw Centrum
Voorburg*

50

De Rijswijkseweg.

De weg was aanvankelijk een van de weinige landwegen die kon worden gebruikt om van Den Haag via Rijswijk naar Voorburg te komen.

*Tekening J. de Bisschop,
1651
Haags Gemeentearchief*

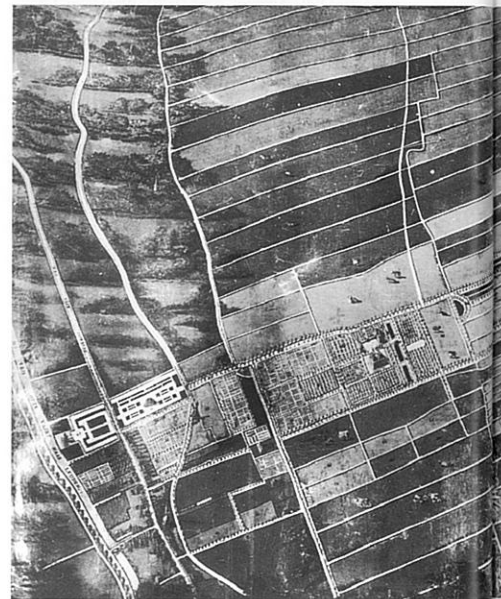

Wereldt is veel Gevaer, Haagvliet, Zegtrust, Noyt Volmaeck, Haagzigt, de Bloeyende Orangestam, Waalhoff, Vrijburg en Het Paradijs.

Ondertussen waren ook de meeste oude Voorburgse ridderhofsteden en oude adellijke huizen ontdaan van hun defensieve, soms wat grimmige uiterlijk. In een enkel geval gebeurde dat door de oude adellijke familie zelf. De meeste van deze huizen waren echter inmiddels 'veroverd' door de kooplustige patriciërs en kooplieden die korte metten maakten met het middeleeuwse karakter. Zo voegden ook deze oude bezittingen zich, omgetoverd, in hun nieuwe gedaante in de rij van plaisante luthoven. Het werd langzamerhand een indrukwekkende rij die steeds maar langer werd. Toch kreeg elke 'welgeleegen hofstede', iedere 'vermaekelijke luthof' en elk 'plaisant huijs' zijn eigen rustieke plekje in het kleine, maar nog steeds landelijk ogende Voorburg.

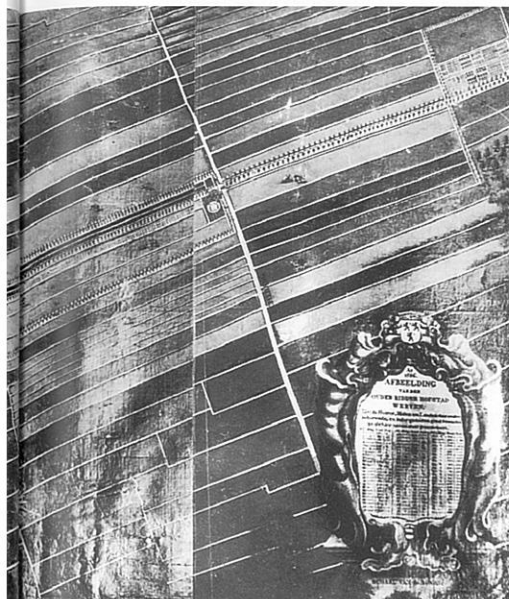
Door de grote stroom Hagenaars en Rotterdammers werd pas goed voelbaar hoe slecht het gesteld was met de landwegen richting Voorburg. Vanuit Den Haag voerde het Geldeloze (dus tol-vrije) Pad langs de Trekvljet en De Binckhorst naar Voorburg. Erg comfortabel was die weg niet, integendeel. Hetzelfde gold ook voor de andere, langere weg over Rijswijk en via de Geestbrug naar Voorburg. De algemeen gehoorde klacht was dat in de zomer die wegen moeilijk begaanbaar waren door de mulheid. In de winter was de drassigheid of de ijsvorming het probleem. Een aanzienlijke verbetering ontstond in 1658. François van Halewijn stelde toen zijn Laan van Werve open als een publieke passage voor "carossen, wagens, karren, te paert, alsmede met beesten en anders." Die Laan liep al van Voorburg tot aan Den Haag. Voor de doortocht moest wel tol worden betaald, maar dat zullen de passanten graag voor lief

hebben genomen. Voor Constantijn vormde deze nieuwe route langs kasteel de Werve een prima verbinding met zijn huis aan Het Plein. Hofwijck lag precies aan het eind van die Laan van Werve.

Is het ook vanwege die invasie van Hagenaars en Rotterdammers dat in het Westeinde in hetzelfde jaar 1658 een nieuwe straat van 'dubbele france straatsteen' wordt gelegd ter vervanging van de oude? De totale kosten bedragen 1278 gld. 17 st. en 8 penn. Alle bewoners van het Westeinde moeten een gedeelte meebetalen, ook Constantijn. De nieuwe bestrating loopt immers ook langs Hofwijck, als een vernieuwde riem over de wambuis van zijn tuin: "Ontfange van den heere van Zuylichem de somme van drie en tsestigh gulden over drie roe, ses voet, zeve duym nieuwe straet, voor zijne huijsinge ende

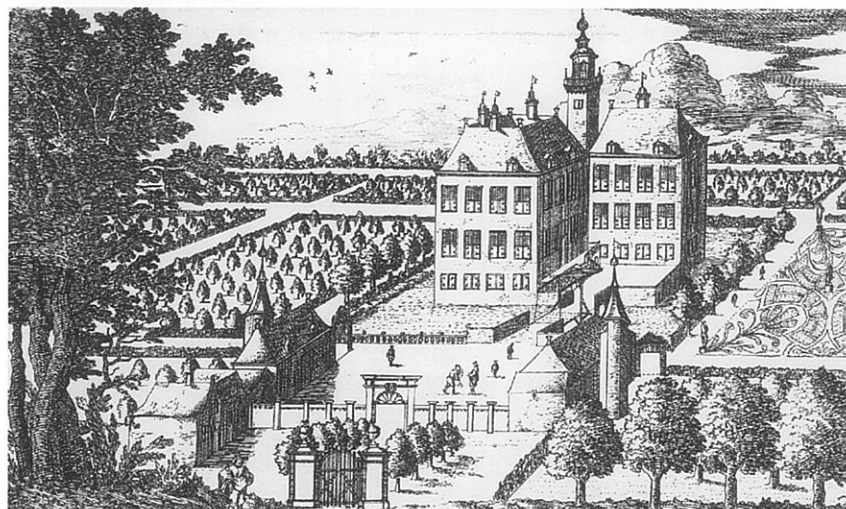
erve, staende ende gelegen aen de noordzijde van de heere-straat." Bezit in Voorburg brengt dus niet alleen plezier en vermaak, maar ook kosten mee, veel kosten. Naast de hiervoor ge-

noemde, eenmalige kosten, zijn er ook bedragen die ieder jaar opnieuw moesten worden betaald voor het bezit in Voorburg. Zo moet Constantijn jaarlijks erfpacht betalen aan de hofstede De Werve, twintig stuivers over de grond die hij van Jacob van Adrichem had gekocht en tien stuivers over het stalhuis met bijbehorend erf, verkregen van Cornelis Claesz. Nestman. De bedragen staan ook vermeld in de leenregisters van De Werve. De pastorie en de kerk van Voorburg hebben ook recht op een jaarlijks bedrag (een 'rente') over het stuk grond afkomstig van Van Adrichem: "noch drie gulden 'sjaers

renten toecomende de Pastorie tot Voorburch en noch een rente van dertich stuivers 'sjaers toecomende de Kercke aldaer", vermeldt de aankoopakte uit 1639 van bedoeld stuk grond. De door Constantijn later gekochte kleinere stukken grond zijn elk belast met "de helft van een rente van vijff gulden vijff stuivers 'sjaers (...)" toecomende 't oude Gasthuys tot Delff'. In zijn 'Staat en Administratie der Goederen' berekent de precieze Constantijn dat hij aldus aan erfpacht en renten in totaal 11 gulden 3 stuivers en 2 penningen kwijt is. Omdat 1 gulden 20 stuivers bevat, is dit omgerekend 58 stuivers en 2 penningen. Optelling van alle bedragen die in de originele akten worden genoemd, levert precies 60 stuivers op. De oorzaak van dit verschil is te vinden in de kerkelijke archieven van Voorburg. Daaruit blijkt dat Constantijn regelmatig 'korting' krijgt op het aktebedrag van 30 stuivers. Zo vermeldt de 'Rekening' van de

'Kerkmeester tot Voorburch' in 1653 "Noch ontfangen van de heere van Zulichem in plaets van Mr Jacob van Adrichem staende op sijn lant in Voorburch 30 st. Compt gecort 28 st 2 penn." De korting werd vooral gegeven als voor meerdere jaren tegelijk de rente werd betaald, wat in latere jaren regelmatig gebeurt. In zijn 'Staat en Administratie neemt Constantijn dan ook niet de 30 stuivers op maar 1 gulden, 8 stuivers en 2 penningen. Omgerekend is dat het in 1653 genoemde bedrag van 28 stuivers en 2 penningen. Dat levert in de totaaltelling precies het genoemde verschil op van 2 stuivers minder en 2 penningen meer. Uit de verpondingsregisters van Voorburg blijkt verder dat Constantijn ook een gemeentelijke belasting verschuldigd is voor het bezit van de grond. Bij de berekening van deze belasting wordt de grondoppervlakte gesteld op 4 morgen en 3 hont. Zo ontstaat een jaarlijkse 'verponding van all

Het Huis De Werve te Voorburg.

Het huis is getekend van-uit het westen, vanaf de Laan van Werve. Op de afbeelding is linksvoor het nog steeds bestaande torentje te zien.

*Gravure C. Elandts, 1668
Gemeentelijke archiefdienst
Delft*

52 *Gezicht op Voorburg vanuit het zuiden. Op de voorgrond is de Vliet afgebeeld, rechts een scheepswerf en in het midden de kerk van Voorburg. Vermoedelijk is links een gedeelte van de tuin van Hofwijck zichtbaar, met een haag aan de waterkant en een theehuisje op de hoek. Dit theehuisje is dan een van de 'glass-windowed cabinets' van Constantijn.*

*Ets C. Decker, 1667
Haags Gemeentearchief*

het Land' van 25 gulden en 8 stuivers. In zijn Staat en Administratie geeft Constantijn tussen haakjes aan dat de juiste oppervlakte in werkelijkheid bijna 6 morgen is. Wat dat betreft heeft hij dus een jaarlijks 'voordeeltje'. Ook het Mergengeldt ofte Sluysgeld wordt over 4 morgen en 3 hont berekend (dat betekent 8 gulden en 14 stuivers). Die lagere oppervlakte wordt ook gebruikt voor de berekening van de 'Impost op het Besaeyde en beplante Land'. Tenslotte vergt de 'Verponding van het huys te Hofwyck' 6 gulden en die van 'tstalhuys' 2 gulden en 18 stuivers. Vanaf 1653 moet ook worden meebetaald voor de nieuwe sluis. De voorbijvarende Kakelaers met hun commentaar hadden het toch wel goed gezien. Niet alleen de aankoop van de grond kostte goudgeld. De ieder jaar weer terugkerende lasten houden het geld voortdurend aan het rollen, jaar in en jaar uit. Het genoegen en het vermaak dat de buitenplaats opleverde zal er echter niet minder om geweest zijn.

De Oude Kerk van Voorburg was al meer dan vier eeuwen oud toen Constantijn naar Voorburg kwam. De kerk was in het begin van de 13e eeuw gebouwd op een strandwal, als het hart van het dorp, op een mooie dominerende plek bij de omringende huizen. Met haar toren wees ze de reiziger al van verre het eeuwenoude dorp Voorburg aan en de gastvrije herberg Swaensteyn. Voor het hiernamaals wees dezelfde toren met zijn hoge spits de aardse reiziger naar omhoog, naar de hemel van waar het zieleheil werd verwacht. Omdat de reformatie iets anders dacht over dat zieleheil werd in 1575 de Oude Kerk onttrokken aan de katholieke eredienst en ging over naar de hervormden en hun 'nye leer'. Die 'hervormden' noemden zichzelf toen overigens nog 'gereformeerden'. De kerk was inmiddels al flink uitgebreid. Allereerst werd eind 15de eeuw het hoge koor aangebouwd aan de oostzijde. Begin 16e eeuw vond een laatste ingrijpende uitbreiding plaats. Daarbij werd de kerk op-

nieuw vergroot door verbreding van het schip en de aanbouw van de zijbeuken. Later werden nog enkele toevoegingen aan de zuidkant aangebracht: In 1705 verrees de Coymanskapel, 60 jaar later werd het voorportaal in een opvallend eigenzinnige stijl aangebracht. Deze toevoegingen lieten echter de hoofdstructuur van de kerk intact. Constantijn heeft de Voorburgse kerk dus gekend in de omvang die het heden ten dage nog steeds heeft. Als gelovig protestant gaat hij er geregeld ter kerke. Hij heeft er een eigen kerkbank, waarvoor hij 6 gulden en 6 stuivers per jaar moet betalen. Die (nieuwe) bank wordt voor het eerst genoemd in mei 1681 in de 'Rekening van Johan van Alphen, Kerckmeester tot Voorburch': "De heere van Zulichem over de huijre van een groot nieu gestoelte (...) 6 gl 6 st" leder jaar wordt dat bedrag opnieuw genoemd. Constantijn heeft ook met eigen ogen de mooie houten preekstoel gezien die begin 17e eeuw werd gemaakt door de Voorburgse meester-timmerman Cornelis Jacobsz van Offwegen. Diezelfde preekstoel is nog steeds te bewonderen in de Voorburgse kerk. Ook de geelkoperen lezenaar met bladmotieven en drie heraldische leeuwen is daar nog te zien. Deze kansellezenaar werd in 1641 geschonken door François van Halewijn, die in datzelfde jaar kasteel De Werve kocht. Ook het nog steeds in de kerk aanwezige fraaie koorhek dateert uit de tijd van Constantijn. Het werd

in 1654 vervaardigd door de eerder genoemde Cornelis Jacobszn van Offwegen. Een kerkorgel had de kerk van Voorburg nog niet in de 17e eeuw en dat zal Constantijn wel zeer hebben gespeten. Daardoor stond de gemeentezang geheel onder aanvoering van een voorzanger. Dat levert niet altijd een ordelijk, laat staan wel-luidend resultaat op. De muzikale Constantijn ergert zich daar zeer aan. Dus schrijft hij in 1641 een nogal geruchtmakend geschrift over deze kwestie onder de titel: 'Gebruyck of ongebruyck van 't orgel inde Kercken der Vereenighde Nederlanden.' Daarin toont hij zich een warm voorstander van het gebruik van het orgel tijdens de eredienst, zodat de gemeentezang ordelijk en wel-luidender zou verlopen. Veel van zijn gereformeerde geloofsgenoten namen hem dit niet in dank af. Zij zagen in het orgel een 'paapsche' invloed. Met name de bejaarde Hagenaar Jan Jansz. Calckman haalt fel uit naar Constantijn in een geschriftje met de venijnige titel 'Antidotum' (tegen-gif). Daarin wordt in tamelijk platvloerse bewoordingen Constantijn duchtig de geestelijke oren gewassen. Constantijn geeft Calckman echter trefzeker een koekje van eigen deeg met de nuchtere opmerking dat de man duidelijk een letter teveel in zijn naam heeft. Dat daarmee de derde letter wordt bedoeld, zal een ieder duidelijk zijn. Het orgel-geschrift van Constantijn heeft in Voorburg blijkbaar onvoldoende indruk gemaakt. Het duurt nog

tot 1803 voordat daar een orgel in gebruik wordt genomen.

Dat Hofwijck handig dicht bij de kerk van Voorburg ligt, blijkt in 1644. Zwager David le Leu de Wilhem schrijft op 28 september van dat jaar een brief aan Constantijn, die op dat moment op veldtocht is in de buurt van Sas van Gent. Hij schrijft Constantijn dat nicht Constantia Boudaen a.s. Zondag te Voorburg getrouwd zal worden. "Zij is van plan, dan op uw Hofwyck te gaan slapen", voegt hij er aan toe [Worp 3713]. Zwager vermoedt dat dit plannetje afkomstig is van haar zus, de mooie Suzanne. Of de logeerpartij op Hofwijck inderdaad is doorgegaan, vermeldt de geschiedenis niet. Evenmin is bekend of Constantijn deze, in zijn afwezigheid georganiseerde gastvrijheid, op prijs heeft gesteld. Hoe dan ook, de 18-jarige Constantia trouwde in de Voorburgse kerk. Dat geschiedde 'met de handschoen' aangezien de bruidegom, de veel oudere François Caron, op Java verbleef in dienst der Oost-Indische Compagnie. Constantia vertrok uiteindelijk naar haar man in Indië, samen met haar zus Suzanne, die daar ook een echtgenoot vond.

In 1636 was in Voorburg beroepen dominee Jacobus van Oosterwijck. Tot zijn emeritaat in 1666 bedient hij het Woord Gods vanaf de Voorburgse kansel. Constantijn heeft hem daar me-

nigmaal beluisterd, en met veel waardering. Hij stuurt hem op 22 september 1653 dan ook een exemplaar van zijn 'Hofwyck' met daarbij een veelzeggend gedicht waaruit die waardering spreekt:

Aen D.Oosterwijck Predicant tot Voorburgh, met mijn Hofwijck.

*Voor menigh' goede les,
die 'k niet en wil vergeten,
Ontfangt dit vuyl papier:
ghy hebt het licht te weten
Waer toe het dienen kan,
als Suycker, Zeep en kruyt
Geen peperhuys en vindt:
ick geef het daer vooruyt.*

[Constantijn in Korenbloemen]

Veel waardering heeft Constantijn ook voor Maria, de dochter van dominee Van Oosterwijck. Maria, die even godsdienstig als vrolijk was, werd een beroemd schilde-

De preekstoel met de koperen lessenaar in de Oude Kerk van Voorburg.

Foto M.G. Trapman, 1996

Benedictus (Baruch) de Spinoza.

Gravure anoniem, 1677

Haags Gemeentearchief

Bloemen in vaas.

Schildering Maria van Oosterwijck
Mauritshuis Den Haag

54

res. Zij schildert vooral bloemen en krijgt bestellingen van vele vorstelijke hoven. Haar schilderijen zijn nog steeds over heel Europa verspreid te vinden. Geen wonder dat zij snel gefortuneerd raakt. Een aardige bijzonderheid is dat zij ook haar dienstmaagd Grietje Pieters leerde schilderen. Constantijn is daar zo enthousiast over dat hij daaraan in 1677 een speciaal gedicht wijdt. In dit gedicht gebruikt hij een nogal ondeugende woordspeling. Maria was ongehuwd zodat de vergelijking met de maagd Maria en de wonderbaarlijke geboorte voor de hand ligt. Dus rijmt Constantijn dat de 'Maeghd' (Maria) door haar lessen een 'Dienstmaeghd heeft gebaert' die bijna net zo wonderlijk mooi kan schilderen als Maria zelf. De eerste regels van het gedicht luiden als volgt:

*Ons' aardighe Vriendinn',
de selzam' Oosterwijck,
Bij dien wij geen' gelyck
en kennen, haers gelyck,
Doet daeglix wonderen
noijt hoogh genoegh te schatten,
een van die wonderen,
by niemand licht te vatten,
Is, dat de Maeghd een' Maeghd,
een Dienstmaeght heeft gebaert,
En van den vaet-doeck af,
van Bessem en van Haerd
Soo schielick aengequeeckt
en leeren oosterwijcken,
Dats' Oosterwijcks Pinceel
alleen bestaet te wijcken.*

[Constantijn 1677 in verzameling Worp]

Kort na het emeritaat van dominee Van Oosterijck in 1666, ontstaat er in Voorburg grote beroering over de benoeming van een nieuwe predikant. In Voorburg woont op dat moment de bekende wijsgeer Baruch de Spinoza, op een kamer aan de Kerklaan bij meester-schilder Tydeman. Spinoza behoort tot de minder rechtzinnige gereformeerden en weet verschillende Voorburgers, waaronder ook Tydeman mee te slepen in een poging de Zeeuwse predikant Van der Wiele benoemd te krijgen als nieuwe zieleherder. De rechtzinnig-gereformeerden weten die poging echter te verhinderen. Daarbij vliegen de heftigste verwijten over en weer. Spinoza laat zich met zijn vurige welsprekendheid daarbij niet onbetuigd. Kwam het door dit kerkelijke gekrakeel dat Constantijn en zijn twee oudste zonen werden geattendeerd op de aanwezigheid van Spinoza in Voorburg? Ze hebben allemaal

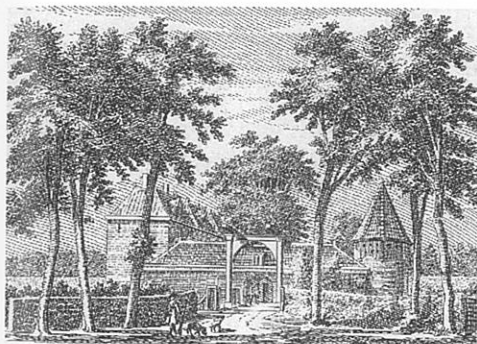
een bijzondere interesse gemeenschappelijk: lenzenslijpen, en het zoeken naar methoden om lenzen te verbeteren. Ook op Hofwijck worden door de gebroeders Huygens lenzen geslepen. Uit enkele brieven die de broers Constantijn en Christiaan elkaar schrijven in de periode dat

Spinoza in Voorburg woont (1664-1670) blijkt dat er contact geweest is, in ieder geval tussen de broers en Spinoza. In die correspondentie, die de broers in keurig Frans voeren, wordt Spinoza 'de Jood van Voorburg' genoemd. Christiaan, die in april 1666 naar Parijs was vertrokken, schrijft van daaruit op 14 oktober 1667 aan zijn broer dat hij zich nog steeds de kleine lenzen herinnert die de 'Jood van Voorburg' in zijn microscopen toepaste. Die lenzen waren bewonderenswaardig geslepen, ofschoon niet over het hele glas. Wanneer Spinoza door zou gaan met het slijpen van grotere lenzen moet Constantijn vooral terugschrijven hoe hij daarin slaagt. In een brief van 9 december 1667 vraagt Christiaan ongeduldig aan broer Constantijn hoever hij gevorderd is met de microscopie en of hij nog iets gehoord heeft over wat 'onze Jood' uitvoert. Helaas zijn de antwoordbrieven van Constantijn niet bewaard gebleven.

Of ook vader Constantijn in Voorburg persoonlijk contact heeft gehad met Spinoza en of laatstgenoemde Hofwijck heeft bezocht, is moeilijker vast te stellen. Waarschijnlijk is het wel, zeer waarschijnlijk zelfs.

Zoon Constantijn is er de oorzaak van dat ook een andere Voorburgse familie in beeld komt. Waar en wanneer Constantijn junior Suzanne Rijckaert precies heeft ontmoet, is onduidelijk. Hij ging al jarenlang met 'Santje' om voordat hij in 1668 met haar in

het huwelijk treedt. Niet iedereen in de familie is daar enthousiast over. Broer Christiaan heeft zo zijn bedenkingen en zeker de aange trouwde familie Doublet op Clingendael. De vader van de bruid, Jacob Rijckaert, was wel rijk maar niet 'deftig'. Hij had immers geen ambtelijke loopbaan en had zijn rijkdom verkregen door de handel in specerijen. Weliswaar was zijn vrouw Constantia Bartolotti van goede komaf, maar dat was toch niet echt voldoende compensatie. Ook de aankoop door Jacob van hofstede De Loo op 15 januari 1656 hielp weinig

om de waardering te doen toenemen. Die andere vriendin van Constantijn, Isabella Dedel, zou een veel betere keuze zijn. Belle-tje zoals zij werd genoemd, was bovendien de dochter van een goede vriend van vader Constantijn. Vader Constantijn trekt zich echter van al die bezwaren en familieroddels niets aan. Hij gaat vaak eten bij de Rijckaerts als hij op Hofwijck is. Die gastvrijheid waardeert hij zeer. Op 29 oktober 1656 schrijft hij daarover op Hofwijck een gedicht met waarderende woorden voor de vrouw des huizes. In de naam Rijckaert ziet hij vooral de letters 'aerdich'. Daarin schuilt de ware rijkdom!

Aen me vrouw Rijckaert

(...)

*De rest en schijnt schier niet
besonders*

*Bij een gerief dat Hofwijck heeft;
Dat die der still en eenigh leeft,
En bij goe Bueren in het zuijden,
En bij Rijck-aerdich slagh van
Luyden*

*Ten westen van syn' wildernis
Van lydelick geselschap is,
Noch voor betaelen noch voor
borghen*

*Noch voor de keucken heeft te
sorgen;*

*Want, soo hij maer eens deerlijck
siet,*

Hy raeckt 'er aende kost om niet.

Hofwijck, 29.Oct

[Constantijn 1656, uitgave Worp]

Dat Santje uiteindelijk toch trouwde met Constantijn junior was een dubbeltje op zijn kant. De bruidegom kon maar niet kiezen. Waarschijnlijk heeft vader Constantijn uiteindelijk de knoop

doorgehakt voor zijn weifelende zoon. Dat gebeurde nadat zoon Constantijn zijn vriendin Belletje zwanger had gemaakt. Toen was de maat vol. Trouwen met een zwangere bruid was uit den boze, dus werd het definitief Santje. En zo werden, dankzij die 17e-eeuwse logica, de Rijckaerts toch aangetrouwde familie. Het jonge echtpaar trekt in bij vader Constantijn in het grote huis aan het Plein. Dat kwam goed uit, want kort daarna vertrok tante Catharine Sweers voorgoed naar Breda. Vanaf het overlijden van Constantijns vrouw Suzanna had zij nauwgezet het huishouden van Constantijn bestuurd. Santje kon dus mooi haar huishoudelijke besturingstaken overnemen. Tante Sweers mocht na 31 jaar toegewijde dienst gaan genieten van een welverdiende rust.

***Het Huis De Loo
onder Voorburg.***

*Gravure H. Spielman
naar A. de Haan, 1738
Collectie auteur*

***Maria van Oosterwijck
(1630-1693).***

*Schildering W. Vaillant
Rijksmuseum Amsterdam*

**Santje, de vrouw van
Constantijn jr, op Hofwijck.**
Tekening Constantijn Huygens jr,
7 augustus 1669
Staatliche Museen Preussischer
Kulturbezitz Berlin

56

**Constantijn jr op Hofwijck
met links zijn moeij, tante
Catharine Sweers.**
Tekening J. de Bisschop
Rijksmuseum Amsterdam

Weinig rust zal de tuinlieden en
tuinopzichters van Constantijns
Hofwijck zijn gegund. De tuinop-
zichter, ook wel hortulanus of
hovenier genoemd, bewoonde in
Voorburg het 'stallhuysken' dat
Constantijn indertijd van Nest-
man had gekocht, naast zijn over-
tuin. In het gedicht Hofwyck
noemde Constantijn al Jan Maert-
sen die in de boot springt om vis
te vangen voor het bezoek. Ge-
zien de tijd waarin het gedicht
werd geschreven, 1650-1651,
moet daarmee wel Jan Maertensz
zijn bedoeld die hij in 1650 als
tuinopzichter had gecontracteerd.
Dat wij zo goed zijn geïnformeerd
over de namen van de tuinlieden
is te danken aan de eerderge-
noemde 'Staat en Administratie'.
Daarin heeft Constantijn nauw-
keurig zijn hoveniers genoteerd.
De bedoelde regels zeggen het
volgende:
"Over het onderhout vande
Plantage op Hofwyck, hebb ick

met Job Corn. Smael gecontract.t
als te sien is by het Contract by
dese papieren leggende, in dato
den 7.e May 1641."
"Den 22. May 1645 hebb ick het
onderhoudt van Hofwyck, Huys,
Plantage &c. besteedt aen Alb.
Verschouw, Gerichtsode, op de

Conditien begrepen in het Con-
tract daarvan zynde, voor 250 gl.
'sjaers, boven de wooninghe, ofte
Huere van het stallhuysken, ge-
kocht, als voorn. van Cornelis
Claesz Nestman." In de kantlijn
schrijft Constantijn de volledige
naam "Albrecht Verschouw"
"Sedert hy Verschouw overleden
zynde, hebben dezelve conditien
gecontinueert met syne Schoon-
sone Laurens Pauwelsz de Kleine,
mede nu Gerichtsode."
"De letste Reken. die my Laurens
de Kleine heeft gedaen is gesloten
ende voldaan den April 1650.
Zynde by my in syn' plaats aen-
genomen Jan Maertensz, op de
conditien daarvan tusschen ons
gearresteert ende gaet desselfs
dienst in met het begin van maert
1650."
Uit de namen blijkt dat Constan-
tijn niet de eersten de besten
benoemt als hoveniers van Hof-
wijck. Albrecht Verschouw was
gerechtsode, die het financieel
duidelijk voor de wind ging. Hij
huwde een dochter van de
Voorburgse schepen Cornelis
Jasperszn Rotteveel en kocht in
1635 het huis Vossenburch. Dat
fraaie huis staat nog steeds in de
Herestraat. In 1636 koopt hij een
groter huis, het buitenhuis Zijder-
vliet, naast Vreugd en Rust. In mei
1645 wordt hij hortulanus op
Hofwijck, tot zijn overlijden op
4 februari 1646. Hij wordt begraven
in de kerk van Voorburg. Zijn
grafsteen is daar nog aanwezig
met het opschrift "Hier leyt be-
graven Aelbrecht Aelbrechtse
Verschouw sterf den 4 februari
Anno 1646".

Een andere hovenier, Laurens (Louwtje) de Kleine is nogal voortvarend. Dat blijkt uit een vermanend rijm dat Constantijn over hem schrijft. Uiteraard is er weer een aardige woordspeling.

Thuynmans straf.

*Mijn tuynman had mijn Elst
sijn waschelixe tacken,
Gewaerschout noch gelast,
begonnen af te hacken:
My docht het was wat stout:
Hoe gaet dat, seid'ick, Louwtje,
Kapt ghy mijn eighen hout
En op uw eighen houtje!*

[Constantijn in Korenbloemen]

Jan Maertensz is ook niet van de eenvoudigste stand. Hij is waarschijnlijk dezelfde die in het aankoopcontract van de grond voor Hofwijck in 1639 en 1640 wordt genoemd als schepen van Voorburg. Wanneer hij enkele jaren na zijn benoeming, in 1654 overlijdt, blijkt de grote waardering voor hem in het volgende grafdicht dat Constantijn op 8 november voor hem op Hofwijck schrijft.

Grafschrift in voor-raat.

*All sprack 't geen levend mensch,
de Boomen souden 'tseggen:
Hier light Ian Maertensz,
niet daer hij hoort te leggen;
Te weten, daer hij lagh
en wroette nacht en dagh,
Op Hofwijck, daer syn hert,
eer 't stierf, begraven lagh.*

[Constantijn in Korenbloemen]

Het is overigens opmerkelijk hoe snel al die tuinlieden na hun aanstelling overleden zijn. De laatste tuinman van Constantijn die we kennen, heet Carel van den Busche. Van hem is vooral zijn sterfdatum bekend. Constantijn

tekent op 28 september 1680 in zijn dagboek aan dat zijn 'hortulanus' Van den Busche overleden is. Ook voor hem is er een grafdicht:

Grafschrift van Carel vanden Busche

*Hier light mijn Hovenier,
daer valt niet af te seggen
Als dat hij Carel hiet,
en dat hij stram en oud
Soo lang Voorburgher aerd
doorwroet heeft en doorklout,
Dat hijder bij en in heeft
moeten blijven leggen.*

[Constantijn 1680, uitgave Worp]

Na een groot aantal jaren blijkt dat toch niet iedereen in Voorburg even gelukkig is met de aanwezigheid van het bomenparadijsje Hofwijck. Aan de Lijtweg vlak naast de overtuin van Hofwijck staat de korenmolen. De molenaar zal met toenemende zorg hebben gezien hoe de bomen van Hofwijck hoger en hoger werden. Die molen staat op oude kaarten al getekend en wordt ook genoemd in een erfpachtsbrief van 30 september 1511. Bedoelde brief kwam opnieuw op tafel toen Constantijn blijkbaar nalatig was in het tijdig betalen van de erfpacht aan de eigenaar van De Werve. In de 'insinuatie tot betaling' die op 22 april 1659 aan Constantijn werd gestuurd, wordt de inhoud van deze pachtbrief aangehaald. Daarin staat ook de molen vermeld: "Erfpachtsbrief van een stuk land, groot 11 hont, (...) behorende tot den huize van Werve of Voorburgh, belend ten westen Dirck Jan Bakker, nage-

De grafsteen van Aelbrecht Verschouw in de Oude Kerk van Voorburg. Het koorhek loopt dwars over de steen en scheidt het grafschrift van het wapen erboven.

Foto M.G. Trapman, 1996

meld, ten zuiden de Vliet, aan het noordeinde 'de Lytwegh' bij den molen, ten oosten het land en erve van Jacob van Mathenes, gebruikt wordende door Andries Hendricxsz. gegeven door Jacob van Mathenesse aan Dirck Backer, tegen een canon van 20 stuivers jaarlijks, verschijnende op Voor- schoter- en Valkenburger mark- ten." Jacob van Mathenes was in 1511 de eigenaar van De Werve. Verderop komt de molen nog- maals ter sprake wanneer gezegd wordt dat bij de erfpacht de voorwaarde geldt, dat, indien de Lytwegh bij de molen "gestopt ofte bij iemenden beleth ofte te niet gedaen wort" Jacob van Mathenes en zijn rechtsopvolgers een overpad zullen hebben over het voorgemelde in erfpacht ge- geven erf tot aan de Heerwech, en wel aan de westzijde van dat erf waar de Hoflaan lag. Ook in het Boelhuisboek van Voorburg wordt de molen vermeld. Daarin is in 1667 te lezen dat Arij Louw- rens de Cleyne als lasthebber "hennip" verkoopt "te velde staende op verschgeyden partyjen

Zuidwestwaerd Hoef* aen Hoef,
en Voorburghs Ambachts-heeren,
En Delft, haer vaste vest,
daer hondert molens keeren,
En tuijgen watt'er meels
tot soo veel monden hoort,
Daer van men 't straet-gerucht
schier binnen Hofwijck hoort.

[Constantijn in Hofwyck]

*Hoef=hoeve

Iedere keer weer is het vallen van de avond op Hofwijck voor Constantijn een bijzonder moment. De nachtelijke hemel boven Voorburg heeft voor hem een onweerstaanbare bekooring. Daar kan de mooiste dag niet tegenop. Hij wil niet naar binnen voordat hij de andere hemelkaars, de maan, heeft gezien. En hij wacht op het verschijnen van de sterren die mooier boven Voorburg flonkeren naarmate de nacht donkerder wordt. Herinnert die flonkering hem nog steeds aan die ene Sterre die steeds verder weg schijnt, naarmate de jaren klimmen? Hoopt hij dat het moment genaderd is, dat hij met haar, samen als twee sterren mag zweven in het eeuwig licht, zoals hij kort na haar dood dichtte? Jammer dat de klok van Voorburg alweer tien uur slaat en het de hoogste tijd is voor de nachtrust.

**Betreckt mij d'avond uer,
en kan ick mij niet pijnen
Om onder dack te gaen
voor dat de Sterren schijnen.
En all de wonderen
van 'theerlicke gesicht,
Als d'ander keers verschijnt
op 't ondergaende licht,
Die tijd verveelt mij min**

Voorburg met de korenmolens. Rechts van de molen staat de Oude Kerk met daarnaast de nieuwe Franse Kerk die in 1726 wordt gebouwd. De oude Molenaar die langs dit kerkje loopt, wordt al snel omgedoopt tot het Franse slop. Veel buitenplaats-eigenaren verkiezen de 'elegante' Franse preek boven de ellenlange monologen in de Hervormde kerk.

Tekening naar A. de Haan in Atlas Schoemaker, 1730 Koninklijk Oudheidkundig Genootschap Amsterdam

lant gelegen op de landen behorende aende huijse van Werve bij den dorpe van Voorburch". Genoemd wordt o.a. "t lant gelegen ten Noorden de Coormolen welck gebruyckt is geweest bij Cornelis van der Aa". Aanvankelijk was de molen aan de Lytwegh gunstig gelegen. De wind kwam meestal uit de westhoek en daar was een open vlakte van wei- en teelland. Juist aan die kant bouwde Constantijn zijn Hofwijck met het grote bos vol hoge bomen. Dat moest op den duur wel fataal worden voor de windvang van de molen. Om aan alle problemen een eind te maken geeft François van Halewijn, heer van De Werve, op 13 juli 1683 toestemming voor de bouw van een nieuwe korenmolens. Als motivering wordt aangegeven dat de be-

staande molen niet meer boven de bomen uitkomt en dus geen of te weinig wind vangt. Nog tot 1912 heeft de nieuwe hoge korenmolens bij de Zwartelaan onbelemmerd zijn diensten vervuld. Constantijn zwijgt overigens in alle talen over de Voorburgse molens. Toch moet hij regelmatig langs de molens bij de Trekvliet en de molen aan de Lijtwegh zijn gereden. Wel noemt hij, wanneer hij weer eens over de Vliet en over de weilanden uitkijkt, zuidwestwaards richting Delft, de tientallen molens die daar 'keeren' d.w.z. draaien. Die getuigen van de grote hoeveelheid meel die nodig is om al die monden te voeden. Dat zijn zoveel monden dat het straatgerucht dat ze voortbrengen, bijna op Hofwijck is te horen.

*dan all de dagh der dagen;
En 'tspiijt mij dat de Clock
van Voorburch heeft geslagen
Twee slagen meer als Acht (...)*

[Constantijn in Hofwyck]

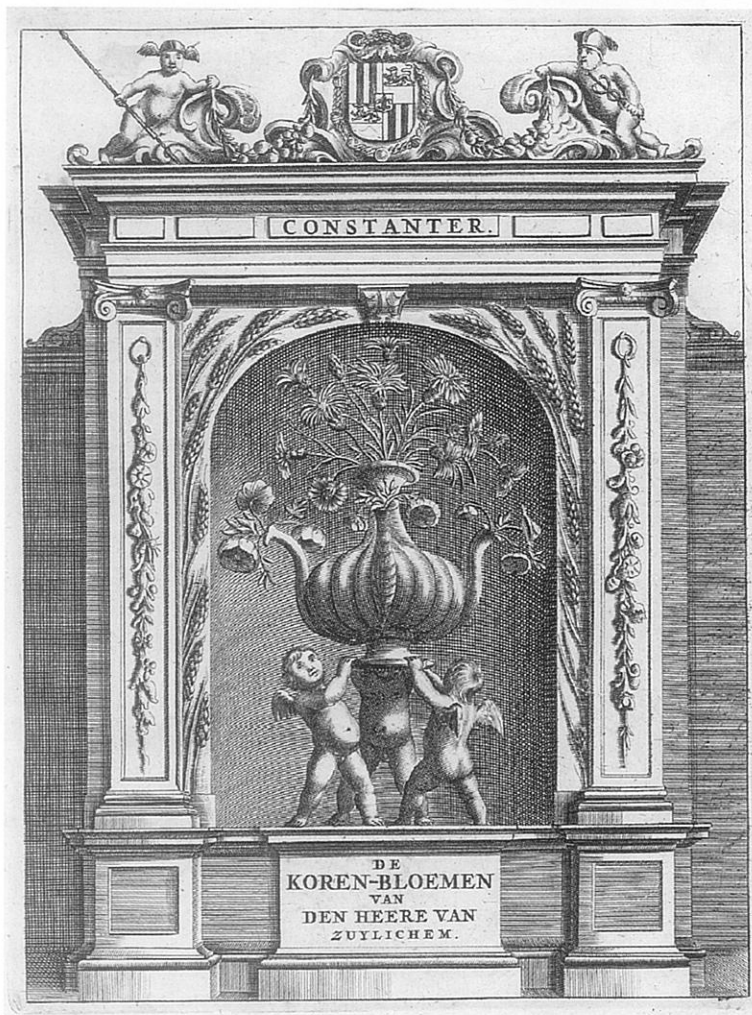
De torenklok van Voorburg die Constantijn geregeld hoort, werd in 1439 van een uurwerk voorzien. Dat was een duur jaar voor de kerk want tegelijk moest ook de toren met lood worden bekleed. Om al die kosten te kunnen betalen, werden diverse jaarrenten verkocht. Ze staan keurig opgetekend in het 'Memo-riboec van Voirburch' met de toevoeging "vercoft om dat uuyrwerck mede te betalen". In 1564 scheurde de grootste klok en viel naar beneden. Omdat de kleine klok toch al steeds uit de toon viel met de andere, lieten de kerkmeesters tegelijk maar twee nieuwe klokken gieten. Constantijn moet dus bijna honderd jaar later torenklokken hebben gehoord die goed met elkaar harmonieerden. Dat geluid herinnert Constantijn niet alleen aan de tijd maar ook aan het dorp Voorburg, waar die toren zo fraai in het middelpunt staat. Vol waardering spreekt hij daarbij zelfs een enkele keer over het 'stadje' Voorburg. Tevreden over de gastvrijheid en de fraaie omgeving die dit stadje aan de Vliet hem en zijn Hofwijck schenkt, geeft hij Voorburg het grootst mogelijke compliment in zijn gedicht Hofwyck. Daarin noemt hij Voorburg "een dorp dat geen gelijk en kent" kortom een dorp zonder weerga!

Hofwijck, een paradijs voor komende generaties

Op 55-jarige leeftijd wist Constantijn het al. Van uitstel komt geen afstel. "Mijn sterven weet ick met lang leeven niet te weeren", schreef hij dichterlijk in 1651. De dood is zelfs met een lang leven niet tegen te houden. Maar wat zou er na zijn dood van zijn dierbare Hofwijck terecht komen? Zouden zijn erfgenamen met een zelfde liefde en piëteit omgaan met het buiten en met de bomen? Constantijn wist toen nog niet dat hij de hoge leeftijd van 90 jaar en enkele maanden zou bereiken. Eerst zouden er nog

45 levensjaren volgen waarin hijzelf zijn Hofwijck kon koesteren. Het zouden in meerdere opzichten 45 actieve jaren worden.

In 1651 was Constantijn officieel benoemd tot Raad en Rekenmeester van de nog minderjarige Willem III. Die functie brengt veel werk mee en betekent weer veel reizen. Ondanks die grote werkdruk gaat de stroom literaire producties gestaag door. Allemaal hoogtepunten. Hofwyck wordt in 1653 gepubliceerd. Kort daarna komt het blijspel Trijntje Cornelis gereed, maar dat wordt pas in 1657 in gedrukte vorm uitgege-

Titelblad Korenbloemen.
Boven de boog is de Latijnse naam van Constantijn te lezen: Constanter. Daarboven prijkt het familiewapen.
Gravure 1658
Collectie auteur

Constantijn Huygens ca. 1657
*Gravure C. de Visscher
 naar Christiaan Huygens
 Collectie auteur*

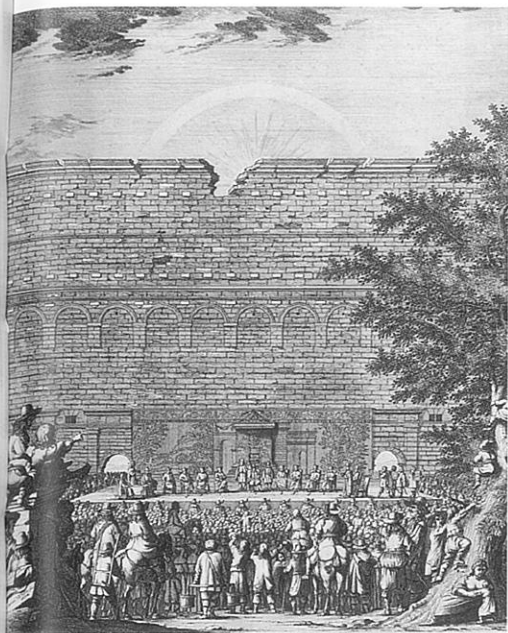
**Amalia Margaretha van
 Brederode (1626-1663).**
*Schildering G. van Honthorst
 Rijksdienst Beeldende Kunst*

ven. Diverse gereformeerde broeders protesteren tegen het vrijmoedige karakter van dit blijspel. Desondanks wordt het een groot succes, zodat spoedig een tweede druk volgt. Een ander topstuk vormt de bundel Korenbloemen, die in 1658 het licht ziet. Het is een verzamelbundel van 'Nederlandsche Gedichten van Constantin Huygens, Ridder; Heere van Zuylichem, Zeelhem, ende Monickeland; Eerste Raad ende Rekenmeester van S.Hoocheit den Heere Prince van Orange', aldus het trotse titelblad. De bundel wordt opgesierd met een mooie titelprent en een fraai portret van Constantijn, getekend door zoon Christiaan. Constantijn schrijft een bijzonder gedicht op

de titelprent. Daarin noemt hij zijn ijver voor de gemeenschap met de versregel "Ick heb voor Lant en Kerck Standvastelick gesweet". Dat woord standvastelick staat er niet toevallig. Het is de Hollandse vertaling van de Latijnse naam waarmee hij zichzelf vaak sierde: 'Constanter'. Als Constanter heeft hij voor volk en vaderland het 'broodnodige koren gezaaid'. Tussen dat koren bloeien ineens als ongenode gasten, honderden korenbloemen, schijnbaar node-loos. Maar het zijn juist die korenbloemen die vrolijkheid, kleur en glans geven aan de tarwe van zijn arbeid. Zo bloeien ook zijn gedichten op, haast vanzelf, vanuit de 'ledighe uren' temidden van zijn noeste arbeid. Zo succesvol als zijn verzen zijn, zo problematisch verlopen de pogingen van Constantijn om een passende betrekking te vinden voor zijn zonen. Veel contacten leggen en onderhouden is daartoe een noodzakelijke bezigheid. Het zal een van de voornaamste redenen voor Constantijn zijn geweest om in die tijd toe te treden tot de 'Ordre de l'union de la Joye'. Deze Orde was opgericht door Amalia Margaretha van Brederode om in de onrust en onzekerheid van het stadhouderloze tijdperk de somberheid te verdrijven met vrolijkheid, dichtkunst, dans en muziek. Amalia had in 1655 na het overlijden van haar vader het grote huis geërfd op de hoek van het Korte Voorhout en de Lange Houtstraat. In dat huis had haar

schatrijke vader eertijds uitbundige en spraakmakende feesten gegeven die dagenlang duurden. Met haar 'Orde van de Vrolijkheid' wil Amalia Margaretha die traditie voortzetten. Iedereen die in Den Haag belangrijk was, mocht toetreden. Constantijn maakt van zijn intrede een complete grap door zich te presenteren als 'het knechtje van de koksjongen'. Nu was een koksjongen in Constantijns dagen zo'n beetje het laagst denkbare op de maatschappelijke ladder. Daar nog een knechtje van was vrijwel onbestaanbaar. Door zich aan te dienen als zo'n onmogelijk knechtje moet Constantijn wel een onbedaarlijke lachlust hebben opgewekt bij de Ordeleden. Toch heeft het allemaal niet veel geholpen. Zelfs vrienden die Constantijn vaak in moeilijke momenten had geholpen, lieten het volledig

afweten bij het vinden van een goede baan voor Constantijn junior en Christiaan. Tot zijn bittere teleurstelling ondervindt Constantijn ook geen enkele medewerking van prinses Amalia, de voogdes over de nog steeds minderjarige Willem III. Toch was hij een van de weinigen geweest die haar belangen op de meest uitzichtloze momenten trouw had verdedigd. Pas toen haar kleinzoon Willem III in 1672 meerderjarig werd, kwam er een keer ten goede. In 1660 treedt Constantijns enige dochter Suzanne in het huwelijk met haar neef Philips Doublet. Constantijn vindt dat een zeer gelukkige keuze. De bruiloft in en rondom het grote huis op het Plein is een waar spektakel dat door Constantijn uitvoerig en smeugig wordt beschreven. Een jaar later neemt Constantijn

voor langere tijd afscheid van Den Haag en Hofwijck. Hij wordt naar Frankrijk gestuurd. De Franse koning had het prinsdom Orange in bezit genomen. Daarmee eigende hij zich ook de tolgelden en de belastingopbrengsten toe die van oudsher naar het Hollandse Huis van Oranje hoorden te vloeien. Pas na enkele jaren moeizaam onderhandelen wordt in 1665 Orange teruggeven, dankzij de kundige diplomatie van Constantijn. De Franse bezettingstroepen vertrekken en Constantijn wordt als een held in Orange binnengehaald. Op de terugtocht naar Holland bezoekt Constantijn als toerist vele steden. Op zijn verjaardag, 4 september 1665, bevindt hij zich in de buurt van Freiburg. Daar dicht hij enkele verzen, vol melancholie en levensmoeheid.

Op mijnen geboort-dagh.

*Noch eens September,
en noch eens die vierde dagh
Die mij verschijnen sagh!
Hoe veel Septembers, Heer,
en hoe veel' vierde dagen
Wilt ghij mij noch verdragen?
(...)*

*Wat wacht ick meer op aerd,
waerom en scheid' ick niet?
'K wacht, Heer,
dat ghij 'tgebiedt.*

[Constantijn in Korenbloemen]

De volgende maand is hij weer terug in Den Haag, en liggen er nog 22 levensjaren voor hem. Ook dat worden jaren afwisselend vol vreugde en vol verdriet. Maar steeds ook vol vitaliteit, tot op hoge leeftijd, hoewel de jicht later heftiger wordt.

Veel vreugde zal hem de opening van 'de Zeestraat' hebben gegeven, een weg van Den Haag dwars door de duinen naar Scheveningen. Jaren geleden had Constantijn al een ontwerp gemaakt voor die belangrijke verbinding. Kort na zijn triomfantelijke terugkeer uit Frankrijk wordt dat plan eindelijk realiteit. Een verdrietig moment is het overlijden van zijn zuster Constantia. Zij was de moeder van de kleine Constance, die indertijd zo aardig had geschreven dat de kersen en aalbessen Hofwijck zo mooi rood kleurden. Vader, David le Leu de Wilhem was al eerder overleden. Constantijn junior heeft in zijn huwelijksjaar 1668 nog steeds geen betrekking. Voorlopig blijft hij dan ook met zijn vrouw Suzanne Rijckaert inwonen in het grote huis aan het Plein. Hij besteedt veel tijd aan de tekenkunst, sa-

Constantijn Huygens tijdens de 'Eed van getrouwicheit' door de ingezetenen van Orange op 7 mei 1665.

Op de verhoging voor de oude Romeinse muur zit Constantijn en het parlement van Orange. Tijdens de plechtigheid doet zich een bijzonder natuurverschijnsel voor: een zonnekrans verschijnt hoog in de lucht boven de muur, 'schijnende de voorbode te wezen van een gelukkig succes over deselve actie'.

*Ets I. de Visscher
naar P. Post, 1665
Atlas van Stolk Rotterdam*

*Constantia Huygens
(1602-1667).*

*Schildering A. de Vries
Huygensmuseum Hofwijck*

Constantijn Huygens ca. 1672
Gravure A. Blotelingh
 naar C. Netscher
 Haags Gemeentearchief

62

men met Jan de Bisschop. Christiaan was in 1666 naar Parijs vertrokken. Daar kreeg hij een jaargeld van de Franse koning met de bedoeling de spil te worden van een Academie van Wetenschappen.

In 1669, kort voor zijn verjaardag, trakteert Constantijn zichzelf op een bijzonder najaarsreisje. Hij laat de merries ('Meeren') voor zijn wagen spannen om enkele dagen in de wijde omgeving rond te rijden. Belangstellend bekijkt hij hoe anderen hun geld hebben besteed aan bomen en huizen.

Uitwandeling (...) 1669.

Twee Meeren voor mijn Coets,
 twee Knechts, een Hond, een Luijt;
 Met die onnoos'le sleep
 trock ick ten huysen uijt,
 Als Kijcker; en uijt lust
 om hier en daer te spieden,
 Wat wel, en wat niet wel,
 by kloecke en slechte lieden

*Te weghe was gebracht,
 in 'tspillen van haer Geld
 Aen Boomen in der Aerd,
 of Steen op Steen gestelt.*

[Constantijn in Korenbloemen]

Tijdens het reisje bezoekt Constantijn diverse bekenden, en bekijkt vanuit zijn koets Haarlem en Amsterdam. In Amsterdam was het overigens niet toegestaan om zomaar in een koets door de stad te rijden. Constantijn krijgt echter van de burgemeester voor twee dagen een bijzondere vergunning. Uiteindelijk keert Constantijn via Amersfoort en Utrecht weer terug. Hij is maar wat blij als hij de Voorburgse Vliet en Hofwijck weer nadert ('naeck'). Want waar hij ook heengaat, en wat voor fraais hij ook heeft gezien, Hofwijck blijft onvergelijkbaar.

*Naeckt' ick mijn' lieve Vliet,
 en liet mij 'snachts genoeghen
 Met Hofwijcks klein verblijf,*

*en met den Haegh daerna,
 Die 'ck altoos, waer ick loop,
 vind' sonder wederga.*

[Constantijn in Korenbloemen]

Zo is hij op de dag van zijn verjaardag weer terug op Hofwijck. Daar maakt hij ook op 1 december het gedicht af over zijn belevenissen tijdens zijn 'uitwandeling' en zijn terugkeer op Hofwijck. Langdurige rust is Constantijn nog steeds niet gegund. In 1670 reist hij met prins Willem III naar Engeland. Het lukt Constantijn eindelijk na 11 maanden soebatten iets mee te krijgen van de bruidsschat die 30 jaar geleden was afgesproken voor Willems moeder Maria Stuart. Tijdens een moeizame, stormachtige terugtocht dicht Constantijn op zee 'Oogentroost aen de vrouw van St. Anneland'. Het zijn troostrijke woorden voor zuster Geertruyd, die langzaam blind wordt. Dan

volgt het jaar 1672. Dat jaar staat in de vaderlandse geschiedenis te boek als 'het rampjaar'. Holland raakt in oorlog met Engeland, Frankrijk, Munster en Keulen. Maar er is een geluk bij een ongeluk: prins Willem III wordt meerderjarig. Hij wordt direct benoemd tot kapitein-generaal van het leger. De bejaarde Constantijn is onder de velen die hem komen feliciteren. Het wordt voor Constantijn een moment van dubbele voldoening. Want de prins heeft een verras-

Geertruyd Huygens
 (1599-1680).

Geertruyd huwde in 1632
Philips Doublet. Dit portret
toont Geertruyd als weduwe op
latere leeftijd. In haar linker-
hand toont zij een horloge als
teken van het verstrijken van het
leven. Links achter haar is
Vader Tijd afgebeeld. Zij over-
lijdt op 4 juni 1680.

Schildering C. Netscher, 1668
Foto Iconografisch Bureau
Den Haag

sing: hij deelt Constantijn persoonlijk mee dat zijn oudste zoon benoemd is tot zijn secretaris. Zoon Constantijn kan in 1672 direct als secretaris met Willem III op oorlogspad. Hoewel de 75-jarige vader Constantijn vindt dat hij nu eindelijk wel rust heeft verdiend, wil de jonge prins hem toch ook mee hebben. Zijn grote ervaring is onmisbaar. Toch wel gestreeld verblijft Constantijn enkele maanden bij de gevechtslinies. Holland en de prins houden zich uiteindelijk staande. Rampjaar 1672 is ook het jaar waarin de bundel 'Korenbloemen' een tweede druk beleeft, aanzienlijk vermeerderd met tientallen grote en kleinere verzen. In hetzelfde jaar krijgt ook zoon Lodewijk eindelijk een betrekking. Prins Willem benoemt hem tot Drossaert van Gorcum en het land van Arkel. Het blijkt een

functie waarin Lodewijk zo slecht functioneert dat hij zelfs na enkele jaren tijdelijk geschorst wordt. In 1674 huwt Lodewijk Jacoba Teding van Berkhout. Op 18 maart 1677 vertegenwoordigt de hoogbejaarde, maar krasse Constantijn de prins in Amsterdam bij de begrafenisplechtigheid van Michiel de Ruyter. Hij loopt direct achter de baar, aan het hoofd van een stoet met vele hoogwaardigheidsbekleders. Hij is terecht trots op zijn uithoudingsvermogen. Tevreden noteert hij dat zeker 50 afgevaardigden, die veel jonger waren dan hij, zich bij hem hadden beklaagd over grote vermoeidheid.

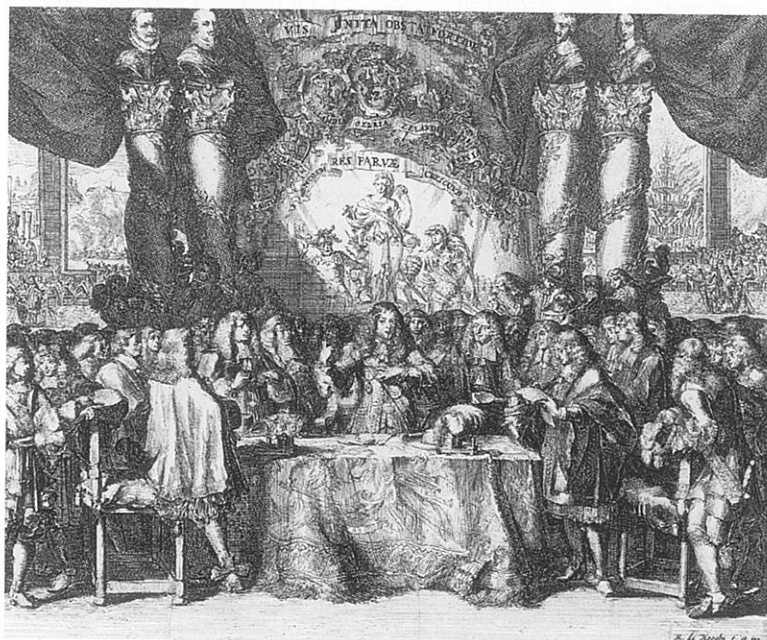
Onvermoeibaar gaat ook het dichtwerk door. Temidden van vele grote en kleine verzen legt hij in 1678 zijn levenservaringen vast in Latijnse verzen 'De Vita

*Constantijn Huygens ca. 1672.
Schildering C. Netscher
Rijksmuseum Amsterdam*

63

Propria'. Het staat vol levenslessen die vooral zijn bedoeld voor zijn kinderen. Ook het bruiloftsgedicht op het huwelijk van prins Willem III met zijn nicht Mary Stuart is door Constantijn in het Latijn geschreven. Voor de koning van Frankrijk was dat echter wat lastig lezen. Die wilde het daarom speciaal in het Frans vertaald zien. Constantijn vindt dat een hele eer en is daar uiteraard apetrots op. In 1680 wordt het weer stil in het grote huis aan het Plein. Zoon Constantijn verhuist met vrouw Suzanne en hun zoontje, Tientje. Doordat ze een grote erfenis hebben gekregen kunnen ze zich een eigen huis permitteren. De Haagse roddelaars spreken er schande van, maar vader Constantijn heeft er alle begrip voor. Bovendien zijn ze dichtbij gaan wonen. En vervelen doet hij zich nog steeds niet, hij heeft Hof-

*De verheffing van Willem III
tot kapitein-generaal.
Op de vier zuilen achter Willem
III kijken zijn voorvaderen toe:
Willem van Oranje, Maurits,
Frederik Hendrik en Willem II.
Ets R. de Hooghe, 1672
Haags Gemeentearchief*

wijck. Daar gaat hij steeds vaker heen, en zit daar aan de Vliet in zijn uitzit of in een van zijn tuinhuisjes. Hij verblijft daar tevreden als een echte kluizenaar. Het is in deze tijd dat hij zijn laatste grote gedicht schrijft. Geen wonder dat hij dat gedicht de titel 'Cluyswerck' meegeeft. Ook nu weer speelt zijn buitenplaats in Voorburg daarin een hoofdrol. Hofwijck krijgt zelfs de eer toebedeeld de oorzaak te zijn van Constantijns lange leven.

*Hofwijcker Heerlickeit,
het prachtige Casteel,
De woeste wildernis van eicken,
hoogh en veel,
De Masten steil en recht,
om schepen uijt te rusten,
De levende Rivier
langs mijn' bevaren kusten,
Mijn' dobbel
wederzyds gestichte water-Cluijs,
Mijn' Vischmarckt sonder geld,
mijn Nachtegael-gedruijs,
Die locken mij slincks om,
die helpen mij lang leven,
En van soo grooten gunst
alleen Hem d' eere geven*

[Constantijn in Cluyswerck]

Al dat gezeur over de zieligheid van het alleen-zijn ('Eenicheit') moet ook maar eens ophouden.

Natuurlijk kent het alleen-zijn eenzame momenten, maar die wegen lang niet op tegen de vele positieve kanten.

*Maer, hoor ick, Eenicheit
vergalt all dat vermaken,
Want, segtmen, Eenicheit is Armoe.*

Die soo spraken

*En hebben niet verstaen
hoe wel een besigh man*

*Die Armoe rijckelijck
te boven komen kan.*

*En dat d' Eensame,
met sijn selven niet verlegen
Een' besigh' Eensaemheit
houdt voor een' soeten zegen.*

[Constantijn in Cluyswerck]

De jaren vliegen voort. Hoe vaak zou Constantijn op Hofwijck hebben teruggedacht aan zijn vrienden en bekenden die hem nu vrijwel allemaal waren ontvallen? Hooft stierf al in 1647, Maria Tesselshade in 1649, Jan van Brosterhuisen een jaar later, Jacob van Campen in 1657, Pieter Post in 1669, gevolgd door Jacob Westerbaen in 1670. Constantijns enig overgebleven zus Geertruyd stierf in 1680. Hun broer, zusters, schoonzus en zwagers waren haar al voorgegaan. In 1681 komt Christiaan weer naar Den Haag om in het huis aan het Plein van zijn zoveelste ziekteperiode te herstellen. Hij zou door alle politieke omwentelingen in Frankrijk daarheen niet meer terugkeren. Zo krijgt Constantijn toch weer gezelschap in het grote lege huis in Den Haag, en nog wel van zijn alom bewonderde geleerde zoon, bovendien de meest muzikale van allemaal.

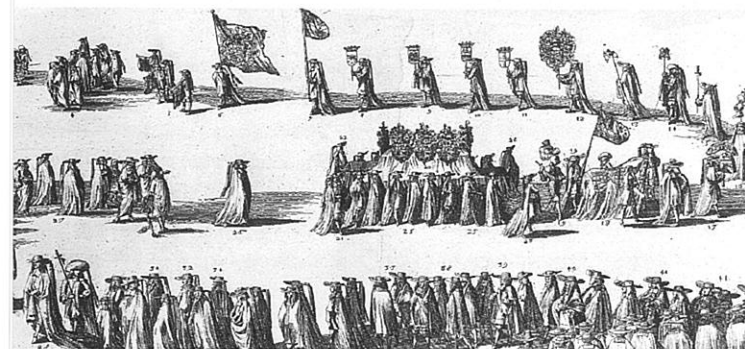
Veel plezier beleeft Constantijn in zijn laatste levensjaren van de dieren. De nachtegale zingen op Hofwijck nog steeds het hoogste lied. Nestelende vogeltjes mogen zijn 'Cluijs' Hofwijck met alle liefde gebruiken als behuizing. Er is nu immers ruimte genoeg. En zoals Constantijn in Hofwijck wijkt van het hof, zo wijken de vogeltjes het storende lawaai van Den Haag. Wat Hofwijck is voor Constantijn is Stoorwijck voor de vogels.

*Aen kleine vogeltjens die
buijten tuschen mijne venster-
ramen in quamen nestelen.
Komt in, onnooseltjens;
u is niet op te leggen,
Waerom m' u leven
en Huijsvesting soud ontsseggen.
Ick leve kinderloos,
brengt of broeyt d' uw hierin,
Mijn Cluijs is ruijm genoegh
voor u en all 'tgesinn.
Ick segg 't u beck aen beck,
(want ghij en kont niet lesen)
Dat Hofwijck is voor mij,
sal voor u Stoorwijck wesen.
Hofw. 4. Majj.*

[Constantijn 1681, uitgave Worp]

In diezelfde tijd wandelt Constantijn op Hofwijck vaak in gezelschap van zijn levenslustige hondje. Gekscherend heeft hij het diertje de toepasselijke naam 'Geckje' gegeven. Hoe vaak zal hij niet gelachen hebben om de malles capriolen die het diertje ongetwijfeld kon uithalen. Tot zijn grote verdriet gaat Geckje in oktober 1682 dood. Hoe sterk gehecht Constantijn was aan het beestje blijkt uit de twee bewogen grafgedichten die hij schrijft.

*grafenisstoet van Michiel
Ruyter.
De 80-jarige Constantijn is de
vuur in het midden met lange
s en rouwboed, die op korte
stand achter de baar loopt.
Detail gravure 1672
van Stolk Rotterdam*

De wereld zou er niet slechter van worden als al die grote gekken zouden doodvallen en zijn kleine Geckje nog zou leven. Hij heeft zijn Geckje vast een mooi plekje gegeven in de aarde van Hofwijck, waar ze zoveel tijd samen doorbrachten.

Myn Geckies grafschrift

Dit is mijn Hondjes Graf:

Ick segger niet meer af,

Als dat ick wenschten

(en de Werld waer niet bedurven)

Dat mijn klein Geckje leefde

en all' de groote sturven

Hofw. 25. Oct.

[Constantijn 1682, uitgave Worp]

Ook in het tweede gedicht wenst hij dat hij zijn kleine Geckje uit de dood kon doen opstaan. Grote gekken zijn er genoeg in deze wereld, maar van die ene kleine is er geen tweede te vinden.

Klein Geckje light hier in:

wat gaev' ick groote Gecken,

Waer 't doenlijck, om

het uijt den dooden op te wecken!

Want van de grooten

is 'tgetal oneindelijck;

Maer, mijn schoon Geckje lief,

waer vind'ick uws gelijk?

Hofw. 26. Oct.

[Constantijn 1682, uitgave Worp]

In oktober 1682 schrijft Constantijn zijn testament, eigenhandig op dun ongezegeld papier, negen bladzijden vol. Het opmerkelijk vaste handschrift verraadt op geen enkele manier de hoge leeftijd van de schrijver. De verdeling van de nalatenschap staat in het teken van de genegenheid voor zijn kinderen, die hem allen even dierbaar zijn. Omdat zoon Philips

al in 1657 was overleden, zijn op dit moment nog vier kinderen in leven. "Myne vier kinderen Constantin, Christiaen, Lodewijck ende Susanne Huygens heb ick alle even lief, dienvolgende verstaen ende ordonnere ick by desen mynen uystersten Wille dat syluyden (...) inde erffnisse van het myne gelyckelijck sullen hebben te deelen (...)" Alvorens het geheel verdeeld wordt, krijgt de ongehuwd ('ongehylickt') gebleven Christiaen wel eerst iets extra's "dewyle hy alleen tot noch toe onghylickt is gebleven, ende ick syne getrouwde Broeders ende Suster respectie van Houwelyx Goed, omtrent ter gelycker waerde hebbe versien, neffens de onkosten van haer uytsettingen, daer tegen hy niet sonderling en heeft genoten, ende sich daerenboven veele jaeren buyten mynen last ende op syn eighen gewin heeft onderhouden (...)" Ook Lodewijck krijgt een extraatje. Dat is onder andere een pleister op de wonde van "de schadelycke onlusten, ongelucken, ongelycken ende wederwaardigheden die hem inde functie van het Drostamp van Gorcum syn overgekomen" Veel bezittingen worden afzonderlijk geregeld. Het huis op het Plein moet het liefst in de familie blijven "ter eere van my ende Sal" myne Lieve Huysvrouw, die het te samen gebouwt hebben, ende den Haghe daermede niet ontciert". Maar als de erfgenamen daar de voorkeur aan geven mag het ook verhuurd of verkocht worden. De bijzondere verzameling boeken en hand-

schriften gaan naar de literaire Constantijn junior, de muziekboeken en composities naar de muzikale Christiaen. Overige boeken, prenten, instrumenten en andere zaken worden verdeeld over de drie broers via loting. De meest gedetailleerde aandacht van het testament gaat echter uit naar het geliefde Hofwijck, twee bladzijden lang (zie bijlage 2). Om het voortbestaan van Hofwijck veilig te stellen bepaalt Constantijn dat Hofwijck in de familie moet blijven. Het wordt daarom het gemeenschappelijk eigendom van de drie broers. Constantijn regelt nauwgezet wie er concreet gebruik van mag maken ('possessione ende het vruchtgebruick'). De oudste als eerste, na diens overlijden de tweede, dan de derde. Daarna komen in een soortgelijke volgorde de kleinzoons aan de beurt. In onderling overleg mag echter van de aangegeven volgorde worden afgeweken. Niets van Hofwijck mag echter worden verkocht of verhuurd. Om het onderhoud van het buiten veilig te stellen wordt een 'obligatie' uit de nalatenschap afgezonderd. Uit de rente-opbrengsten van die obligatie kunnen dan een hovenier en de onderhoudskosten worden betaald. Zeer nadrukkelijk schrijft Constantijn voor dat de bezitter van Hofwijck (de posses) het bos en in het bijzonder de Eikenbomen zorgvuldig moet onderhouden. "Endtelick sal de posses" in der tyd het Bosch op Hofwyck ende insonderheyt de Eiken Boomen sorgvuldigh hebben te cultiveren ende onderhou-

Willem III (1650-1702).
Mary Stuart (1662-1695).
Schilderingen W. Wissing
Rijksdienst Beeldende Kunst

den, ende tot haere volkome perfectie laten opwassen." Ook de kerk van Voorburg wordt niet vergeten: "Aen de Diaconien van de kercken in s'Graevenhaeghe ende tot Voorburch maecke ende legatere ick in masse eens de somme van vyftien hondert guldens, ter discrete distributie van myne gesamentlycke Erfgenaemen." Voor de dienstboden is er aan het eind van het testament tenslotte eveneens een mooi bedrag. De laatste gedachten in het testament zijn voor de kinderen en de kleinkinderen: "Waer mede in Gods naeme desen mynen uystersten Wille sluytende, bevele ick alle de voorsz. myne lieve kinderen ende kindskinderen in syne heylighe hoede, begeerende dat sy alle de voorsz. vredelyck onder den andere ende sonder admissie van eenige Advocaten oft siergelyck sullen hebben te achtervolgen, schoon in desen eenighe formaliteiten soudon moghen syn geomitteert". Uit deze laatste zin blijkt dat Constantijn zich bewust is van het feit dat zijn eigenhandig geschreven testament niet aan alle formaliteiten voldoet. Desondanks rekent hij er op dat zijn kinderen en kleinkinderen zijn laatste wil zullen respecteren en uitvoeren "dewijl het een besloten Testament inter liberos is van een aller haerlyuden oprecht en hartelyck liefhebbende Vaeder, die het aldus met syn eigen hand geschreven ende geteekent heeft in s' Gravenhaeghe den 2e Octob. 1682 C. Huygens v. Z."

In zijn laatste levensjaren bewijst Constantijn het Huis van Oranje nog een nuttige dienst. Hij inventariseert alle boeken die de prins van Oranje hadden verzameld vanaf Willem I. Hij brengt ze overal vandaan bij elkaar, rangschikt en beschrijft ze. Najaar 1686 voltooit hij de catalogus. Het zijn ook de jaren dat Constantijn veel genoeg beleeft aan zijn plezierige contacten met Mary Stuart, de echtgenote van Willem III. Dat zal hem veel deugd hebben gedaan na de onheuse behandeling door de inmiddels overleden prinses Amalia. Het allerlaatste gedicht dat Constantijn heeft geschreven is aan Mary gewijd. Het dateert van maart 1687. In dat gedicht zinspeelt Constantijn op de Engelse kroon, de kroon voor Mary. Het was een profetisch gedicht dat een jaar later in 1688 realiteit werd. Toen staken Willem en Mary over naar Engeland en gaven daarmee het startschot voor de Glorious Revolution. Maar op dat moment was Con-

stantijn al overleden. Eind 1684 had hij zijn laatste verjaardagsgedicht geschreven, vooruitlopend op zijn 89e verjaardag. Daarin wenst hij zijn kinderen toe:

***Dat uwe levens voll
de mijne sal belooopen,
Soo dat ghij in witt Haer,
en witter dan ick droegh,
Mooght seggen, als ick segg,
Komt, Heere, 'tis genoegh.***

[Constantijn 1684, uitgave Worp]

Goede vrijdag, 28 maart 1687, is de dag waarop het sterven van Christus wordt herdacht. Het is de dag waarop de steen rolde voor het graf van Jezus, om kort daarna met Zijn opstanding op Pasen weer weg te rollen als een 'gesteen ten leven'. De dood verscheen maar is ook meteen weer overwonnen en voorbij ('verbij'). Het wordt de dag waarop eindelijk de grootste wens van Constantijn in vervulling gaat. Dat is een wens die hij heel zijn leven heeft meegedragen, diep in zijn hart, koesterend vanaf het moment dat zijn Sterre in 1637 stierf. Met die wens eindigde hij in dat-

zelfde jaar het gedicht dat hij verwijfeld schreef op de dood van Sterre: "Kom dood, en bevrijd mij snel (korts) van de koorts (Cortsen). Ik wil verenigd met mijn Sterre, samen zweven in het hemelse licht". Hij heeft er 50 jaar op moeten wachten. Toen was het zover. Goede vrijdag 1687.

Op de doot van Sterre

*Of droom ick, en is't nacht, of is mijn' Sterr verdwenen?
Ick waeck, en 'tis hoogh dagh, en sie mijn' Sterre niet.
O Hemelen, die my haer aengesicht verbiedt,
Spreekt menschen tael, en seght, waer is mijn' Sterre henen:
Den Hemel slaet geluyt, ick hoor hem door mijn' Stenen,
En seght, mijn' Sterre staet in 't heilighe gebiet
Daer sy de Godheit, daer de Godheit haer besiet,
En, voeght het lacchen daer, belacht mijn ydel weenen.
Nu, Doot, nu snick, meteen verschenen en verby,
Nu doorgangh van een' steen, van een gesteen ten leven,
Dun schutsel, staet naerby; 'K sal 't u te danck vergeven;
Komt, Dood, en maeckt my korts van dese Cortsen vry:
'K verlangh in 't eewigh licht te samen te sien sweven
Mijn Heil, mijn Lief, mijn lijf, mijn God, mijn' Sterr, en my.*

[Constantijn in Dagh-werck]

Constantijn Huygens ca. 1686

Zwarte kunst prent A. Blotelingh

naar B. Vaillant

Haags Gemeentearchief

Kort na Pasen wordt Constantijn begraven in de Grote Kerk van Den Haag. Een "Staetsie van 14 à 15 Rouwkoetsen, verligt door veele Flambouwen" brengt hem naar zijn laatste rustplaats, naast zijn Sterre, eindelijk met haar verenigd in de eeuwigheid.

De Grote of St. Jacobskerk van Den Haag.

De kerk is afgebeeld vanaf de zuidzijde. De ets wordt gemaakt enkele jaren nadat Constantijn in deze kerk werd begraven. Kort achter de kerk loopt de Nobelstraat, de straat waar Constantijn in 1596 werd geboren.

Ets D. Marot de Jonge, ca. 1697

Haags Gemeentearchief

Constantijn Huygens in Den Haag

een hoveling in de hofstad

zwarte oude plafondbalken vormt een passende omlijsting voor het bochtige Oude Molstraatje waarvan de verstilde middeleeuwse contouren in de mistige verte steeds vager worden en tenslotte geheel verdwijnen. Maar met iedere stap die ik zet, schuift de nevel een stukje op, zodat al die mooie huisjes van de Oude Molstraat stuk voor stuk te voorschijn komen om direct daarna weer achter mij te vervagen. De ijle geel omfloerste straatlampen lijken echte gaslantaarns. Zo'n mistig decor doet mij altijd denken aan een verhaal met Sherlock Holmes, en zo voel ik mij ook.

Mijn voettocht is immers ook een speurtocht, een tocht op zoek naar de precieze plek waar bijna 400 jaar geleden op woensdag 4 september 1596 Constantijn Huygens werd geboren, als tweede zoon van vader Christiaan Huygens en moeder Susanna Hoefnagel. Dat die plek hier dichtbij ergens in de Nobelstraat moet liggen, was al langer bekend. Maar waar precies, dat bleef een raadsel. Tot kort geleden het jaarboekje van 'Die Haghe' onthulde dat Nobelstraat nummer 16 de geboorteplek van Constantijn moet zijn geweest. De tweede straat rechts is de

Het geboortehuis in de Nobelstraat (1596-1599)

[Huidige locatie: Nobelstraat 16.]

Mijn voettocht was begonnen in de vroege ochtendschemer, een stille zondagmorgen in september. Het licht van de dageraad aarzelt in de dichte ochtendnevel die als een mistige herfstwade de smalle steegjes van de oude Haagse binnenstad nog nauwer doet lijken. Ik sta bij de oude Koningspoort in de Molenstraat, naast de tuin aan de achterzijde van het Paleis Noordeinde. In die paleistuin heeft Constantijn Huygens vaak gewandeld met Louise de Coligny, de weduwe van de vermoorde Vader des Vaderlands. Die Koningspoort met zijn

68

*Christiaan Huygens
(1551-1624).*

*Zwarte kunst prent A. Blotelingh,
eind 17e eeuw*

Haags Gemeentearchief

*Den Haag, begin 17e eeuw.
In het midden loopt de Nobel-
straat. Aan het linkereinde
daarvan is het nog steeds aan-
wezige 'drieboekje' met woon-
huizen zichtbaar. Daaronder
lag het Weeshuis. Rechts van dit
Weeshuis ligt een blokje van
twee huizen, waarvan het linker
met de tuin en uitpad naar de
Grote Kerk, het geboortehuis
van Constantijn is.*

*Plattegrond C. Bos
en J.J. van Harn, 1616
Collectie R. Jongepier*

Nobelstraat. De dichte nevel kan nauwelijks verhullen hoe vernietigend de tand des tijds heeft geknaagd aan de linkerkant. Daar staat dus nu alleen nog maar recente bouw. Rechts zijn wel de oude huizen gebleven, zoals het fraaie Venduehuis met het pleintje en de leibomen er voor. Erg lang blijkt de Nobelstraat niet te zijn en nog steeds heb ik nummer 16 niet gevonden. Plotseling, kort na de doorsteek over de Prinsestraat, splitst de Nobelstraat zich in tweeën en sta ik volslagen onverwacht voor een schilderachtig groepje stokoude huisjes dat zo maar als een middeleeuws pleintje midden in de Nobelstraat staat. De huisjes leunen in een driehoek tegen elkaar, als onafscheidelijke wapenbroeders, samen de eeuwenoude sfeer verdedigend tegen de oprukkende hoogbouw erachter en ernaast. Terwijl ik vol verbazing toekijk, wacht mij een tweede verrassing. Enkele meters voor dit pleintje zie ik ineens aan de linkerkant Nobelstraat nummer 16. Hier is dus de gezochte geboorteplek van de beroemde Constantijn Huygens. Constantijn, de spitsvondige dichter in vele talen, die zijn leven lang minitieuws opschreef wat hij zag, deed en dacht. Constantijn, de begaafde componist van 800 muziekstukken, die voortreffelijk de knieviool, luit, theorb, gitaar, orgel en klavecimbel bespeelde. Constantijn ook, die er veel toe heeft bijgedragen dat het orgel in de kerkdienst werd toegestaan ter ondersteuning van de gemeentezang. Constantijn, de

**Susanna Hoefnagel
(1561-1633).**

*Schildering M. van Miereveld
Frans Halsmuseum Haarlem*

opmerkelijke kunstkenner die als een van de eersten het talent van Rembrandt ontdekte. Constantijn, de ijverige secretaris, de Raad en Rekenmeester van drie Oranjes, die als 'Constanter' standvastig het vaderland en het Oranjehuis meer dan 60 jaar diende. Constantijn, de bekwame diplomaat die vele toonaangevende tijdgenoten in Holland en elders in Europa persoonlijk kende en daarmee correspondeerde. Constantijn, de vooruitstrevende opvoeder en de vader van de minstens zo beroemde Christiaan,

de befaamde natuurkundige, wiskundige, astronoom en uitvinder. Constantijn, de veelzijdige calvinist en humanist, een hoofdrolspeler in de cultuur van onze boeiende Gouden Eeuw. Constantijn, de originele schepper van een uitzonderlijke buitenplaats in Voorburg waarin huis en tuin een lofzang uitbeeldden op de harmonie van mens en kosmos. Constantijn, de hoveling die een bevlogen hovenier werd.

Maar wat ik deze nevelige zondagmorgen zie, brengt mij in één

klap weer terug in de koude realiteit van 1995. Want nummer 16 blijkt slechts een nummerplaatje op de 20e-eeuwse rode bakstenen van de achtergevel van het Haagse postkantoor, gebouwd in de jaren 50 van onze eeuw. Die achtergevel heeft de geboorteplaats van Constantijn volledig opgeslokt en weggevaagd. Dus geen mooi 16e-eeuws huis als monument voor die gedenkwaardige geboorte, zelfs geen inscriptie ter herdenking. Slechts een klein driehoekig monumentje van oude huisjes als herinnering aan de sfeer van eeuwen terug. Een monumentje dat in steen nog altijd het uitzicht gevangen houdt dat de kleine Constantijn wellicht ooit heeft gezien vanuit zijn geboortehuis.

Dat geboortehuis had vader Christiaan indertijd gehuurd van de Haagse burgemeester jonker Aernt Bolle. Aernt Bolle bezat drie naast elkaar gelegen panden in de Nobelstraat. Over dat geboortehuis en over Bolle vertelt Constantijn later een aardige anekdote. Toen zijn moeder nog van hem zwanger was, wandelde zij op zekere dag in de tuin achter hun huis in de Nobelstraat. Vanuit die tuin zag zij door de heg hoe buurman Bolle bezig was honingraten te halen uit zijn bijenkorven. Toen zij een stukje honing van hem aangereikt kreeg, voelde moeder de kleine nog ongeborn Constantijn bewegen. Geen wonder dat Constantijn later zo'n zoetekauw werd. Het geboortehuis is overigens de kleine Constantijn bijna noodlottig gewor-

den. In een onlangs teruggevoonden manuscript beschrijft vader Christiaan hoe de anderhalf jaar oude Constantijn die alleen met zijn iets oudere broertje Maurits bij de brandende haard aan het spelen was "deur die ijseren kering gevallen zynde bij nae int vyer quam, maurisken wesende nu twee jaer ende een halff oft daerby, by mij syn vader, crytende loopen int salet daer ick aen flerecijn kranck lach, genoegh te kennen ghevende al crytende, sonder noch te connen spreken dat zyn breurken Constantineken bij 't vyer in noot was." Constantijn zelf vertelt in zijn latere, in het

Latijn geschreven levensbeschrijving*, hoe hij, achttien maanden oud, zijn hoofd stak door de ijzeren tralies die rond het brandende vuur ('vyer') waren aangebracht. Omdat hij zijn hoofd niet meer kon terugtrekken ontstond een levensbedreigende situatie. Het kordate hulpgeroep van broertje Maurits en de snelle reactie van vader, die toevallig thuis met reumatiek ('flerecijn') op bed lag, redde ternauwernood zijn leven. Waarschijnlijk was het ook hier in de Nobelstraat dat de twee jaar oude Constantijn zijn ouders versteld deed staan door alle 36 versregels van de Tien

De Nobelstraat 18 en 16. Het brede pand met het uithangbord is Nobelstraat 18. Links daarvan staat op nummer 16 het geboortehuis van Constantijn. Kort na deze opname werden de panden afgebroken ten behoeve van het postkantoor.

*Foto W.J. v.d. Pool, 1957
Haags Gemeentearchief*

Geboden volledig foutloos en duidelijk articulerend in het Frans na te zingen.

Mijn terugtocht loopt haast vanzelf langs alle andere Haagse plekjes waar Constantijn in zijn verdere leven heeft gewoond. Over de Plaats naar de adembenemend mooie Vijverberg met de fraaie historische gevels, langs het Voorhout met de vele hoge bomen voor de imponerende huizen, via de Houtstraat, over het statige Plein, en zo door de Poten naar het Centraal Station. Maar ook hier ontdek ik bij elke gedenkwaardige plek dat ik veel te laat ben. Geen enkel Haags huis waar Constantijn als bewoner leefde, musiceerde, dichtte en werkte was nog in originele vorm bewaard gebleven. De fraaie gevels die er later voor in de plaats gekomen waren, kunnen nauwelijks verhullen het beschamend gebrek aan piëteit voor de vroegere bewoner. Zo blijft er ter plekke niet zo veel over ter nagedachtenis. Slechts één simpele gedenksteen in een gevel, en vooral wat flarden van gedachten in het voorbijgaan, aan het vele dat zich hier in de 17e eeuw afspeelde rondom Constantijn en de zijnen. Toch waardevol genoeg om enkele van die fragmenten hieronder te noteren, als gedenkstenen in woorden.

*Voor de Hollandse vertaling van de in dit hoofdstuk geciteerde passages uit Constantijns levensbeschrijving werd gebruik gemaakt van de vertaling uit het Latijn door Dr.A.H.Kan: 'De jeugd van Constantijn Huygens door hemzelf beschreven' (1946).

Het huurhuis op de Vijverberg (1599-1613)

[Huidige locatie: onbekend.]

Omstreeks 1599 verhuist het gezin Huygens naar de Vijverberg, vader Christiaan, secretaris bij de Raad van State, moeder Susanne Hoefnagel, en hun kinderen Maurits, Constantijn en Elisabeth. Hier 'opten Vijverbergh' in een huis dat wij niet meer kennen, brengt Constantijn een groot deel van zijn jeugd door, en worden ook zijn drie jongste zusjes geboren, Geertruyd in 1599, Catharina in 1601 en als laatste, in 1602, Constantia. De bijzondere en zeer doordachte opvoeding die vooral de twee jongens krijgen, vindt dus in belangrijke mate in dit huis plaats, evenals het onderwijs in diverse leervakken.

Dit onderwijs thuis wordt gegeven door vader, moeder en door speciaal daartoe aangestelde huisleraren. Vader kiest bewust voor deze methode. Hij wil zijn kinderen niet uitleveren aan de 'onbenullige' en 'onbekwame schoolmeesters' van de openbare school die de jeugd afbeulen met onnodige ballast en die door het grote aantal hunner leerlingen zich onmogelijk voor ieder afzonderlijk kunnen inspannen. Constantijn is zijn vader levenslang dankbaar geweest voor deze bewuste keuze en de zorgvuldige verdere opvoeding. Vele passages uit zijn jeugdbeschrijving getuigen daarvan. De felle bewoordingen van afkeer voor de schoolmeesters komen uit deze beschrijving. Daarin geeft hij overigens ook het geheim aan van de doeltreffend-

heid van de onderwijsmethode van zijn vader: "Zooveel is zeker, dat ik met weinig moeite de dingen in mij heb opgenomen, waarmee gewoonlijk de jeugd heele jaren door dwaze en bekrompen schoolmeesters, wordt afgebeuld. Immers spelenderwijs werd ons die taak opgegeven en nooit met een streng gelaat." Van die leermethode 'spelenderwijs' die in het huis opten Vijverbergh wordt toegepast, geeft Constantijn vele aardige voorbeelden in zijn jeugdbeschrijving. Zo vertelt hij hoe vader en moeder bij lastige grammaticale taaloefeningen allerlei etenswaren als voorbeeld gebruiken. Daarbij nemen zij opzettelijk een zodanige volgorde dat toetjes, gebak, en soortgelijke voor de kleuters leukerste snoeperijen steeds voor het allerlaatst worden bewaard. Ook de muziekles is voor de kinderen een feest. "Het was winter en volgens de gewoonte van ons land kregen wij winterjasjes aan, waarvan de mouwen van de pols tot aan de schouder ter versiering met verguld-fluweelen knopen in een enkele rij waren afgezet." Vader, "die even geestig als verstandig was, greep de gelegenheid aan en gaf aan iedere knoop de naam van een muzieknoot, zoodat wij die zonder eenige moeite in volgorde naar boven en naar beneden konden opnoemen." Als Constantijn 6 jaar is krijgt hij vioolles. De luit leert hij bespelen op 7-jarige leeftijd. Hij blijkt zeer muzikaal en maakt zulke goede vorderingen dat hij al snel mag spelen voor

***De Vijverberg omstreeks 1600
gezien vanuit het noordoosten.***

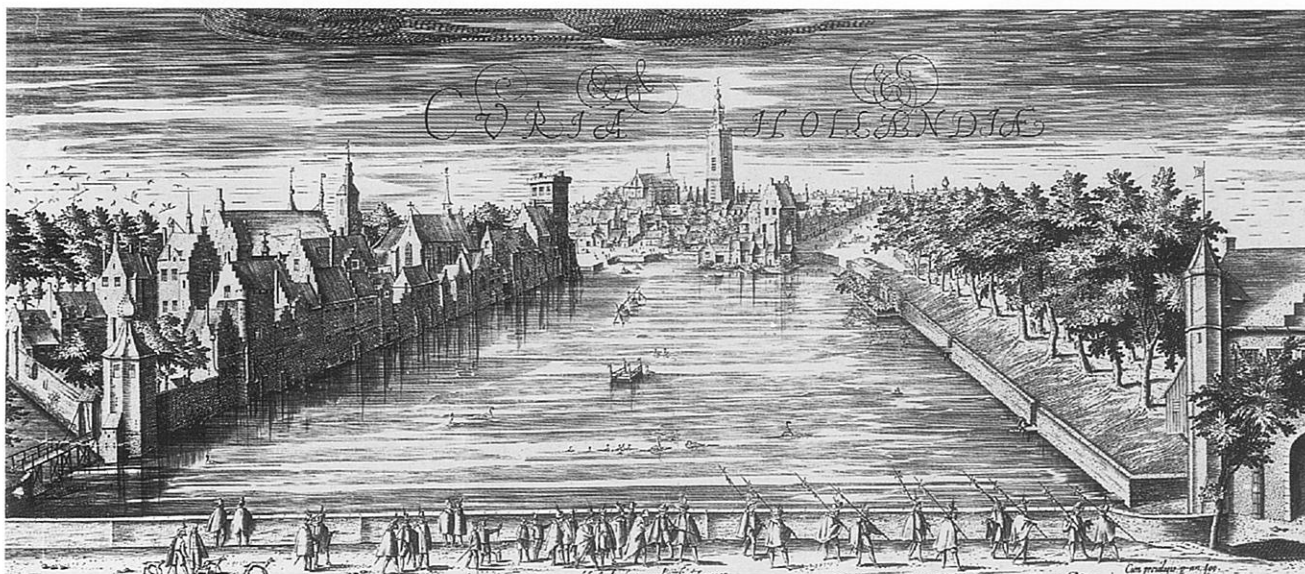
*Gravure H. Hondius
naar G. de Saen, ca. 1600
Haags Gemeentearchief*

72

gezelschappen van vooraanstaande personen. Ondertussen zijn ook de lessen in de Franse taal, de taal van het hof en de diplomatie, begonnen. Hiertoe wordt in 1604 een jongeman uit Brussel aangesteld, die aan het hof van een Franse edelman was opgevoed, en dus de taal volkomen meester was. Vader, die de jongeman als huisgenoot in zijn woning opnam "drukte hem met groote aandrang op het hart, dat hij zich geen enkel Nederlandsch woord, hoe dan ook, zou laten ontvallen, opdat wij, onnoozele knaapjes er vast van overtuigd zouden zijn, dat die vreemde man, met wien wij voortdurend moesten praten, spelen en wandelen, absoluut niets van het Nederlandsch begreep", aldus schrijft Constantijn later. Om zich tot in de hoogste kringen op een natuurlijke en elegante wijze te kunnen bewegen, krijgen de jongens al vroeg dansles. Dat levert uiter-

aard sterk berispende, maar te vergeefse reacties op van de Calvinistische geloofsgenoten van de familie. Ook het toneelspel wordt beoefend, zowel om "vrij te leeren spreken als om de verlegenheid (...) te leren overwinnen." Ook hierbij dient onnatuurlijkheid vermeden te worden. Verzen dienen voorgedragen te worden "met kalm gelaat, met gepaste stembuiging en bevallig handgebaar, niet met een gekunstelde gesticulatie, wat de gewone fout is." En zo geven de jongens thuis, in het huis aan de Vijverberg twee toneelvoorstellingen, in het Frans. Onder de toeschouwers bevindt zich als eregast Louise de Coligny, de weduwe van de vermoorde Willem van Oranje, onder wie vader Christiaan nog als 'geheimschrijver' heeft gediend. De ene avond werd een treurspel opgevoerd, waarbij broertje Maurits als Isaac de show stal en aller verwach-

tingen overtrof. De volgende avond werd een stuk met vrolijker inhoud gespeeld, en nu was het Constantijn die een spraakmakende wending aan het geheel gaf. "Ik herinner me nog dat ik met een cither in de hand en vrijwel naakt lijf Cupido heb voorgesteld en het volgende voorval, dat toen het groote gezelschap algemeen deed lachen, bleek achteraf zooveel als een voorteken geweest te zijn. Toen ik namelijk, zoals mijn rol meebracht, mijn pijlen uit mijn kokertje afschoot, die naar alle kanten vliegend hier en daar terecht kwamen, geviel het, dat ik met een daarvan de linkerkant der borst van een deftige jonge juffer raakte, wier naam ik hier welstaanshalve verzwijg, maar die toen om haar zedigheid een grote reputatie had. Naderhand, toen zij wat ouder was geworden, heeft zij niet zuinig bewijzen gegeven, dat zij, waarlijk niet tot haar voordeel,

door Amor's schicht gewond was." Als Constantijn bijna 9 jaar is beginnen de lessen Latijn. Vader helpt door zelf een uitmuntende samenvatting van de grammaticale regels te schrijven, maar ook door "ons jongetjes door een kleine beloning in klinkende munt aan te lokken, zoodat hij, wanneer hij van het hof of soms van een langere reis teruggekeerd was, dan als het ware een bepaald aantal regels dat wij opgeschoten waren, met evenveel stuivers betaalde, aldus werk honoreerend, dat wij in ons eigen belang verrichten." Ook het maken van puntdichten in het Latijn werd aangemoedigd. Enige tijd later volgen lessen in Grieks, rekenkunde, schilderkunst en tekenen. Tussendoor worden de "zittende" leervakken afgewisseld met oefeningen, die lichaam en geest verfristen: hardlopen, jagen, zwemmen, paardrijden, schermen en andere wapenexercities. Dat laatste was ook nuttig voor het geval het vaderland verdedigd zou moeten worden. Ook dat laat zien hoe de hele opvoeding zich richt op wat nuttig is voor een liefst ambtelijke loopbaan, ten dienste van volk en vaderland. Mei 1612 is een dramatische maand. Elisabeth, het oudste zusje van Constantijn, overlijdt plotseling door een acute blindedarmontsteking. Het raakt allen diep. Constantijn schrijft enkele graf-dichten in verschillende talen.

In 1613 verhuist de familie Huygens naar de Poten, waarschijnlijk omdat de huur van het huis op

de Vijverberg te hoog werd. Constantijn wijdt aan het afscheid van het oude huis enkele dichtregels in het Latijn. Het zijn bijzondere regels waaruit zijn oog voor bloemen, bomen, fruit en ander natuurschoon spreekt. Maar dat niet alleen. Constantijn schildert deze natuur als de entourage voor menselijke vreugde, gezelligheid en verdriet. Dat is een voorstelling die vaker zal terugkeren in zijn latere gedichten en die hij verderop in zijn leven concreet zal gaan uitbeelden in een door hem zelf ontworpen uitzonderlijke tuin in Voorburg.

*Vaarwel aan het huis dat
ik ga verlaten*

Eindelijk dan toch vaarwel, dierbaar huis. Vaarwel bloeiende tuin en ook jij, genoeglijke berceau (straks niet meer voor onze ogen bestemd) die, gewikkeld in de dichte verstrengeling van hop, zorgt dat Phoebus' warmte niet te heet wordt; die, zonovergoten, zo vaak hebt geluisterd naar ons gezang (met een licht geruis van bladeren als tegenstem), en naar de liefdesaffaires van Phyllis en Amaryllis. En ook jij, Thessalisch Tempedal, vaarwel nu, ik bedoel jou, jou pergola, van alle kanten omkronkeld door wijnranken en doorbuigend door de afhangende vruchten van groen getooide bomen, getuige van honderdduizend voetstappen van mij en van even zoveel duizend (zeker!) van anderen; van tijd tot tijd nat van mijn tranen, maar ook van tijd tot tijd helemaal bruisend van grappenmakerij en gelach - en ook jij, nog fraaiere rij lelies aan de

rechterkant, met de geur die je verspreidt een genot voor de wijd opengesperde neus van de wandelaar; en jullie, zoete appels peren, pruimen, die ik nu noodgedwongen achterlaat, onrijp nog; kortom-tuin, berceau, huis, idyllische plekjes; al wat jullie te bieden hebben, zeg ik met dit ene laatste woord vaarwel.

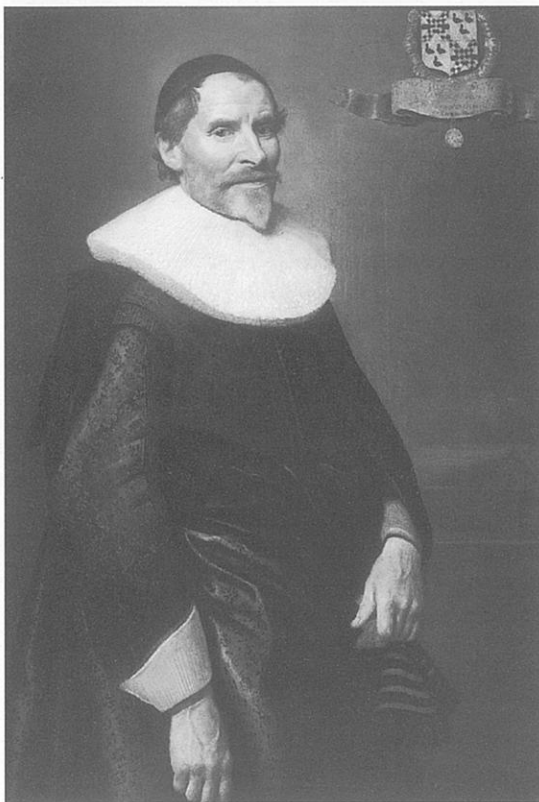
(vertaling uit het Latijn in Jaarboek 'Die Haghe' 1994).

Naar welk huis in de Poten de familie Huygens verhuisde, is niet bekend. Lang heeft de familie er niet gewoond. In 1614 verhuizen ze alweer. Dit keer naar het deftige Voorhout. Het is ook het jaar waarin Constantijn zijn eerste versregels in het Hollands opschrijft, een lofzang op de geuegten van het landelijke leven.

Twee huizen aan het Voorhout (1614-1624/1624-1627)

[Huidige locaties: Lange Voorhout 9, resp. Lange Voorhout 44.]

In 1614 wordt het huis van Mr. Pieter Boelen gehuurd. Deze woning was gelegen aan de zuidzijde van het Voorhout, oostelijk naast het huis van Cabau. In dat huis van Cabau woont de diplomaat François van Aerssen, die enige jaren later een belangrijke rol gaat spelen in het leven van Constantijn. Op dezelfde rij woont de weduwe Van Dorp met haar drie stiefdochters, waaronder Dorothea. Er gebeurt veel in deze jaren. Met zijn buurmeisje Dorothea van Dorp beleeft Constantijn in 1616 zijn eerste, overrompelende liefdesavontuur in het Haagse Bos. Dat avontuur heeft

**François van Aerssen
(1572-1641).**

*Schildering M. van Miereveld,
1636*

Rijksmuseum Amsterdam

**Het Lange Voorhout gezien naar
de Kneuterdijk.**

**Links op de voorgrond staat het
huis van Cabau, herkenbaar
aan de imponerende voorgevel
en de zijtrapgevel. Links van dit
pand staat het huis van Boelen,
dat van 1614 tot 1624 door de
familie Huygens werd bewoond.**

*Tekening J. van Call, ca. 1690
Haags Gemeentearchief*

overigens zo'n zwaar teleurstellende afloop dat Constantijn jarenlang minder vlelend over vrouwen denkt. In hetzelfde jaar gaan de broers Maurits en Constantijn rechten studeren in Leiden. Dat is praktisch met het oog op een ambtelijke loopbaan, maar vooral ook voor het leggen van nuttige contacten. Een van die studiegenoten in Leiden is Jan van Brosterhuysen. Via hem leert Constantijn jaren later Jacob van Campen kennen, de schilder-architect die als gelijkgestemde een belangrijke bondgenoot wordt bij de succesvolle pogingen van Constantijn om een nieuwe harmonieuze architectuur in Holland vorm te geven. In 1620 mag

Constantijn met zijn buurman Van Aerssen mee als secretaris van een gezantschap naar Venetië. Daar blinkt hij uit door zijn Italiaanse spreekvaardigheid. Terug in Den Haag begint Constantijn omstreeks 1621 in het ouderlijke huis aan het Voorhout zijn eerste grote dichtwerk in de Hollandse taal getiteld 'Batava Tempe, dat is 't Voor-hout van 's Gravenhage'. Constantijn bezingt hierin het zomerse Voorhout met zijn vele hoge Lindebomen. Ditmaal vormen de Lindebomen het lommerrijke decor voor het vrolijke alle-daagse Haagse leven met boeiende straattaferelen, die Constantijn op geestige wijze beschrijft. Het maakt hem meteen beroemd als dichter. De befaamde Jacob Cats is vol lof en bewondering. Een volgende diplomatenocht gaat naar Engeland, weer met zijn buurman en beschermheer Van Aerssen. Die zorgt er voor dat hij door koning Jacobus I in 1622 tot ridder wordt geslagen. Nieuwe belangrijke dichtwerken volgen. In

1624 overlijdt vader Christiaan. Moeder Susanne koopt in datzelfde jaar van Nicolaas de Voocht een kleiner huis, ook aan het Voorhout, maar nu aan de noordzijde. Zij geeft een enthousiaste beschrijving van het huis. "Ghy sult u verwonderen van de frayicheyt en massivicheyt van dat huys. Wy sullen altoos goey waer voort gelt hebben en van alle gerief een groot achter wt op den Dennewech. Stalling, hondenhuys, oock een goey camer achter by de stal, al nieu en wel gemaect, turf logy, en goet water, seer schoonen regenback, een fraey pompe, 7 deuren in een portaal dick en massif, het slootwerck off al van silver waer, schoone schoormantels (...) de salet seer fraey achter op den hof, 2 camers aen de straet; 2 keukens aen malcander, die wensten ick wel grooter."

Constantijn die tijdens de aankoop en verhuizing weer in Engeland verblijft, krijgt in het nieuwe huis een fraaie kamer.

Dorothea van Dorp, die nog steeds met hem correspondeert, schrijft daarover: "gisteren heb ick tot uwent geweest op ue camer. Als een prins soo sulje daer woonen."

De plek van dit tweede huis aan het Voorhout, waar moeder Susanne met haar kinderen in 1624 naar toe verhuist, is anno 1995 nog gemakkelijk terug te vinden. Het huis stond links van het huidige Hotel des Indes op de plaats waar nu huisnummer 44 staat. Toch is nummer 44 niet meer het originele huis van de familie Huygens. In 1827 werd dit huis ingrijpend verbouwd en kreeg het ook een andere gevel. Eind vorige eeuw, op 4 september 1896 plaatste 'die Haghe' in de gevel een eenvoudige gedenksteen met in gouden letters de inscriptie: Hier leefde en werkte Constantijn Huygens 1624-1627. Die gedenksteen is nog steeds in de gevel van nummer 44 aanwezig.

Het terugvinden van de locatie van het eerste huis aan het Voorhout is minder gemakkelijk. Toch blijkt uiteindelijk ook die plek aanwijsbaar. Immers het is bekend dat het huis van Cabau zich bevond op de plaats waar nu, op nummer 7, het voormalige Ministerie van Marine staat. Aan de oostzijde daarvan staat nummer 9. Daar moet dus het huis van Boelen hebben gestaan. Ook hier is de gevel in de loop der eeuwen, evenals die van nummer 7, ingrijpend veranderd, zodat ook hier niets meer is te zien van de

situatie uit de tijd van de Huygensfamilie.

In 1625 krijgt Constantijn eindelijk de zo lang begeerde vaste baan. Hij wordt secretaris van de stadhouder prins Frederik Hendrik. Het is het begin van 62 jaren trouwe dienst aan het Oranjenhuis. En juist op dat moment wordt Constantijn weer verliefd. Ditmaal is het serieus en trefzeker. De mooie Suzanne van Baerle uit Amsterdam is een nichtje van Constantijns moeder. En ze is niet alleen mooi maar ook begaafd en creatief. Ze spreekt Italiaans en Frans, ze heeft belangstelling voor exacte wetenschappen en ze beoefent miniatuurschilderen uit liefhebberij. Eigenlijk was het de bedoeling dat zij zou trouwen met Constantijns broer Maurits. Maar Suzanne, die een sterke eigen wil bezit, weigerde dat. Zij sloeg zelfs een huwelijksaanzoek af van de befaamde dichter Hooft. En toen uiteindelijk Constantijn verliefd op haar werd, reageerde

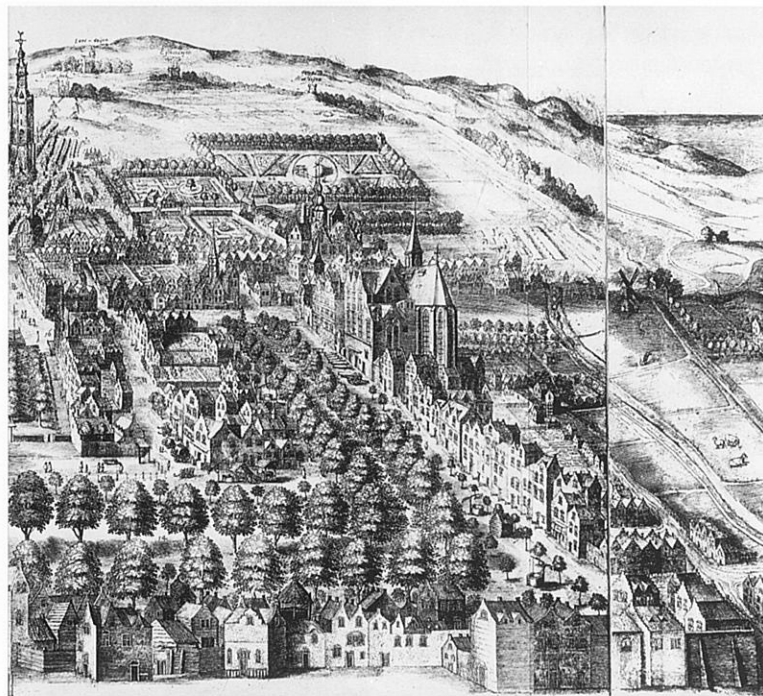
ze aanvankelijk ook erg afhoudend. Constantijn reist diverse keren naar Amsterdam en schrijft haar het ene gedicht na het andere, waarin hij haar de mooie troetelnaam Sterre geeft. In februari 1627 zwicht ze en wordt het huwelijkscontract getekend. De bruiloft is 6 april 1627 in Amsterdam. De eerste maanden na het huwelijk woont Constantijn met zijn Suzanne in bij moeder in het huis aan het Voorhout. Inmiddels heeft hij een huis in de Houtstraat gekocht. Daarheen verhuist hij met zijn Sterre op 14 oktober 1627.

Constantijn Huygens en Suzanne van Baerle.
Het schilderij toont de enig bewaard gebleven afbeelding van Suzanne.

Schildering J. van Campen, ca. 1635
Mauritshuis Den Haag

Constantijn Huygens ca. 1627
Schildering J. Lievens
Rijksmuseum Amsterdam

Het Lange Voorhout.
Aan het einde van de huizenrij
staat de Kloosterkerk. Rechts-
voor op de hoek staat tegen-
woordig Hotel des Indes. Enkele
panden vanaf die hoek staat het
huis dat Constantijns moeder
Suzanna in 1624 aankoopt.
Detail uit de vogelvluhtkaart
J. van Londerseel, ca. 1614
Haags Gemeentearchief

Het huis in de Houtstraat (1627-1637)

[Huidige locatie: Plein 23, voormalige
 Departement van Buitenlandse Zaken.]

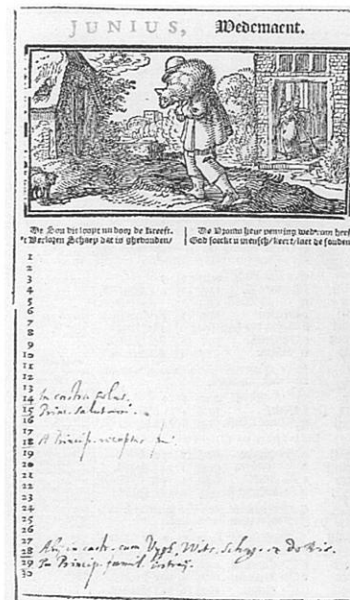
Constantijn koopt zijn huis in de Houtstraat van jonkvrouwe Margaretha van Mechelen, een ongetrouwde adellijke dame. Het was publiekelijk bekend dat zij een buitenechtelijke verhouding had met prins Maurits, waaruit enkele 'natuurlijke zonen' waren geboren. Die bastaardzonen namen overigens volwaardig deel aan het Haagse hofleven. Het huis stond naast het logement van de stad Amsterdam, aan de noordkant. Hier in de Houtstraat beleeft Constantijn de tien gelukkigste jaren van zijn leven, samen met zijn Sterre. Hier worden ook zijn

vier zonen geboren, als eerste in 1628 Constantijn junior, die al snel, korthedshalve, Tien wordt genoemd. In 1629 komt de volgende, Christiaan, afgekort tot Tiaan. Ook hij blijkt welgeschapen, hoewel moeder tijdens de zwangerschap, overeenkomstig het bijgeloof uit die tijd ernstig het tegendeel had gevreesd. Zij was voor de bevalling namelijk hevig geschrokken "van eenen armen jongen, langs de straet gaende met een dicke, scheeve wanghe, daarvan het aensicht monstreuus werde aen te sien." Eigenlijk vindt de familie van moederskant dat de pasgeborene niet alleen vernoemd moest worden naar Christiaan, de grootvader van vaderskant. Ook grootvader Jan van moederskant heeft recht op vernoeming. Dat het kind toch

niet Jan Christiaan is gaan heten maar simpelweg Christiaan, werd uiteindelijk bepaald door het werpen van het lot. In 1631 komt Lodewijk ter wereld, door zijn huisgenoten omgedoopt tot Toot. De laatste zoon, Philips volgt in 1633.

Vader Constantijn schrijft nauwkeurig allerlei bijzonderheden op van de opgroeiende jongens. Dat gebeurt met dezelfde precisie als zijn eigen vader dat eertijds ook had gedaan. We lezen vooral over de kinderziekten en over de vorderingen die de jongens maken met lezen en schrijven. Uiteraard past vader Constantijn voor zijn eigen kinderen de veelgeprezen opvoedingsregels en onderwijsmethoden toe van grootvader Christiaan. Moeder Suzanna geeft de kinderen les in spellen en lezen. Vaders gedicht Het Voorhout wordt gebruikt als oefenmateriaal voor het gehe-

Een bladzijde uit de agenda van
Constantijn.
Bij 18 juni heeft Constantijn in
het Latijn zijn bezoek aan de
prins genoteerd.
Koninklijke Bibliotheek Den Haag

gen. Een huisleraar moet echter nog even wachten tot na de verhuizing naar het nieuwe grote huis.

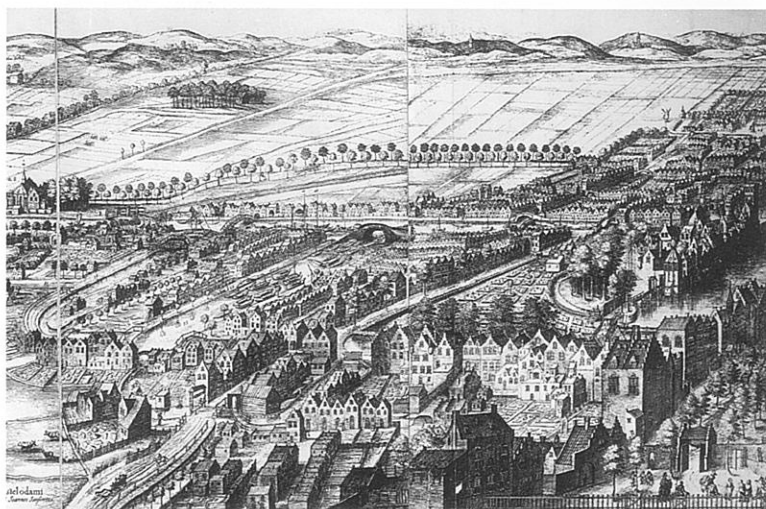
Dat nieuwe huis wordt inmiddels gebouwd aan het Plein, schuin tegenover het huis in de Houtstraat, bijna op een steenworp afstand. In 1634 had Frederik Hendrik daar zijn verdienstelijke secretaris Constantijn een stuk grond cadeau gegeven. Dat gebeurde "niet tegenstaende grote spartelingen van benijders", schrijft Constantijn later. Die grond was een gedeelte van de stadhouderlijke moestuin, gelegen naast het huidige Binnenhof. De rest van die 'cooltuin' inclusief de boomgaard werd verkocht. Frederik Hendrik had geld nodig door de hoge kosten van het repareren en verbouwen van de stadhouderlijke gebouwen in het Binnenhof. En zo ontstaat het 'Plein', ruim en met veel fraaie gebouwen eromheen. Een van de mooiste gebouwen wordt het nieuwe huis van Constantijn, dat

hij naar eigen inzichten ontwerpt, later bijgestaan door de grote bouwmeester Jacob van Campen. Behalve op de bouw van zijn eigen nieuwe huis moet Constantijn in die tijd ook toezicht houden op het Mauritshuis dat tegelijkertijd naast het zijne wordt gebouwd, en waarvoor veel materialen gezamenlijk worden ingekocht. Dat toezicht is nodig omdat zijn toekomstige buurman, de opdrachtgever voor het Mauritshuis, Johan Maurits van Nassau, in Brazilië verblijft. Overigens is ook Constantijn vaak afwezig, op dienstreis met de stadhouder. Suzanne zorgt dan voor het nodige toezicht op de bouwwerkzaamheden. Zij had trouwens bij het ontwerp meegedacht over de indeling van het huis. Eind 1636 nadert het nieuwe huis zijn voltooiing. Februari 1637 wordt het huis in de Houtstraat verkocht. De familie Huygens mag er tot 1 mei blijven wonen omdat het nieuwe huis nog niet helemaal klaar is. Suzanne is inmiddels weer

Constantijn Huygens ca. 1632. Toen Van Dijck Constantijn schilderde in de tuin van zijn huis aan de Houtstraat, stormde het zo hevig dat een boom omwoei en tegen het huis viel. Gravure P. Ponsius naar A. van Dijck Haags Gemeentearchief

zwanger. Op 13 maart 1637 wordt als vijfde kind een dochter-tje geboren. De bevalling verloopt voorspoedig en het meisje wordt Suzanne genoemd, net als moeder en grootmoeder. Eind maart gaat het echter goed mis. De kraamvrouw wordt ernstig ziek, wekenlang heeft ze hoge koorts. Op 1 mei moet het oude huis aan de Houtstraat ontruimd worden. Constantijn vindt het niet verantwoord zijn doodzieke vrouw onder te brengen in het nieuwe huis. Behoedzaam wordt zij daarom 29 april naar het huis van haar zuster in het Voorhout gebracht. Daar overlijdt zij enkele dagen later, moedig berustend in haar vroege sterfbed. Vader Constantijn beschrijft hoe zij, waarschijnlijk nog in de Houtstraat, afscheid neemt van de pasgeboren Suzanna, "die sij kusten, seggende, als sij gewoon was, dat het een soet mockeltje was". En tegen Christiaan die door vader op het bed wordt getild: "kom hier mijn soete mannetje,

Gedeelte van een gezicht op Den Haag vanuit het noordoosten. Rechtsboven ligt de Hofvijver. Daaronder is de achterzijde afgebeeld van de huizen aan de Houtstraat. Het huis van Constantijn ligt op korte afstand links naast de Casuaristraat. Gravure J. van Londerseel, ca. 1615 Haags Gemeentearchief

De Muiderkring.

Rechts van het midden staat Maria Tesselschade, links zit haar zuster Anna. Centraal achter de tafel zit Vondel, links achter hem staan Hooft en Reaal. Uiterst links staat Constantijn.

*Schildering J.A. Kruseman, 1852
Amsterdams Historisch Museum*

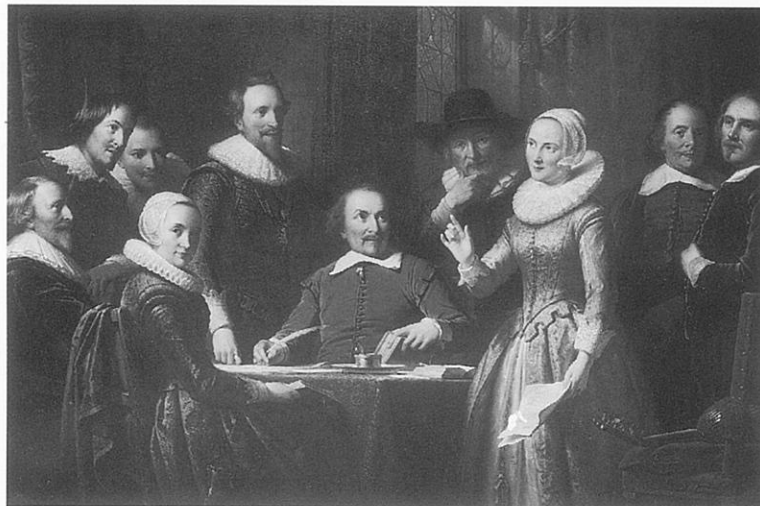
78

Het huis van Constantijn aan het Plein.

*Tekening J. de Bisschop
Haags
Gemeentearchief*

laet ick u eens kussen." Als vader vraagt of zij ook nog een boodschap heeft voor de kleine Constantijn, die voor een operatie in Utrecht verblijft, antwoordt Suzanne: "Tieneken, vriendje, sult ghij seggen, dat mammië hem wel geern eens gesien hadde, dat ik oock wel wete dat hij mamatie geern hadde gezien, maer nu dat niet en heeft konnen zijn, dat ick hem bevele geschickt te wesen, God te vresen, en sijn vader gehoorsaam te zijn." Begin mei verhuist Constantijn naar het grote huis. Maar hoe prachtig het ook geworden is, binnen ervaart hij een grote leegte, omdat zijn Sterre voorgoed uitdoofde en niet mee kon komen.

Verlamd door het felle verdriet lukt het Constantijn maandenlang niet meer om zijn dichterspen op te nemen, ondanks de vele troos-

tende en aanmoedigende gedichten die zijn geletterde vrienden waaronder Joost van den Vondel hem schrijven. Het is uiteindelijk Maria Tesselschade die de juiste woorden van troost en aansporing weet te vinden. In een sonnet, 'op het overlijden van mevrouw van Sulecom', geschre-

ven aan Hooft, maar uiteindelijk bedoeld voor Constantijn, herinnert zij aan een aantal versregels van de Engelse dichter Donne. Die versregels had Constantijn zelf vertaald in het Hollands. Daarin wordt beschreven hoe de hevigheid van het verdriet overstemd en verlicht kan worden door ze in het keurslijf van de dichtmaat te dwingen. "Want kwelling op de maat en kan zo fel niet zijn. En die z'n dichten boeit betemt haar dolle pijn." aldus de vertaling van Constantijn. Het meest getroffen is Constantijn door een andere rake gedachte-speling die Maria hem via Hooft in haar sonnet aandraagt: "En stel' zijn leed te boek, zo heeft hij 't niet 't onthouwen." Dat doet Constantijn uiteindelijk. Hij verwoordt zijn leed in een aangrijpend afscheidsgedicht vol gevoelige woordspelingen: 'Op de doot van Sterre'. De laatste woorden van dat gedicht bevatten een vurige wens die hij tot aan zijn dood diep in zijn hart heeft

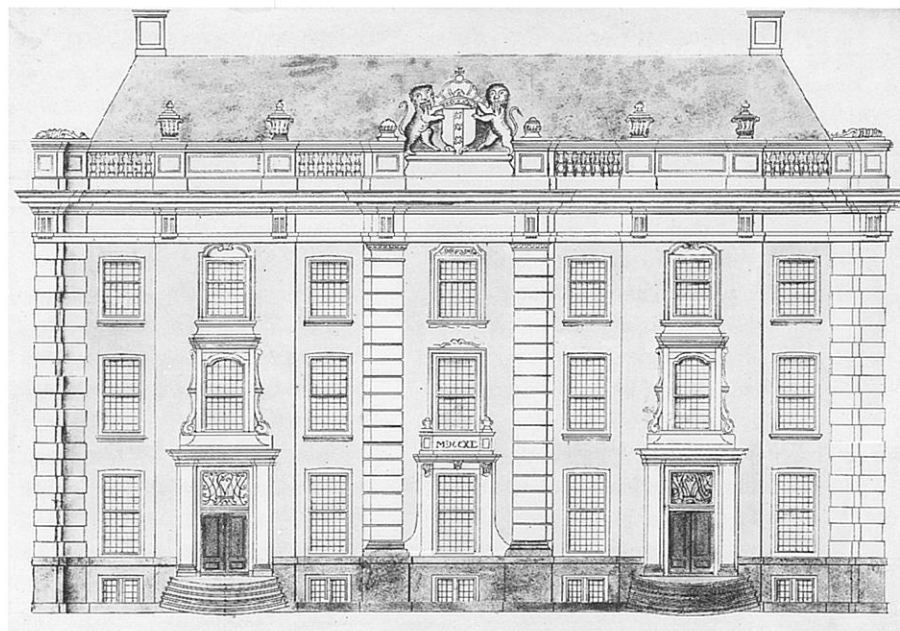

meegedragen.

*K verlangh in 't eewigh licht
te samen te sien sweven
Mijn Heil, mijn Lief, mijn lijf,
mijn God, mijn' Sterr, en my.*

[Constantijn in Dagh-werck]

Het huis in de Houtstraat waar Constantijn met zijn gezin woonde heeft er tot 1736 gestaan. Omdat Amsterdam haar logement wilde uitbreiden werd in 1642 dit naburige Huygenshuis opgekocht. Na nog twee belendende percelen aan de andere kant gekocht te hebben besluit Amsterdam in 1736 deze vier naast elkaar staande panden af te breken en te vervangen door een groot deftig logement. Dat betekende het einde van het huis waar Constantijn de gelukkigste jaren van zijn leven doorbracht met zijn Sterre, en waar ook zijn beroemde zoon Christiaan werd geboren. Het nieuwe logement op deze plek wordt in 1743 voltooid en staat er anno 1995 nog steeds, achter huisnummer 23. Overigens is hier dit voormalige stukje Houtstraat inmiddels omgedoopt tot Plein. Bovenin de indrukwekkende gevel is nog het wapen van Amsterdam te zien, met het jaartal 1740. Verder ontbreekt hier iedere verwijzing naar het bijzondere van deze plek. Een gedenksteen bij deze geboorteplaats van Christiaan zou toch wel het minste zijn als minuscule pleister op de zoveelste Haagse afbraakwonde.

Het grote huis op het Plein (1637-1687)

[Huidige locatie: Plein 2b, voormalige

Departement van Justitie.]

Het grote huis op het Plein werd een juweel van architectuur, vernieuwend voor Holland en voor Den Haag. Zo was het ook door Constantijn bedoeld. Door Pieter Post laat hij enige tijd na het gereedkomen tekeningen maken. Etsafdrukken van deze tekeningen stuurt hij vol trots aan vrienden en kennissen waaronder de schilder Rubens. Constantijn wil bewust met dit nieuwe classicistische huis de stad verfraaien en tegelijk zijn uitgesproken ideeën over bouwkunst vormgeven. Tijdens zijn reizen naar Engeland was hij onder de indruk gekomen van de bouwstijl van Inigo Jones, de beroemde architect van de

Engelse koning Jacobus I. Die baseerde zijn ontwerpen op de klassieke idealen, waarbij hij vooral de 16e-eeuwse gebouwen van Palladio als het grote voorbeeld zag. Palladio op zijn beurt had de ideeën van de Romeinse architect Vitruvius gebruikt. Ook Constantijn had die Palladio-gebouwen tijdens zijn reis naar Venetië bewonderd. Symmetrie en menselijke verhoudingen kenmerken zodoende het Huygenshuis op het Plein. Drie fraaie zandstenen beelden vormen de bekroning van de voorgevel, staande op de in het midden aangebrachte tympanon. In een gedicht legt Huygens uit wat die 'drie mooie meisjes' voorstellen. Zij belichamen de kenmerken waaraan een gebouw moet voldoen. Het ene stelt de Sterkte voor. Zij draagt een schild om 'hagelslach en wind' af te weren. De ander staat voor het

*Ontwerp voorgevel Logement
van Amsterdam aan het Plein.
Links achter deze gevel bevond
zich het huis van Constantijn
aan de Houtstraat. Bovenaan
de gevel prijkt het wapen van
Amsterdam.*

*Tekening anoniem, ca. 1740
Haags Gemeentearchief*

***Het Plein met Huygenshuis en
Mauritshuis.***

*Tekening J. van Call, ca. 1690
Haags Gemeentearchief*

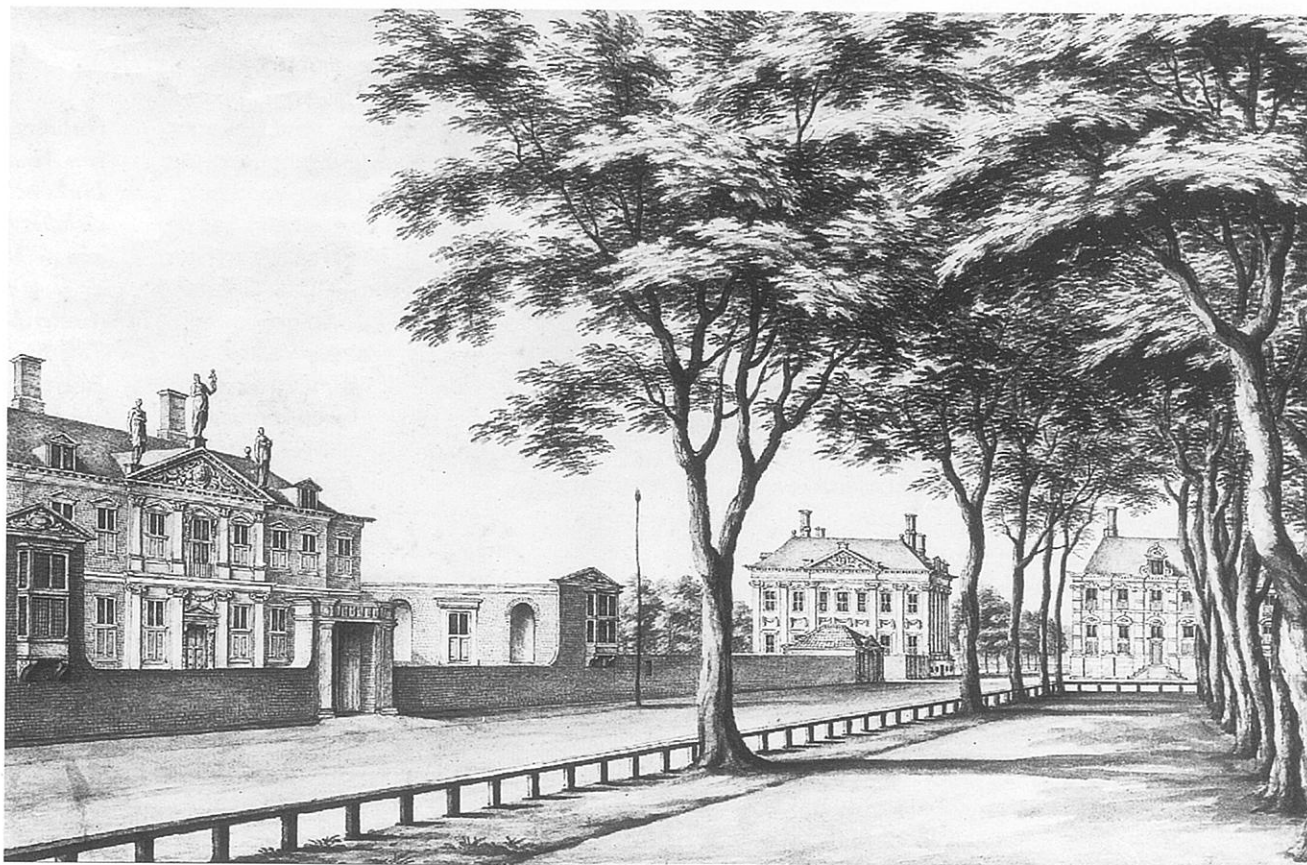
comfort, het Gemak. Zij is dan ook afgebeeld met slak en schildpad, die op hun rug een huisje dragen dat precies past. Maar in het midden, op de hoogste plaats, in het centrum van de symmetrie, staat de Schoonheid, met passer en menselijk figuur in de hand. Schoonheid en symmetrie zijn rechtstreeks afgeleid uit het menselijke lichaam. Vitruvius, architect van keizer Augustus, had dit al in de oudheid beschreven. Vandaar dat Constantijn uitvoerig de geschriften van Vitruvius bestudeerde, samen met Jacob van Campen. Al deze gedachten worden korte tijd later opnieuw uitge-

beeld, in de bijzondere tuin in Voorburg.

Ook in dit nieuwe huis noteert Constantijn nauwkeurig de ontwikkeling van zijn kinderen. Voor de verzorging van het vijftal is Catharine Sweers, een onge-trouwde nicht, in huis komen wonen. Zij zal ruim 30 jaar van haar leven plichtsgetrouw wijden aan het besturen van Constantijns huishouden. Veel dankwoorden worden haar daarvoor niet gegund. De kinderen blijken op taalgebied even spitsvondig als vader: na enkele Latijnse lessen weten ze de vertaling voor tante Sweers:

tante Zuerius. En dat wordt natuurlijk steevast uitgesproken als tante Zeur. Toch heeft tante Zeur in die wereld van zoveel taalgeweld een doeltreffend citaat als antwoord: "een koning wordt in eigen land nu eenmaal niet geëerd."

Ook vader Constantijn is niet erg hoffelijk. Als ze na zoveel jaren trouwe dienst afzwaait en tenslotte overlijdt, zegt hij in een graf dicht, even spits als wrang dat ze niets anders deed dan 'leurd', en seurd' en controleurd'. Natuurlijk, zij kon Sterre niet echt vervangen; dat zou niemand hebben gekund.

*Op de dood van ioff.w
Catharine Zuerius,
gestorven 10en Octo. 1680*

*Hier light Moey Catharijn:
wat hoeft meer geschreven?
Want, als ick 't seggen derv,
Wat heefts' in Tachtich
en drij jaer toe bedreven
Als datse leurd' en seurd'
en controleurd' en sterf.*

[Constantijn 1680, uitgave Worp]

In het nieuwe huis wordt het onderwijs aan de kinderen weer ter hand genomen. Daarbij gelden nog steeds de bekende Huygens-familieregels: aanmoedigen door beloningen, niets afdwingen, en zorgen voor variatie om de aandacht gespannen te houden. Er worden diverse huisleraren aangetrokken, de een met meer resultaat dan de ander. Vader geeft uiteraard zelf ook les onder andere in geografie. Ter bevordering van het aardrijkskundig inzicht hangt hij de wereldkaart van Blaeu op in het voorhuis. Het valt vader al vroeg op dat Constantijn junior uitblinkt in taal en tekenen. Die wordt later dan ook tekenaar en journaalschrijver, met een scherp oog voor het bijzondere in het landschap en in het alledaagse. Christiaan is meer geïnteresseerd in wiskunde, mechanica en muziek. Hij is bovendien handig, maakt zelf een draaibank en ontwerpt molentjes en allerlei andere modellen. Ook experimenteert hij graag. Op de zolder van het grote huis tuurt hij met een kijker naar de schoorsteen van de Sebastiaansdoelen op de hoek van de Vijverberg. Op die schoorsteen heeft hij samen met broer

Constantijn een groot vel met letters opgehangen. Zo komt hij iets te weten over kijkers, afstand en vergroting. Hij wordt dan ook later de grote geleerde die in het grote huis aan Het Plein de ring om Saturnus ontdekt, die het slingeruurwerk uitvindt en die ook andere belangrijke ontdekkingen doet met botsingswetten en lichttheorieën. Lodewijck heeft een helder verstand maar is aanvankelijk niet erg leergierig, Philips leert moeizaam, later gaat het beter. Suzanne is erg bijdehand. Vader laat ook zijn kinderen aan elkaar les en uitleg geven, uiteraard tegen een passende geldelijke beloning. Dat syseem blijkt goed te werken, en het is een goede oefening in wederzijdse hulpvaardigheid.

Het huis aan het Plein ligt op korte loopafstand van het stadhoudelijk kwartier in het Binnenhof. Daar werkt Constantijn wanneer hij niet met Frederik Hendrik op reis is. Het is Frederik Hendrik die voor de totstandkoming van een gereguleerd hofleven met enige vorstelijke allure in Holland zorgt. Zijn vrouw Amalia van Solms had daar al ervaring mee. Zij was hofdame geweest in het gevolg van de Winterkoning Frederik V en zijn echtgenote de Winterkoningin Elisabeth Stuart. Frederik was amper één winterperiode koning van Bohemen, toen hij met zijn gezin werd verdreven. Hij was familie van de Oranjestadhouder en vluchtte dus naar Den Haag. Daar leefde hij met vrouw en

dertien kinderen vorstelijk en uitbundig op kosten van de Oranjes in het door de Staten geconfisqueerde huis van de onthoofde Johan van Oldenbarnevelt aan de Kneuterdijk. Constantijn heeft zijn eigen plek in de hofhouding van Frederik Hendrik. Volgens het 'Orde en reglement van het hof' zit hij als secretaris en Raad tijdens de maaltijd met de stadhouder aan de tweede van de elf tafels. De stadhouder zelf zit uiteraard aan de eerste tafel met de belangrijkste legeraanvoerders. Naast Constantijn zitten ook andere hoge hofbeamten zoals de hofmeester en de stalmeester. Ook de bastaardzonen van prins Maurits zitten aan tafel twee. Zo dicht bij de stadhouder zitten had naast de eer ook materiële voordelen. Dichter bij de stadhouder werd niet alleen meer wijn geschonken maar ook van betere kwaliteit. Twee jaar voordat Constantijn in 1625 hoveling werd, schreef hij een gedicht getiteld 'een sott hoveling'. Daarin hekelt hij de onnatuurlijkheid, de ijdelheid en de onbetrouwbaarheid van zo'n hoveling. Met het oog op zijn eigen ambtelijke ambities volgt een jaar later, in 1624 de dichterlijke tegenhanger met als titel 'een wijs hoveling'. Die wijze hoveling heeft opvallend veel eigenschappen die ook Constantijn inmiddels had aangeleerd en die nu goed van pas blijken te komen.

In het huis op het Plein worden de plannen geboren voor een buitenplaats, om in de landelijke rust het jachtige leven van het hof

Drie generaties van Oranje. Rechts zit Willem de Zwijger met zijn vierde vrouw Louise de Coligny. Achter haar staat prins Maurits met rechts prins Philips Willem. Links zien we Frederik Hendrik en Amalia van Solms, met hun kinderen Willem II en Louise. Op de achtergrond zijn afgebeeld de Winterkoning en -koningin met hun vele kinderen.

Gravure anoniem
Atlas van Stolk Rotterdam

te kunnen ontvlieden. Was het door het woord 'vlieden' dat Constantijn, de expert in woordspelingen, daarbij zijn oog laat vallen op de Vliet? In 1639 vindt hij eindelijk aan die Vliet een mooie plek bij het landelijke Voorburg. "In decemb. 1639 hebb ick naer veel soeckens om yetwes in 't quartier van Voorburch ende aen de Vliet te vinden, daer ick een Huysken van Vertreck, in tyde van siekte en anderssins, soude mogen timmeren ende beplanten, gekocht van Mr. Jacob Adrichem, woonachtigh te Delft, eene syne Partye Lands, gelegen ten westen rakende aen het voorn. dorp", zo schrijft hij in zijn notitieboek getiteld 'Staat en Administratie

der Goederen van Constantijn Huygens'. In 1640 wordt met de aanleg begonnen, in korte tijd staat het huis er al. Het wordt echter veel meer dan zo maar een simpel huisje. Het wordt zelfs meer dan een eenvoudige plaats om zo nu en dan het hof te ontwijken. Het wordt een klein paradijsje, waarin de natuur zich door de architect Constantijn had laten schikken tot een harmonieuze omgeving voor de mens. Het geheim van die harmonie had Constantijn al eerder ontdekt en toegepast in zijn grote huis aan het Plein. Maar nu past hij dat geheim ook toe op de natuur zelf. En ook hier heeft het de gewenste uitwerking. In die harmonieuze

natuurlijke omgeving kunnen gastvrijheid, vermaak en bezinning hoogtij vieren.

Het Huygenshuis aan het Plein heeft daar gestaan tot 1876. Toen werd het, geheel onnodig, gesloopt. Slechts twee beelden die in het voorhuis stonden, en een fragment uit de achtergevel van het voorhuis werden bewaard. Ze zijn nog te zien in het Rijksmuseum van Amsterdam. Op de plek van het Huygenshuis kwam het Departement van Justitie, een gebouw in neo-Gothische stijl met veel, heel veel frutsels, het Gotische 'krulligh mall' dat Constantijn zo verfoeide. En op de plaats waar zijn tuin zich uitstreckte richting Mauritshuis staat nu een stukje nieuwbouw van de Tweede Kamer.

Omdat elk woord meer over de uitzinnige Haagse sloop teveel eer is, haast ik mij resoluut richting station. Concrete herinneringen aan de Huygensfamilie zijn hier toch niet meer te vinden. De vroege trein richting Voorburg staat al gereed. Nog steeds heeft de grijze morgenmist de overhand. Toch lijkt de ochtendzon steeds sterker de aanbreekende dag te kleuren en terrein te winnen.

In afwachting van het vertrek lees ik in de vrijwel lege coupé een gedicht dat Constantijn enigszins 'toomich' schreef in 1626 toen zijn Sterre Suzanne niet meteen reageerde op zijn huwelijksaanzoek. De titel van het gedicht is 'Kommerlijk ontwaken', wat

zoiets betekent als wakker worden met kommer en kwel. Dat is zeer toepasselijk op zo'n vroege morgen, zeker na zo'n tocht met zoveel teleurstelling. Het blijkt een indringend gedicht, met bewogen woorden van hoop en wanhoop. Maar het zijn vaak woorden waarvan de betekenis vervaagde naarmate de eeuwen verder gingen. Om mijn 'ledige' momenten in de trein te vullen probeer ik die bewogenheid van Constantijn over te zetten in woorden die dicht bij ons taalgebruik staan. Daarbij is het soms moeilijk te beoordelen in hoeverre een vroegere betekenis ook nu nog door een woord wordt opgeroepen. Weet het huidige spraakgebruik bijvoorbeeld nog dat 'vaak' (vaeck) ook slaap betekent? Verder is het natuurlijk de kunst om bij de vertaling het ritme en het aantal lettergrepen van Constantijn gelijk te houden. Pas toen de trein zich eindelijk in beweging zette, kwamen de woorden, eerst langzaam, daarna sneller en sneller:

Kommerlijk ontwaken

*Van d'ure dat ick waeck
En sluype t'mijnent in door 't splijten vanden vaeck,
Staet Sterre voor mijn' ooghen,
Mijn' ooghen trane-vocht, die dan maer eerst en drooghen,
Gelijck de dauw verdwijnt
Van dat de Morghen-sonn de druppelen beschijnt,
Sterr, segh ick, Morgen-Sterre,
Die verre van mij staet, en noch, en noch soo verre,
En noch soo verre laet,
(Als daer het hoogste licht van all' in 't ronde gaet,) 83
Hoe kont ghij Sterre wesen
En houden teghens mij soo staegh, soo fieren wezen,
En staen als een Comeet
Die, verr van tintelen, van wencken niet en weet?*

[Constantijn in Korenbloemen]

Kommervol ontwaken

*Van 't uur af dat ik waak,
en insluip in mijn geest door 't splijtgat van de vaak,
staat Sterre voor mijn ogen.
De natte tranen van mijn ogen dan eerst drogen,
zoals de dauw verdwijnt,
zodra de morgenzon de druppelen beschijnt.
Ster zeg ik morgensterre,
die verre van mij staat, en nog, nog steeds zo verre,
't is even ver als laat,
(nu reeds het hoogste licht zijn hemelronde gaat,) 83
Hoe kunt gij Sterre wezen,
en tegen mij gestaag zo trots afhoudend wezen,
en staan als een komeet,
die in de verte niets van tint'lend wenken weet?*

Precies nadat ik de laatste zin heb opgeschreven, stopt de trein in Voorburg en moet ik uitstappen. Het station van Voorburg is als altijd een wonderlijke gewaarwording, zo hoog boven de grond. Vanaf die hoge plek trekken, ver beneden mij, lange rijen moeras-eiken mijn blik richting Vliet, die ik ergens in de wazige verte vermoed. En juist daar waar de nevelflarden het felst kleuren in de rode morgenzon, voltrekt zich een klein wonder. Het is alsof het zojuist gelezen gedicht voor mijn ogen wordt uitgebeeld. Want met die sterker en hoger wordende ochtendzon stijgt de dauw en de nevel langzaam omhoog. En naarmate de dauwdruppels in de morgenzon verdampen, verschijnt in de verte, voor mijn verbaasde ogen, Hofwijck. Het Hofwijck, dat na het heengaan van Sterre de tweede grote liefde van Constantijn werd. Hofwijck, het enige gebouw dat in vrijwel originele vorm, de herinnering aan Constantijn tastbaar heeft bewaard. Even standvastig als de feitelijke betekenis van de naam waarmee bouwheer Constantijn zich vaak sierde: Constanter. Datzelfde Hofwijck dat meer dan 350 jaar geschiedenis heeft getrotseerd, staat daar nu onbereikbaar diep in de verte, ongenaakbaar, schijnbaar onbewogen. Maar die onbewogenheid kan toch alleen maar een façade zijn, een veilige muur waarachter kostbare verhalen zich eeuwenlang verzamelden, licht sluimerend, maar steeds weer hopen op een liefhebber die hen even tot leven wekt? Hofwijck zit

barstensvol verhalen en geschiedenissen. Twee eeuwen lang was het een paradijs van vermaak en bezinning, waar kleurrijke bewoners en hun gasten kwamen. Tegelijk zag het ook grillige liefdes en wanhopige eenzaamheid. Daarna volgde een periode van ontluistering en verval, totdat de Vereniging Hofwijck begin deze eeuw een nieuwe bloeiperiode inluidde voor Constantijns oude buitenplaats. Hofwijck is een paradijs van bewogen tegenstellingen en tintelende gebeurtenissen. De achterliggende en nog komende bladzijden staan er vol van.

Opgedragen aan de nagedachtenis van Catharine Sweers, Constantijns ongetrouwde nicht, die als 'tante Zeur' 31 jaar lang met grote toewijding zijn huishouden bestuurde, vanaf het moment dat zijn Sterre overleed.

Voorburg,
'In de Wereldt is veel Gevaer'
herfst 1995 – voorjaar 1996

Hofwijck in de verte
Foto M.G. Trapman, 1996

Bijlagen

Bijlage Ia

Tweede aankoop in Voorburg

Wij Cornelis van Vliet, schoudt, Jan Maertensz. ende Dirck Claeszn. van Rhijn, schepenen inden ambachte van Voorburch, oirconden ende kennen dat voor ons gecomen ende gecompereert is **Cornelis Claesz.** getrouwt hebbende Jannitge Cornelsdr., ende bekende hij comparant indijer qualite voor hem ende zijnen erven bij desen wel ende wettelijcken vercocht, opgedragen ende getransporteert te hebben ten behoeve vanden Ed. **Constantinis Huijgens**, heere van Zuijlichem, ridder, secretaris ende raidt van zijne hoocheijt, seeker percheeltge teelant, gelegen inden voorsz. ambachte van Voorburch 't welke verongelt wert voor drie hont lants doch bij den hoop sonder maet ende soo groot ende cleijn als 'voorsz. lant tusschen de naervolgende belenden gelegen is. Belent zijnde ten oosten den voornoemde heere van Zuijlichem selfs, ten zijden den Heerwech, ten westen het kint van wijlen Johan de Jongh, in zijn leven procureur voordien Hove van Hollandt, ende ten noorden de Lijtwegh, ende dat mitte laste vande gerechte helfte van vijff gulden vijff stuivers 'sjaers toecomende 't Gasthuys tot Delff, die welcke nu voortsien tot des voornoemde heere coopers laste sal staen (...) ende bekende hij

comparant vande voorsz. coope ende opdracht al wel voldaan ende betaelt te wesen den lesten penninck mitten eersten ende dat mitte somme van negenhondert gulden bij hem daer vooren in comptante penningen ontfangen. Alles sonder fraude. Des ten oirconde hebbe ick schout voort. desen brieff met mijn uijthangende zegel bevesticht ende bij mij ende de voorsz. schepenen soo desen als ten prothocolle elx ondert. Gedaen opten XVlen December anno XVIc ende veertich.

(Oud-rechterlijk archief Voorburg, invent. nr.6, fol.226-v)

Bijlage Ib

Derde aankoop in Voorburg

Wij Cornelis van Vliet, schoudt, Pieter Lambrechtsz. ende Abraham Trijstram, schepenen inden ambachte van Voorburch, oirconden ende kennen dat voor ons gecomen ende gecompereert zijn mrs. Dirck de Jonghe ende Franc vander Mier van Barendrecht, advocaten voordien Hove van Hollandt, oomen ende voochden van **jonckvrouwe Dorothea Clara de Jonghe** eenige dochter ende erffgenaem van Johan de Jonghe haeren vader, ende bekenden zij comparanten indijer qualite bij desen wel ende wettelijcken vercocht, opgedragen ende getransporteert te hebben ten behoeve vande Ed. **Constantinus Huijgens**, ridder, heere van Zuijlichem, secretaris ende raedt van zijne hoocheijt den heere prince van Orangien,

etc., seeckere omtrent drie hont teelants met potinge ende plantinge daer op staende gelegen inden voorsz. ambachte van Voorburch den hoop sonder maet ende soo groot ende cleijn 't voorsz. lant tusschen de naebeschreven belend en gelegen is. Belent zijnde ten oosten den voornoemde heere van Zuijlichem selfs, ten zijden den Heerwech, ten westen d' erffgenamen van Thonis Jeroensz. ende ten noorden den Lijtwegh, ende dat mitte laste vande helft van een rente van vijff gulden vijff stuivers 'siaers tot soodanige natuire als d'selve bevonden sal werden toecomende 't oude Gasthuys tot Delff, de welcke van nu voortsien tot des voornoemde heere coopers laste sal staen (...) ende bekenden zij comparanten inde voorsz. qualite vande voorsz. coope ende opdracht al wel voldaan ende betaelt te wesen den lesten penningh mitten eersten ende dat mitte somme van negen hondert gulden daer vooren in comptante penningen ontfangen. Alles sonder fraude. (...) Gedaen opten XVIIen Martij XVIc tweeveertich.

(Oud-rechterlijk archief Voorburg, invent. nr.6, fol.255-v)

Bijlage 1c**Vierde aankoop in Voorburg**

Wij Cornelis van Vliet, schoudt, Abraham Trijstram ende mr. Jan Pompeus, schepenen inden ambachte van Voorburch, oirconden ende kennen dat voor ons gecomen ende gecompareert is **Cornelis Claesz. Nestman**, woonende in de voorsz. dorpe, ende bekende hij comparant voor hem ende zijnen erven bij desen wel ende wettelijcken vercocht, opgedragen ende getransporteert te hebben ten behoeve vanden Ed. **Constantinis Huijgens**, ridder, heere van Zuijlichem, secretaris ende raedt van zijne hoocheijt den heere prince van Orangien, etc., seecker huijs ende erve staende ende gelegen op 't Westeijnde vanden voorsz. dorpe van Voorburch. Belent zijnde ten oosten Cornelis Cornelisz. Kuij, timmerman, ten zijden den Heerwech ende ten westen ende noorden den E. heere Fransiscus van Halewijn, zulcx als 't jegenwoordich betimmert, beheijnt, bepaelt ende beplant staet ende dat mitte laste van een erffpachte van thijen stuivers toecomende Nicolaas Verloo (...) ende dat mitte somme van elff hondert gulden daer vooren in comptanten penningen ontfangen. (...) Gedaen opten XXen Martij XVIc tweeveertich.

(Oud-rechterlijk archief Voorburg,
invent. nr.6, fol 256-r)

Bijlage 2**Fragment uit het testament van Constantijn Huygens betreffende Hofwijck**

Van myne Hofstede Hofwyck met alle toehoorige Land, Bosch ende depentien van dien, verstaet ick dat den eigendom onder myne voorn. dry Sonen sal blyven gemeen ende t'allen tyden onverdeelt, sulx dat het selve goed noyt anders als by gemeene toestemminge en sal mogen gealieneert werden, ende sulx noch niet anders als uyt gebreck van levens middelen, daer voor ick hope dat God haer alle genadighlyck sal beschermen. Maer aengaende de possessie ende het vruchtgebruick vande voorn. Hofstede, mitsgaders vande Meubelen, Schilderyen en diergelycke, die ten tyde mynes overlydens daer in sullen werden gevonden, als mede het gesagh ende administratie van all het selve, dewyl mynen oudsten Soon, volgens syn Beroep, meest van allen apparent is in den Haghe te moeten resideren, sal alles voor eerst gehooien aen mynen oudsten Sone syn leven lang gedurende, ende naer hem mynen Sone Christiaen, naer desen aen mynen Sone Lodewyck, naer de welcken het voorn. recht van possessie wederom sal keeren op den oudsten Sone van mynen Soon Constantin, ende vervolgens naer desen op den oudsten Sone van de twee volgende Gebroeders, alles op gelycken voet, op dat die partye van onsen toename niet en kome vervreemt te werden.

Welverstaende dat de voorsz. myne dry Sonen, ende haere, als boven, succederende Sonen vry sal staen yeder in synen tyt den anderen haere beurte over te laten, zoo lang die in haere macht is, sulx by des eenen of des anderen afwooning oft andersins soude moghen voorvallen, doch en sullen geene van allen dit Goed mogen Verhuren, soo lang daer yemand vande voorn. gesubstitueerde erfgenamen overigh sy, die het wenschte te besitten. Oock het selve niemant van haer mogen verminderen oft verergeren, maer wel te samen helpen vermeerderen ende verbeteren, het zy by aankoop van meer wel aengelegen Land, by aentimmering of anderssins, sulx ick, ter oorsaek van 's Lands enorme schattingen ende verscheyden andere swarigheden my ter saecke van myn' ongeluckige Geldersche Goederen overgekomen, gedwongen ben geweest naer te laten. Voorders, alsoo het voorsz. Goed niet anders en is opbrengende, als den jaerlyxten Houw van 't Houtgewasch, daermede een' goede stercke familie, soo als de myne lang is geweest, alle jaer ruym ende ryckelijck kan gerieft werden, komende ondertusschen de Gage van een goed Hovenier al te belopen ter somme van 250 gl. jaerlycks, behalven de kosten van onderhoud ende reparatie, nevens de Verponinge ende eenighe Rentiens daerop uytgaende, soo als by myne memorien is te sien, sal de posses in der tijd ten dien insichte onder sigh behouden uyt

mynen Boedel eene Obligatie van 4000 gl. Capitaal, om uyt den Interest derselve in 't ghene voor soo vele te blyven gededomageert, welcke obligatie diensvolgens buyten de voorsz. gemeene scheidinge sal worden gehouden, ende als ten desen special geaffecteert.

Endtelick sal de posses^r in der tyd het Bosch op Hofwyck ende insonderheyt de Eiken Boomen sorgvuldigh hebben te cultiveren ende onderhouden, ende tot haere volkome perfectie laten opwassen.

(A.D.Schinkel, Nadere bijzonderheden betrekkelijk Constantijn Huygens en zijne familie.)

Bronnen

Archieven: Koninklijke Bibliotheek Den Haag, afd. Oude Handschriften; Algemeen Rijksarchief Den Haag; Gemeente-archief Voorburg; Archief Huygensmuseum Hofwijck Voorburg.

Literatuur: Archiefgroep Historische Vereniging Voorburg: Verslagboek 1996; Mr. C. Bake: Een uitstapje van Constantijn Huygens in 1669.. bijdrage in Buiten 1923; Th.A. Boeree: De kroniek van het geslacht Backs, 1943; Hans Bots e.a.: Constantijn Huygens, zijn plaats in geleerd Europa, 1973; J.G.J. van Booma: Dit is 't memoriboec van Voerburch, 1991; W.G. de Bruin: Benedictus de Spinoza, 1988; H.A. Hofman: Constantijn Huygens, 1983; Constantijn Huygens: Staet en Administratie van alle mijne Goederen, April 1639; Constantijn Huygens: Korenbloemen in XIX Boecken, 1658; Jacobine Huisken e.a.: Jacob van Campen, 1995; Theod. Jorissen: Constantijn Huygens, studiën, 1871; Dr. S.A.P.J.H. Iansen: Verkenningen in Matthijs Casteleins Const van Rhetoriken; Dr. A.H. Kan: De jeugd van Constantijn Huygens door hemzelf beschreven, 1946; Elisabeth Keesing: Constantijn en Christiaan, 1983; Elisabeth Keesing: Het volk met de lange rokken, 1987; Tineke ter Meer: Het geboortehuis van Constantijn Huygens, bijdrage in Jaarboek Die Haghe, 1994; J.J. Moerman: Op en om het historisch Binnenhof, 1940; Eric M. Moorman & Wilfried Uitterhoeve: Van Achilles tot Zeus, 1988;

Th. Morren: Het Huygens-huis in het Voorhout, alsmede: Huygens' Hofwyck te Voorburg, bijdragen in Haagsch Jaarboekje 1897; Th. Morren: Haagsche straatnamen voorheen en thans, 1912; R.J. van Pelt: Man and Cosmos in Huygens' Hofwijck, 1981; Sjoerd J. Schaper: Het Hof in Bergen, bijdrage in Nederlands Jaarboek Geschiedenis Tuin- en Landschapsarchitectuur, 1996; A.D. Schinkel: Nadere Bijzonderheden betrekkelijk Constantijn Huygens en zijne familie, 1851; Mieke Smits-Veldt: Maria Tesselschade, 1994; J. Strengtholt: Fictieve gasten op Hofwijck in 'Hofwijck', bijdrage in Voortgang 1980; A.W. de Vink: Voorburgsche buitenplaatsen, bijdrage in Die Haghe 1903; C.H. Voorhoeve: De oude kerk van Voorburg, 1993; Drs. Willemien B. de Vries: Onbesproken winst voor onverboden vreughd, bijdrage in Veelzijdigheid als levensvorm, 1987; J.H.W. Unger: Dagboek van Constantijn Huygens, 1885; Dr. J.A. Worp: De gedichten van Constantijn Huygens, 1892-1899; Dr. J.A. Worp: De briefwisseling van Constantijn Huygens, 1911-1917; F.L. Zwaan: Constantijn Huygens' Hofwyck, 1977.

Waardevolle suggesties: J.H.S.M. de Beer, mevr. drs. M.M. de Boer, H. Boers, mevr. drs. S. Jeurissen, ir. R.J. Jongepier, mevr. drs. G.C. Kuiper, drs. A.M.Th. Leerintveld, mevr. drs. I. van der Liet, mevr. M.G. Trapman, mevr. drs. I.E. Verbeek.

V **HISTORISCH** VOORBURG

Historische Vereniging Voorburg

Secretariaat: Van Deventerlaan 51
2271 TW Voorburg
telefoon: 070 387 51 79

Jaargang 2 • Nummer 2 • 1996

Redactie:

René Vink
Rietje Trapman

Teksten:

drs. C.L. van der Leer

Grafische vormgeving:

Rietje Trapman

Lay-out:

Rinus Sarabèr
Rietje Trapman

Lithografie:

Rinus Sarabèr

Productie:

Rinus Sarabèr

Bestuur:

drs. R.E.J. Bisseling *voorzitter*
ir. J.A. van der Stelt *secretaris*
G.Th. Langerak *penningmeester*
drs. C.L. van der Leer *lid*
M.J. Harms *lid*
J.H.S.M. de Beer *adviseur*

Copyright:

Overname van teksten uit
'Historisch Voorburg' is uitsluitend
toegestaan na schriftelijke toestemming
van de redactie.

Lidmaatschap 1996

Inwoner van Voorburg f40,-
Buiten Voorburg f45,-
Gezin f50,-

Penningmeester HVV te Voorburg
Postbank 288321
Rabobank te Voorburg
rekeningnr. 12 76 78 743

ISSN 1381-4672

Portret van Constantijn
 Huygens en zijn vijf kinderen.
 Vader Constantijn is afgebeeld
 in het midden, met daarboven
 dochter Suzanne. Linksboven
 zien we Constantijn jr, volgens
 traditie als oudste zoon
 afgebeeld aan de rechterhand
 van zijn vader. Rechtsboven
 staat Christiaan, linksonder
 Lodewijk en rechtsonder
 Philips. Een vroeg 19e-eeuwse
 gravure, gemaakt naar dit
 schilderij vermeldt ook deze
 volgorde. In sommige latere
 beschrijvingen van het
 schilderij worden
 Constantijn jr en Christiaan
 vewisseld, zonder dat
 overtuigend wordt aangegeven
 waarom van de traditionele
 plaatsing zou zijn afgeweken.
 Schildering A. Hanneman, 1639
 Mauritshuis Den Haag